

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

DR. GULYÁS PÁL

*1913. évi folyam * II. füzet.*

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA.

1913.

TARTALOM.

	Lap
Dr. Fejérpataky László. A Bibliotheca Rossiana	97
Dr. Popovici József. Két XVI. századbeli román nyomtatvány. (Egy melléklettel)	106
Dr. Marmorstein Artur. Szombatos kodexek... ..	113
Dr. Gulyás Pál. A magyarországi szabadoktatásügyi intézmények, különös tekintettel a népkönyvtárakra	123
Harsányi István. A Rákóczi-könyvtár és katalogusa. (Második közlemény) Adattár. Dr. LUKINICH IMRE: Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához	136
KEMÉNY LAJOS: Mibe került egy könyv kinyomatása 1816-ban? ...	148
Tárca. A M. N. Múzeum Orsz. Széchényi-könyvtára az 1913. év első negyedében	152
Szakirodalom. <i>Bibliotheca</i> Mauritiü baronis Kornfeld. (Ism. GULYÁS PÁL.) — G. A. TOURNOUX: <i>Bibliographie Verlainienne</i> . (Ism. BIBLIOFIL.) — J. D. BROWN: <i>Library classification and cataloguing</i> . (Ism. GULYÁS PÁL.) — <i>Association des bibliothécaires français</i> : <i>Bibliothèques, livres et librairies</i> . (Ism. GYALUS István). — <i>Catalogue de la bibliothèque de l'Institut Nobel</i> . I. (Ism. G. P.)	157
Külföldi folyóiratok szemléje. La bibliofilia. XIV. 10—12. — <i>Revue des bibliothèques</i> . XXII. 10—12. — <i>The library world</i> . XV. 73—78. — <i>Zeitschrift des Österr. Vereins für Bibliothekswesen</i> . III. 3—4. <i>Zeitschrift für Bücherfreunde</i> . IV. 5—12.	174
Dr. Fitos Vilmos. A magyar bibliografiai irodalom az 1912. év 2—4. negyedében	183
Ujabb hazai antikváriusi jegyzékek	186
Vegyes közlemények. Kiszlingstein Sándor † (G. R.) — A két legrégebb magyar nyelvű nyomtatvány. — Uj poncok kéziaranyozáshoz. — Sylvester János Rosariumáról. (Dr. MELICH János.) — Adalékok a szabadságharc hírlapirodalmának bibliográfiájához és egy hozzáfűzött terv. (NIKLAJ Péter.) — Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1912-ben. — A thessáliai kolostorokból ujabban előkerült kéziratokról. — A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának 1910 és 1911. évi állapotáról	187

A BIBLIOTHECA ROSSIANA.

Nemrégiben azt olvastuk egy-két ujságban, hogy a Bibliotheca Rossiana eladó; ez a hír, mely tudomány- és könyvkedvelő szakférfiakra nézve nem lehet közömbös, indokoltá teszi, hogy vázlatos képet adjunk a hírneves könyvtárról, különösen pedig arról, hogy az hungarikumok szempontjából bennünket közelebbről érdekel-e?

A Bibliotheca Rossiana könyvkedvelők és szakemberek előtt régóta ismeretes anyagának rendkívül értékes voltáról. A könyvtár létesítője, Cav. Gian Francesco de Rossi ritka érzékkel, hozzáértéssel és nagy anyagi áldozatokkal hozott össze oly időben, amikor ez még lehetséges volt, kodexekből, inkunabulumokból és főleg XVI. és XVII. századi nyomtatványokból álló nagybecsű gyűjteményt, mely legújabb időben a szakköröket is élénken kezdi foglalkoztatni.

Igy a bécsi cs. k. Tudományos Akadémia értekezései közt 1909-ben látott napvilágot Eduard GOLLOB «Die Bibliothek des Jesuitenkollegiums in Wien XIII. (Lainz) und ihre Handschriften» c. dolgozata, mely a könyvtár történetéről, állományának összetételéről és tudományos értékéről teljes tájékoztatást ad. Ugyancsak GOLLOBTÓL szintén a bécsi Tudományos Akadémia értekezései között jelent meg 1910-ben a Rossi-féle könyvtár görög irodalmi vonatkozású kodexeinek tudományos leíró katalógusából az I. rész (Die griechische Literatur in den Handschriften der Rossiana in Wien. I. Theil. Wien, 1910.). E kiadvány II. része ezidőszent van sajtó alatt.

A Rossiana festett kéziratairól Hans TIETZE műve ad fogalmat (Die illuminierten Handschriften der Rossiana Wien—Lainz. Leipzig, 1911.), mely 381 festett kodexet ír le mutatványok kísé-

retében, közte MÁTYÁS király ismeretes 1469. évi missaléját, mely magyar szempontból a kéziratok legértékesebb darabja. A szép kiadvány rövid ismertetése folyóiratunk 1911. évi folyamában olvasható.

Ezen kiadványok és egyéb idevágó közlemények alapján ismerjük a könyvtár történetét, melynek multjából figyelemreméltó mozzanatok a következők:

ROSSI lovag, Luiza Charlotta BOURBON hercegnőnek második férje, aki kiváló filológus és régész volt, azt a törekvését, hogy értékes ritka könyvekből könyvtárat gyűjtsön össze, 1838 óta valósíthatta meg, amikor a BOURBON hercegnek férjévé lett. A hercegnő fejedelmi vagyona könyvgyűjtési szenvedélyének kielégítésére, tudása, alapos képzettsége és összeköttetései Európa legkiválóbb könyvismerőivel, az anyagnak ritka szakértelemmel való összeválogatására képesítették őt. 1838-ban megkezdett gyűjtését lankadatlan buzgalommal folytatta 1854-ben történt haláláig. Társadalmi állása, anyagi eszközökben való bővelkedés, valamint az akkor ritkaságok gyűjtésére még kedvező viszonyok oly helyzetbe juttatták őt, hogy rendkívül nagyértékű, nem egy tudományra szorítókozó, hanem a tudományok és az irodalom összességét felölelő s kiváló szakértelemmel összeválogatott gyűjteményt hozhatott létre.

ROSSI halála után özvegye, a hercegnő, 1855-ben ismét férjhez ment és egyúttal intézkedett elhunyt második férje könyvtárának jövődő sorsa felől. Rossinak életében sokszor kifejezett óhaja az volt, hogy könyvtára maradjon együtt, azt ne darabolják szét. Özvegye ezt a szándékot oly módon valósította meg, hogy a könyvtárat a római jezsuita-kollégiumnak ajándékozta s azt a rendházba át is szállíttatta. Az ajándékozó okirat 5. és 6. pontja azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a rend teljes feloszlata esetén a könyvtár tulajdonjoga a mindenkor uralkodó ausztriai császárra szálljon; ha pedig végleges feloszlata helyett a rend kizavartatnék vagy kiutasítatnék arról a helyről, ahol a könyvtárat őrzik, a könyvtár tulajdonjogának megvédése a mi uralkodónknak, mint osztrák császárnak jogkörébe essék. Mikor 1873-

ban a jezsuiták római rendházát az olasz királyi kormány részéről a feloszlatás veszedelme fenyegette, vatikáni nagykövetségünk felszólítást kapott, hogy e könyvtárra uralkodónk jogait óvja és a könyvtárat az olasz királyi kormány részéről történhető konfiskálás elől védelmezze meg. Erre a könyvtárat 53 nagy ládába csomagolva a nagykövetség palotájába, a Palazzo di Veneziaába vitték át. Rómából Öfelsége óhajára és költségére Rossi gyűjteményét 1877-ben Bécsbe szállították és itt előbb a jezsuiták belvárosi házában helyezték el, honnét a hely alkalmatlan volta miatt, ismét Öfelsége hozzájárulásával, 1895-ben a jezsuiták lainzi rendházába vitték, ahol jelenleg is van.

A lainzi rendház első emeletén egy tágas teremben, melyet két oldalról 3—3 ablak világít meg, nyitott állványokon és két sor tárlóban van a könyvtár elhelyezve. Az első benyomás, melyet az a szemlélőre tesz, rendkívül kedvező. A könyvek, alig néhány megtartott régi kötés kivételével, mind egyformán vannak kötve. A Rossi-féle tipikus kötési táblák igen tetszetősek: világosbarna bőrkötés, gazdagon aranyozott háttal és táblákkal; a kötés védelmére a könyveknek túlnyomó része még külön védőtokban van elhelyezve. Ennek következtében a darabok teljes épségben maradtak fenn, mert Rosssnak kiváló gondja volt arra, hogy mindenből a legtisztább és legépebb példányok jussanak birtokába s azok érintetlen szépségükben maradjanak meg.

Ho gy Rossi ritkaságokban, kodexekben és inkunabulumokban ily rendkívül gazdag gyűjteményt hozhatott össze, ezt elsősorban annak a körülménynek köszönhetette, hogy a Domenico CAPRANICA bibornok (megh. 1458.) által alapított kollegium könyvtárának sikerült legnagyobb részét megszereznie. A ROSSIANA 191 középkori kodexéről ma is megállapítható, hogy azok a Collegium Capranicense könyvtárából valók. Rossi minden alkalmat felhasznált gyűjteménye gazdagítására és főleg Olaszország nyújtott számára gazdag zsákmányt. Az ő tulajdonába kerültek: GRIMANI bibornok könyvtárának darabjai, luccai, valombrosai, nápolyi, velencei, veronai stb. kolostorok könyvei; ügynökei és megbízottai Németországból is gazdag anyagot szereztek számára, így:

karinthiai, tegernseei, erfurthi, paderborni, nürnbergi, konstanzi stb. eredetűeket. A firenzei Akademia Crusca, továbbá korának legkiválóbb könyvismerői tanácsokkal látták el Rossit, felhívták figyelmét egyes megszerezhető ritkaságokra és Rossi nem mulasztotta el az alkalmat s nem kímélte a költséget és fáradságot, hogy minden megszerezhető ritkaságnak és régi szép könyvnek birtokába jusson.

A mintegy 9000 kötetet kitevő könyvanyagának tartalmi szempontból egységes, egyirányú tudományos jellege nincs. Ahogy a rendelkezésre álló kitűnő katalógusokból megállapítható, Rossi egyformán gyűjtötte a teologia, a klasszikus és újabbkori irodalom, a történelem és jogtudomány körébe tartozó munkákat, ha azok bármily tekintetben nevezetesek. Minthogy gyűjteményének legnagyobb része Olaszországból került ki, természetes, hogy elsősorban olaszországi irodalmi termékek dominálnak. Az anyag gazdagsága bezárólag a XVI. század végéig tart, a XVII. századtól kezdve lényegesen megcsappan a könyvek száma. Sajnos, hogy amily nagyértékű a gyűjtemény az általános tudományosság, bibliografia és bibliofília szempontjából, magyar nemzeti szempontból, néhány nagyértékű darab kivételével, melyekről később megemlékezés történik, alig tartalmaz említésreméltót.

A Rossi-könyvtár anyaga három nagy csoportra osztható: ezek I. kéziratok, II. inkunabulumok, III. egyéb nyomtatványok.

I.

A kéziratok száma összesen 1173, melyek iratásuk kora szerint ekkép oszlanak meg: A X. századot 3, a XI.-et 8, a XII.-et 24 kézirat képviseli; 60-nál több kézirat a XIII., 300-nál több a XIV. és mintegy 600 a XV. századból való, a többi, 100-nál több, kézirat megoszlik a XVI.—XIX. század közt.

Nyelv tekintetében természetesen latinnyelvű a legtöbb kézirat, amennyiben 764 tisztán latinnyelvű és 96 olyan kodex van, amely vegyesen más nyelvű szöveget is (olaszt, franciát, németet, görögöt stb.) tartalmaz. A latin után az olasz nyelv következik 150 codexszel, majd a német 42 egynyelvű és 15 vegyesnyelvű

darabbal. A görög kodexek száma szintén 42, amihez még 2 töredék és 4 vegyesnyelvű járul. Van azután 37 hébernyelvű kézirat, 22 török-arab. Egyes darabok találhatóak francia (5), malabári (3), perzsa (2), vlám (2), spanyol, kínai, japáni nyelveken. Van egy egyiptomi papirusztöredék is. A legrégebb kéziratok közt nevezetesek: BEDA Venerabilisnak két X. századi kodexe, egy Himnárium a X. századból, egy tegernseei (hires kora középkori könyvíró-műhely) eredetű misszále a XI. századból stb.

Ami a kodexek tartalmi érdekességét illeti, azokban az egyházi és világi irodalom kiváló művei rendkívüli gazdagsággal vannak képviselve, így pl. Aquinoi szent TAMÁST 15, szent ÁGOSTONT 35, szent BERNÁTOT 9, Aranyszájú szent JÁNOST 8, Nagy GERGELY pápát 12, szent JEROMOST 21 kodex képviseli.

A római és görög klasszikusok közül: ARISTOTELES 11, CICERO 24, HORATIUS 3 (köztük egy XIII. századi), OVIDIUS 13, SENÉCA 10, TERENCEIUS 9 kézirattal szerepel a sorozatban.

A középkor íróinak és költőinek munkái szintén több kodexben találhatóak a könyvtár polcain. Így AENEAS SYLVIUS munkái 3, ARETINUSÉ 7, BOCCACCIOÉ 9, DANTEÉ 6, PETRARCAÉ 13 kodexben vannak meg.

Természetes, hogy egyházi és vallásos tárgyú kéziratoknak is nagy a száma. Így van a gyűjteményben 21 biblia, 14 evangeliarium, 23 breviarium, 11 pszalterium, 47 imádságos könyv (officium beatae Mariae virginis), köztük egy bibor pergamenre írt és gazdagon kifestett díszdarab a XVI. század elejéről. Írott misszále van 16 db és köztük található a gyűjteménynek az a kézírata, mely reánk nézve a legnagyobb értéket képviseli.

Ez az a hires Corvin-misszále, melyet MÁTYÁS király 1469-ben a magyarországi eredetű TAMÁS ferencendi szerzetesnek ajándékozott, amelynek címképpen Mátyás király legrégebb hiteles arcképe látható. A kodexnek írója és festője bécsi ember (GEORIUS cathedralis et institor in Vienna). A kodex irodalmunkban régóta ismeretes, kiállításainkon közszemlére volt kitéve; nem tartozik ugyan az egykori budai kir. könyvtár darabjai közé, hanem mint MÁTYÁS királynak ajándéka, mely a király arcképével, címerével és

provenienciára vonatkozó adatokkal el van látva s mely ily módon még nagyobb ritkaságok közé tartozik, mint a Bibliotheca Corvina egykori darabjai, reánk nézve igen nagy értéket képvisel.

A kéziratok hosszú sorában ezen értékes darab mellett alig akad olyan, mely hazánkra vonatkozó tartalmánál fogva minket közelebről érdekelne. Csak egy-két olyan kodex van, melyben közvetett magyar vonatkozások találhatók, ilyen pl. a szent Erzsébet legendának egy XIV.—XV. századi kódexe, a bazeli, konstanzi és sienai zsinatok aktáinak két XV. századi kézirata, CAPISTRAN János beszédeinek XV. századi kódexe stb.

A kodexek közül 381 drb festett, miniatűrös kézirat, ami rendkívül nagy szám és a könyvtár értékét nagyban emeli. Ezeket az illuminált kéziratoskat TIETZE említett kiadványából pontosan leírva ismerjük.

Tudományos tekintetben Rossi kéziratait a kutatás kellőképmég nem értékesítette, minék az az oka, hogy a könyvtár, bár használata elvileg sohasem ütközött akadályokba, hosszú ideig nehezen volt hozzáférhető.

II.

Az inkunabulumok száma a betürendes katalogus szerint 2247; ez oly rendkívüli gazdagság, aminővel kevés nagy könyvtár dicsekedhetik. Így pl. a Nemzeti Múzeum Orsz. SZÉCHÉNYI könyvtárában az inkunabulumok száma alig haladja meg az ezret.

Az inkunabulumok legrégibb darabja a GUTENBERG-féle 1454. körüli mainzi kétkötetes bibliának első kötete, mely így magában is igen nagy értéket képvisel. Ehhez korra legközelebb esik LACTANTIUS subiacoi kiadása 1465-ből.

Az inkunabulum-sorozatban sűrűn jönnek elő kitűnően konzervált, hártýára nyomtatott példányok. Leggazdagabban az olaszországi könyvnyomtató műhelyek képviselvék; alig van olaszországi nyomda, melynek 1500-ig megjelent termékei közül a legnevezetesebbek meg ne volnának. Olaszország után németországi nyomdáké az elsőség. Hiányoznak a sorozatból a spanyol-

országi inkunabulumok, melyek abban az időben, amikor Rossi gyűjtött, még úgyszólván teljesen ismeretlenek voltak a bibliografusok előtt. És természetesen hiányzik a budai könyvnyomda eddig ismert két terméke is.

Tartalmi szempontból az inkunabulumok anyaga hasonlít a kodexekéhez. Ókori görög, latin írók, szentatyák, középkori írók és költők, úgyszintén egyházi könyvek sok kiadásokkal képviselvek a sorozatban.

Igy pl. AESOPUS 9, ARISTOTELES 40, CICERO 37, HORATIUS 7, JUVENALIS 8, LACTANTIUS 11, LIVIUS 12, OVIDIUS 13, PLINIUS 10, PLUTARCHUS 11, SENECA 16 inkunabulumban van meg. A szentatyák és egyházi írók közül S. ANTONIUS 36, Aquinoi szent TAMÁS 40, szent ÁGOSTON 46, szent BERNÁT 13, BEROALDUS 14, CARACCIOLUS Rob. Quadragesimaleja és szentbeszédei 17, Arany-szájú szent JÁNOS 11, GERSON és az *Imitatio Christi* 26, Nagy GERGELY 13, szent JEROMÓS 35, SAVONAROLA 37 inkunabulummal szerepelnek e gyűjteményben.

A középkori írók művei közül AENEAS SYLVIUSTÓL 24, ARETINUSTÓL 9, BOCCACCIOTÓL 13, DANTETÓL 10 (ezek között legrégebb a mantuai 1472-iki kiadás, ami nagy ritkaság) és PETRARCATÓL 17 inkunabulum van.

Biblia van 44, a pszalteriumok és misszálék száma 8—8, azonban ezek között egyetlen egy magyar vonatkozású sincs, pedig ilyesmi az esztergomi, pécsi, erdélyi egyházmegyék, valamint a pálosrend részére az inkunabulumok korában különösen velencei nyomdákból több került ki.

Az ősnymotatványok között minket közelebről érdeklő hungaricum több akad, melyek azonban az Országos SZÉCHÉNYI-könyvtárban csaknem kivétel nélkül megvannak, ilyenek: a SCHEDEL-HARTMANN krónikának latin és német kiadásai, a TURÓCZI krónikának brünni és augsburgi kiadásai, MICHAEL DE HUNGARIA: *Sermones praedicabiles*, Strassburg, 1490., GALEOTTUS: *Liber de homine*, év nélkül, MAHOMET epistola magni Turci, év nélkül stb.

III.

A nyomtatott könyvek csoportja 5000-nél több darabot foglal magában. Ezeknek túlnyomó része a XVI. századra esik. A XVII. századtól apad a könyvek száma. Rossi legfiatalabb beszerzései a múlt század 50-es éveinek kezdetéről valók. Van ugyan néhány még fiatalabb könyv is a gyűjteményben, ezek azonban jobbra bibliografiai segédművek vagy a Rossi-könyvtárról szóló kiadványok, melyeket utólag csatoltak a könyvtár állományához.

A könyvanyag épűgy, miként a kéziratok és inkunabulumok, nem szorítkozik valamely speciális tudománykörre. Rossi általában tudományos vagy bibliografiai értékű, jó fenntartású könyveket gyűjtött, melyek között nagy számot tesznek ki költők kiadásai és különösen metszetekkel ellátott munkák. Igen nagy számmal van képviselve a XVI. századi protestáns és hitvitázó irodalom is.

A könyvanyagban talán legértékesebb darabja a MIKSA császár-féle THEUERDANK 1517-iki kiadásának egy remek hártypéldánya. E kifestetlen példány érintetlenségénél, kitűnő konzerválásánál fogva szépségben felülmulja a bécsi udvari könyvtár, a berlini kir. könyvtár és az orsz. SZÉCHÉNYI-könyvtár példányait, melyeket eddig a legszebbeknek tartottak.

Hogy mily nagy számmal vannak egyes írók és művek a könyvanyagban képviselve, tájékoztatásul álljon itt egy kis statisztika: ARIOSTO kiadásainak száma 48, biblia és egyes szentírásrészek kiadása van 114, BOCCACCIO 62, JULIUS CAESAR 28, CERVANTES 9, CICERO 93, DANTE 22, GALILEI 16, HERODOTOS 17, HOMEROS 31, HORATIUS 16, JUVENALIS 12 stb. stb. kiadásban vannak meg. Imádásos könyv (Horae beatae Mariae virginis) van 23, ezek között bibliofil szempontból kiváló becsűek azok, melyek Párisban, JEAN LE PETIT könyvnyomtató műhelyéből kerültek ki.

Természetes, hogy ily gazdag anyagban magyar vonatkozású munkák is akadnak, azonban korántsem oly mennyiségben, mint várnók. Így csodálatosképen hiányzanak azok a nagyszámú Relazionék,

Gazették és egyéb történelmi tartalmú nyomtatványok, melyek a XVI.—XVII. század folyamán különösen Olaszországban nagy számmal jelentek meg és telvék a török ellen vívott harcok leírásával s ezáltal magyar vonatkozásokkal. Az igaz, hogy e nyomtatványok bibliofil szempontból nem tartoznak azok közé, aminőket ROSSI szépségük és ritkaságuk miatt gyűjtött. Hogy miféle magyar vonatkozású könyveket őriz a gyűjtemény, álljon itt ezekből egy kis mutatvány:

GEORGIEWITZ: *De afflictione Christianorum cum Turcis* 1545; ugyanattól: *Libellus... diversas res Turcarum tradens*. Roma, 1552; u. a.: *Profetia dei Turchi*. Roma, 1553; *La guerra d'Attila flagello di Dio* é. n.; BIZARI PIETRO: *Historia della guerra in Ungheria* (1564—8). Lyon, 1569 stb. stb.

Az újabb, XIX. századi minket érintő termékekből megvannak pl. az ilyenek:

DEÁKY Zsigmond: *Elegia egy falusi temetőre, Gray Tamás után*. Róma, 1827., u. a.: *Grammatica Ungherese ad uso degl' Italiani*. Roma, 1827 (dedikációs díszpéldány). ENDLICHER: *Catalogus codicum philologicorum*. Wien, 1839.; u. a.: *Die Gesetze des h. Stephan*. Wien, 1849. BUDIK: *Entstehung und Verfall der Bibliothek des Mathias Corvinus*. Wien, 1840. s ilyenek.

Ez az általánosságban tartott rövid tájékoztató is igazolja, hogy a Rossi-könyvtár méltán megérdemli azt a jó véleményt, melyet felőle hozzáértő szakemberek nyilvánítottak s ezért, bármi legyen is a könyvtárnak jövő sorsa, a tudományosságának nagy érdeke, hogy az a jövőben is könnyen legyen hozzáférhető.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

KÉT XVI-İK SZÁZADBELI ROMÁN NYOMTATVÁNY.

(Egy melléklettel.)

A m. n. múzeum könyvtárának igazgatósága szerencsés kézzel gondozza az ország kincsházában a magyarországi nemzetiségek kincseit. Így pl. a XVI. századbeli román nyelven nyomtatott könyvek elsejét és utolsóját is a m. n. múzeum könyvtára szerezte meg. Ez a két könyv, a KORESI-féle Evangheliar és a Paliia, Mózes két könyvének fordítása, a román filologia alapköveit alkotja. Igaz ugyan, hogy a KORESI-féle könyv nem egykorú fordításnak gyümölcse, de másrésről tény, hogy a Paliia fordítása egykorú és HELTAI Gáspár bibliafordítása alapján készült. Ezen könyvekkel idáig többen foglalkoztak, de miután mai napig sincsenek kellően jelezve és megmagyarázva, bátor vagyok őket bibliografiai szempontból közelebről leírni.

I.

Az elsőt, a KORESI-féle könyvet: «Evangheliar românesc», amely Brassóban 1560—61-ben jelent meg, csak egy hiányos példányban ismertük. Ezen példány a bukaresti román akadémia tulajdona, ERBICEANU és TIMUŞ argesi püspök fedezte föl a Ciolanul román kolostorban 1888-ban és a püspök 1889-ben átírva, a román egyházi könyvek nyomdájában ki is adta, de hiányosan. Hiányzik belőle a 8—10 és 229 lap. Ilykép sem e kiadás, sem a «Bibliografia românescă» I. kötet 10. sz. alatt való leírása nem volt teljes és nem volt végleges. Ezen a bajon segít most a m. n. múzeum példánya, amely a R. M. K. II. 85. sz. alatt található. E példány e Csernekhegyi gör. kath. kolostor (Bereg m. Munkács mellett) tulajdona volt még 1781-ben a kolostor könyveinek lajstroma szerint, a m. n. múzeum tulajdonába pedig csak 1893.

április hó 20-án, mint adomány jutott. A példány rendkívül szép és tiszta; alig található benne néhány vízfolt, de viaszfoltoktól teljesen mentes. Nem is látszik, hogy lett valaha használva, kivéve 1834-ben, mikor még a kolostorban volt. Akkor egy román pópa, GIRASII Roman, a husvét napján olvasandó evangéliumba (János f. I. v. 1—19.) a szünetjegyeket beírta, mert az Úr akaratára szerint husvét napján az evangéliumot a világ összes nyelvén kellett hirdetni. Ez a pópa a kolostorban volt fogoly és 1834-ben épen a második évet töltötte be itt.

GASTER Mózes, londoni főrabbi, aki jobban érti a román irodalmat, mint a román nyelvtudományt, GRÖBER Grundriss der rom. Philologie c. művében¹ a KORESI-féle Evangéliumról szólva, így ír: «Ein unvollständiges Exemplar ist jetzt im Besitze der rum. Akademie. Ein andres *vollständiges* (én huztam alá) Exemplar dieses äusserst seltenen Buches ist voriges Jahr von mir im National-Museum in Budapest entdeckt worden». E közben megjelenik a «Bibliografia românescă» első kötete, amely nem ismeri sem a n. múzeum példányát, se pedig GASTER jelzését. GASTER után haladva, Mario ROQUES 1906-ban Párisba hozatja a KORESI evangeliáriumot a Paliia-val egyetemben és az evangheliumos könyvről 1907-ben a «Romania»-ban egy érdekes «mélange»-ot tesz közzé. 1907-ben, ezen két hiradásról mit sem tudva, került a kezembe a könyv, mert előbb nem volt alkalmam a m. n. múzeum kincseit látni és tanulmányozni. Tehát az én fölfedezésem is önállóan történt.

A mű leírása a «Bibliografia românescă» I. kötetének 43. lapján a következő: «Un volum in folio de 246 foi, grupate în 32 caiete de câte 8 foi afară de caietele 1, 14, 23, compuse din câte 7 foi, 29 din 4 și 31 din 3 foi, cu signatura cirilică (ã—ãã), pe prima și pe ultima față a fiecărui caiet, jos la mijloc. Caietele 4 și 9 sunt fără signatură; caietul 11, din eroare poartă însemnarea ãã (12). In c. 14 foaia a 2a trebuie pusă înaintea precedentei care are signatura. Este tipărit cu negru și cu roșu, cu

¹ II. Bd. 3. Abteil. 1901. 266. l.

cíte 24 și uneori 25 șire pe pagină». Ezen leírás nem volt végleges, mert a példány hiányos volt és így a «Bibliografia românescă» szerkesztői nem tudtak egész jól eligazodni. A mi múzeumi példányunk után Mario ROQUES kezdte a hibákat javítgatni és magam is láttam a «Bibliografia» hibáit, amely különben igen szép és érdemes mű, és így kénytelen vagyok ezeket a mi *teljes és egyedüli* példányunk alapján a következőkben leírni.

A KORESI evangeliár-ja 252 és nem 246 lapból áll, amelyek 32 ívben vannak beillesztve. Az iverk mind kvaterniók, kivéve a 30 és a 32 ivet, amely ternió. Az iverk számozása cyril betűkkel van jegyezve. Rosz jelzést találunk a 11 ívben, amely hibásan $\bar{\text{I}}\bar{\text{B}}$ és nem $\bar{\text{I}}\bar{\text{A}}$ -val van számozva. A 24-ik ívtől kezdve a számozás megint téves, mert $\bar{\text{K}}\bar{\text{R}}$ és nem $\bar{\text{K}}\bar{\text{D}}$ kezdődik, úgy hogy a 32 ív nem $\bar{\text{A}}\bar{\text{B}}$, hanem $\bar{\text{A}}\bar{\text{A}}$ -val végződik. Csupán a 9-ik ív nincsen megszámozva. A 14-ik ívben a számozás a második lapra került, ami tévedésbe hozta a «Bibliografia» szerkesztőit, akik e két lapot át akarják cserélni, erre pedig nincsen szükség, mert a szöveg nem engedi, az ív csak így helyes. Minden evangelista előtt találunk egy teljes tiszta lapot. A könyv fekete és piros festékekkel van kinyomatva. A kezdőbetűk egyszerűek. A címlap hiányzik. Ennek az okát nem lehet tudni. Talán nem volt KORESinek kész román címlapja és BEGNER brassóvárosi tanácsos nagyon sürgette a könyv megjelenését. Máskülönben a munka nagyon szép és rendezes. A sajtóhiba nagyon kevés. A sorok száma laponként 21 és 25 sor közt ingadozik, a leggyakoribb 24—25 sor. Az egyes evangéliumok következőképen vannak megosztva: MATHEUS 1—9. ív harmadik lapjáig, MARCUS 9 ív 5 lapjától 14 ív 6 r. oldaláig, LUCAS 14 ív 8 r. lapjától 23 ív 6 r. oldaláig és JOANNES 23 ív 8 r. lapjától 32 ív 6 r. lapjáig. Minden egyes evangélium kezdetén a lap diszes homlokzattal van ellátva, amely rendszeren az első román nyomatok — MAKARIE művei — után lett alakítva. A betűk nagyon szépek, de ott, ahol KORESinek emlékezetébe jutott a szerb-írásdivat, ott rendszeren azt vitte át a román írásba, amikor pedig hiányoztak az egyes betűi, igen ügyesen segített magán. Nem tekintette soha az egyes betűk hang-értékét, hanem prak-

tikusan dolgozott. Minthogy a román $\Psi = \text{g}$ és $\Lambda = \text{n}$, in hangozatra kellett betű, ezeket ő úgy állította elő, hogy a Ψ közép-szarvát letörte, azért a Ψ alakja a nyomtatványokban nem azonos az irott Ψ -vel, mert a két jegy alapja különböző, még pedig a nyomtatott Ψ kétszer olyan bő, mint az irott Ψ . Az Λ jegyet nem képezte sem A - sem A -ból, hanem X -ből, amelynek felső két sarvát letörte. Ez a két betű könnyen észrevehető, mert az operációt nem tudta KORESI olyan pontosan csinálni, hogy a betű testét meg ne sértse. Ezek pusztá szedői fogások, amilyeneket minden ügyesebb szedő elkövethet.

II.

A második könyv a szászvárosi román Paliia, amely 1582. jelent meg és MÓZES két első könyvét tartalmazza. Ebből a könyvből GASTER MÓZES csak a CIPARIU-féle példányt ismerte és a budapestit, amelyről az említett mű 272 lapján ezeket írja: «Von diesem äusserst seltenen Buche, bisher nur in einem Exemplare bei CIPARIU bekannt, habe ich ein zweites vollständiges in Nationalmuseum in Budapest entdeckt». Evvel nem nagyon szerencsés GASTER,¹ mert a pesti példányt ROMÁN, volt egyetemi tanár, ALEXICS és mások is használták, csak a «Bibliografia românească» szerzői nem tudtak róla. A múzeumi példány sem teljes, épen úgy mint a többi.

Így például a gyulafehérvári BATTHYÁNY könyvtárban levő példány, meg a román akadémia példánya, melyhez sógorom, OLÁRIU facseti főesperes, révén jutott. Úgy látszik, hogy a véletlen azt akarta, hogy a pesti példány legyen a legteljesebb,² mert ebből csak az első lap hiányzik és a 19 ív 5 és 6 lapján gonosz kéz letépte a bal sarok egy részét. Ezt már én kijavítottam a

¹ Jegyzet: Erről a könyvről már 1879. adott egy kis értesítést DEUSULIANU Miklós a Magyar Könyvszemle 157. és 158. lapján. Ez az első bibliografiai ismertetés, mely tartalmi szempontból hiányos.

² Időközben a román akadémia szert tett egy teljes példányra, amelyre HODOS N. Nagyváradon a ZSIGA-féle alapítvány könyvtárában akadt és így a bukaresti példány idáig *unicum*.

pesti példányban a gyulafehérvári példány alapján. Az összes példányokból, kivéve a pestit, hiányzik a bevezetés egy lapja, mely nem a második, amint a «Bibliografia românească» szerzői mondják, hanem a harmadik, mert a bevezetés egészen másképen volt berendezve.

A n. múzeum példánya R. M. K. II. 185. sz. alatt található; hogy került ez a példány a múzeum könyvtárába, azt mutatja egy kis latin írás, az első kötéstábla belső lapján, amelyből kitűnik, hogy ez a példány valaha a tudós MOLNÁR János tulajdonában volt, aki a XVIII. század végén németül egy remek román nyelvtant írt, amely két kiadást látott. A jegyzet a következő: «Praesentem Sacrum Librum Biblia Valachico Idiomate Typis editum, inter antiquitates non mediocriter numerandum, Inclytæ Regni Hungariæ Crebri Bibliothecæ dono offero. 26ta Mensis July 1814. Joannes Molnár nobilis de Müllersheim, Doctor et pub. ord. Professor morborum in lyceo academico Claudiopolitano».

A «Bibliografia românească» ezen művel az I. kötet 93—97. lapjain foglalkozik. A leírás a következő: «Un volum în folio de 164 foi: 6 foi nenumerate și 158 grupate în 19 caiete decite 8 foi (quaterniuni) și unul, la sfîrșit, de 6 foi (terniune). Cele 19 caiete au signatura cirilică obicinuită, care însă se repetă pe f. 2—4 și este însoțită de cifrele romane i—iiii (ai, ai, aiii, aiiii—ă). E tipărit într-o singură culoare, cu 21—27 rânduri pe pagină, cu niște caractere groase, amintind pe cele mari din Psaltisea slavoniască dele 1577.» A leírás nem felel meg teljesen a valóságnak, mert a könyv nem 164 lapból, hanem csak 159-ből áll, nem különben 20 és nem 19 ívből. Az iverk alakja a következő: 1—10-ig kvaternio, 11 duernio, 12—19 kvaternio és 20 duernio + 1 lap, tehát a 20 ív 5 lapból áll. Az iverk előtt találunk egy bevezetést, amely egy nem számozott ternióból áll. A számozás pontos, a kvaterniónak első négy lapját még római számmal is jelezték a cyril betűk mellett, hogy ne lehessen őket összetéveszteni. Mózesnek első könyve a 12 ívig terjed, a 12 ívvel a második könyv kezdődik és a 20 ív 5 lapján ér véget.

A pesti példányban található lapnak szövegét a mellékleten hasonmásban közöljük.

Ebben a szövegben elősorolják a fordítók MÓZES öt könyvének rövid tartalmát és kimondják, hogy az ótestamentumból csak MÓZES két első könyve jelenik meg mostanában román nyelven. A fordítást állítólag görög és szerb könyvekből csinálták.

Legtöbb a zavar a bevezetést illetően.

A baj az, hogy az összes példányokban a bevezetés 6 lapja, mert ez a nem számozott első ternió-iv, össze van keverve. A «Bibliografia Românească», mint már említettük, tévesen állítja, hogy a bevezetés második lapja pusztult el az ismert példányokból. Valójában a 3. lap hiányzik. Nem úgy a múzeumi példányban, mert ebből csakis az első lap hiányzott, amelyet könnyű volt fototipiai másolattal pótolni.

Az első lap rektója üres, a verzója pedig tartalmazza homlokzat díszítésként a BÁTTHORY család címerét és utána a szöveget, mely szerint az Isten jó és érdemes kegyelméből BÁTTHORY Zsigmond erdélyi fejedelem, valamint a nagy urak tudtával és akaratával a román szent egyház felépítésére rendezték ezen könyveket.

A második lap rektója nagy betűvel és következő szavakkal végződik: *Αναστα ε παρτε παλιει δε ΑΝΤΥΝΙΑΜΟΣ*. E lap két oldalán elősorolják a fordítók a szentírás összes könyveit egy szláv eredeti szöveg alapján, amely némileg különbözik az 1688-ik bukaresti biblia alakjától és a vulgatával sem azonos. Nagyon sajnálom, hogy idáig még nem tudtam megtalálni az eredeti példányt, amelyből fordítottak.

A harmadik lap, amely eddig ismeretlen volt és amelyet a budapesti példány nyomán kiadtam, kis betűvel a következő szavakkal kezdődik: *ден ачѣстѣ тоѣте нѡѣ моѡте кѡре нас ѣпнѣ ан дѣварѣ мѣнѣскѣ* (= ezen összes könyvekből nem sok jelent meg román nyelven). Itt röviden jelezik a fordítók MÓZES öt könyvének tartalmát.

A negyedik lap megint kis betűvel és folytatólagos szöveggel kezdődik, ezt a lapot tekinti a «Bibliografia românească» a kezdő, illetve harmadik lapnak, még pedig tévesen, mert ez a negye-

рнубѣць лѣѡ порѡнчѣ ѡфа шн луннчѣ дѡнѣсѣѡ .
 Лекѣа сѣрѣ шннѣ прѣоѡцѣа лѣцѣѣн вѣсн, слѡжбѣ
 левнцнлорѣ жнртвеле шн ѡлте слѡвѡсн дѣгрѣ
 шѣлѣ дѣ ѡфѡрж , шн ѡлте лѣцн дѣ дѣ ѡфѡрж .
 Чнелл ѡ жнкарѣ шѡѡсн прѡрѡкѣ сѣрѣ маннчѣ
 самѣ шннѡмтрѡѡ фннлорѣ лѡ ѡлѣ , шн ѡлѣ лѣвнчѣ
 ннлѡ, дѡпачѣ, дескжлѣкарѣ шн слашелѣ фннлор
 лѡ ѡлѣ лѡѡстннѣ , шн рзндоѡ тѣв жрѡлѡн , шн жѣ
 мѣтерѣ нѣсѡделор мѡара ханѡлѡн, лнтрѣкѣ
 ре нѡсѡлѡдѣ ѡфѡстѣ шн ѡс навннѣ кѡ Кѣ
 лѣвѣ : сѣрѣсѣ лнжж шн моѡтѣ лѡѡтарѣ лѡ ѡлѣ
 лн ѡлѣноѡ лѡ дѡнѣсѣѡ шн лѡ шѡѡсн , шн пенѣѡ
 ѡчѡлѣ шн вѣтжнлѣ пернрлѣ лорѣ моѡтѣ , лзнгж
 ѡчѣстѣ гѡрж прѡрѡчѣа лѡ вѡлѡ прѡрѡкоѡ , нѡмѣ
 роѡ слашелорѣ шн лѡсѡрелорѣ оѡндѣѡ дескжлѣ
 кѡтѣ глѡѡтѣ лѡ ѡлѣ жнчѣн , м . дѣ ѡны ѡщнрѣ
 лорѣ кѡ лѣжннн : шн тѡ чѣсѣѡ тѣмплѣтѣ дѣн
 ѡлѣ донлѣ ѡнѣ дѡпж ѣшнтоѡ лорѣ дѣнѣ ѣгнпѣ
 пѣж лѡ моѡртѣ лѡ шѡѡсн . — ||
 Фѡрѡзѡсѡнѣ : жнкарѣ шѡѡсн сѣрѣ дѣ нѣзнѡвѣ
 тѡѡтѣ лѣцнлѣ шн порѡнчнлѣ чѣ ѡфѡстѣ дѡтѣ
 шн порѡнчнчѣ дѡнѣсѣѡ прѣ шѡѡсн пѣрннцнлорѣ
 ѡфннлорѣ лѡ ѡлѣ . кѡпѣнтрѡ нѣкрѣсѡцѣа тѣѡцн
 кѡзѡрж шн мѡрнрж лнпѣстѣ кѡрнн ѣшнсѣ дѣн
 ѣгѡпѣтѣ , шн лѡ шѡѡсн фѡн гѡрж дѣ нѣзнѡлѡж
 ѡпрѡчѣтн фннлорѣ ѡчѣлѡрѣ , чѣ дѡнѣсѣѡ пѣрннцн
 лорѣ лорѣ порѡнчнсѣ , кѡѡ сѣсѣ по мѣнѣсѡж прѣ лн
 сѣ шн ѣн шн сѣцнѣ лѣцѣа дѡнѡлѡн : —

A Pallia (Szászváros, 1582) eddig ismeretlen 3. levele. (Hátlap.)

SZOMBATOS KODEXEK.

Dr. GASTER Mózes, a nagybritanniai spanyol és portugál izr. hitközségek főabbija gazdag könyvtárában néhány magyar kéziratot láttam. A tudós tulajdonos szívesen rendelkezésemre bocsájtotta azokat és beleegyezésével tanulmányozhattam azokat. Legyen szabad e helyen e kodexeket leírni és tartalmukat vázolni.

1. Cod. Gaster 1365 szám.

A kézirat Kováts Dánielé volt. Egy helyen olvassuk: «Tudgyatok e ki az Ur Isten. Tud meg hogy kitsoda. Mert nintsen Senki az urnal nagyobb s hatalmasab. Daniel Kováts irta a 813-ik eztendoben marcziusnak első negyedjin». A kézirat maga sokkal régibb. Kezdődik következő bevezető verssel:

Nyugodalomnak agyabol ime felköltem
Szokasombol én uramnak hazaba jöttem
Szükségemben szemeimet rad függesztöttem
Haljad meg Kialtó Szomot Úr igaz Istenem
Testem gonosz.

A Codex tartalma: 1. Baruch könyve. 2. Susannáról szóló elbeszélés. 3. Negyedik todalék Danielhez. Az Babyloniai Belről. 4. Az Danielhöz ötödik todalék az Sarkanrol. 5. Sirach könyve 41 rész. 6. Esdrasnac második könyve, mellyet közönségesen Esdras negyedik könyvének neveznek, melly sem az sido sem az görög nyelven nintsen. 7. Tobias könyve. 8. Judith könyve. 8. Esther könyvéhez adatott todalék. 9. Az Simon főpap könyve, mellyet közönségesen Machabeusok harmadik könyvének neveznek. 10. Az Machabeusok második könyve. 11. Bölcsessegnek könyve. Ez a könyv nincsen sido nyelven, hanem csak görög

nyelven. 12. Más ének mely az tüzes kemenczeben vettetett három ifjaktól mondatot volt ell Dan 3 a 52 and 48.

1. Baruch könyve egészen különbözik az ismert szyr és görög recenzióktól. A kodex csak öt fejezetet tartalmaz. Az ötödikből csak néhány sor van meg. V. Rész. Vesd le a siralomnak es az te gyötrelmednek ruháját s Jerusalemet, es öltözzél fel a dítőssegeknek ékessegeiben, mellyet neked örökké ad az isten». Ugy látom, hogy a beszédek nem tartalmazznak egyebet, mint szentírásbeli helyeket. Ez a bevezetés: Baruch könyve. I. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, mellyeket irott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Mahasiasnak fia vala, ki Sedekhianak fia vala, ki Hasabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben meg vettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik.» Baruchnak ezen családfáját nem találjuk. Lehet, hogy összetévesztették Jer. 51. 59. említett Sarajával.

Legyen szabad e helyen a Baruch apokalypsisből itt a bevezető részletet adni:

1. Rész. Ezek az könyvnek beszédei, mellyeket irott Babyloniában Baruch Neriasnak fia, mely Nerias Nahasiasnak fia vala, ki Sedekhianak fia vala, ki Hisabiasnak fia vala, ki Helkiasnak fia vala. Ötödik esztendőben, hetedik napon, azon időben, melyben megvettek az Caldeusok Jerusalemet, és tüzzel megégetik. Ennek awzért a könyvnek beszédit elolvasá Baruch Jechoniasnak az Joachim Iuda királlyá fiának és az egész kösségnek hallására kik az könyvnek hallására özwegyültek vala. Az főfő Népeknek, az királyok fiainak, az vénék és az egész kösségnek hallására kissintol fogva nagyig kik Babyloniában lakoznak vala az Sud vize mellett. Kik sirnak vala és böjtölnek vala és imatkoznak vala az Isten előtt. És szedének pénzt egymáson kinek kinek az ő értéke szerént. (Mellyet küldenek Jerusalemba az Joachim papnak Helchias fiának ki Salon fia vala es az papoknak es az tob kossegnek kik Jerusalemben ő vele edgyetemben talaltatának. Az Iudanak földében az sívan hónap tizedik napján hogy az ő pap helhere állatna az ur házának edényit melyek az templomból kivitettek vala az ezüst edények, melyeket megcsinaltata Sedechias. Iudanak királya az Josias fia. Minek utánna Nabuchodonozor a Babyloniai király elvivén Jechonját Jerusálemből a Urakkal és az hatalmasokkal megkötözve a kössegetik el vitte volna Babilioniába.) És ezt izenek: Ime pénzt küldött ti nektek, mellyel vegyetek aldo-

zatokat as mi buncinknek megtisztulasaert, es temjent ajandékot szereztetek és aldozzatok mi urunknak Istenunknek oltaranal. És imatkozzatok az Nebuchodonozornak az Babyloniai kiralynak életeiért.

Ha összehasonlítjuk az itt közölt bevezetést a bécsi codex Baruch könyvével (l. VOLF, Régi magyar kodexek I. 56—67. o.) meglepő hasonlatosságot észlelünk.

2. Zsuzsana historiáját (az első nyolc mondat hiányzik) szórul-szóra a Theodotion-féle váriáció szerint fordítja.

3—4. A Bél és Sárkány historiája szintén a Theodotion-féle váriáció után indult. V. 6. avagy nem látod-e, melly sokat eszik es iszik; az eredetiben, hogy minden nap eszik?

5. Sirach könyvének XLI. része igen érdekes, legyen szabad néhány verset e helyen közölni:

Oh Halal, mely szomoru as te emlekezeted, az ő javaiban bekeseggel lako és elő embernek. Az ki gondokkal idestova nem vonatatik, hanem mindenekben jó előmeneteli vagon, és az ki meg ehetik. O Halal melly gyönyörűséges az te itéleted az szükölködő és erejétől megfogyatkozot embernek. Ki vénségében vagon és mindenféle szorgalmatos kétségbe eset, az elvezetette a bekeseges türest. Ne félj a halálnak itéletitől, emlékezzél meg azokról az kik előtted voltanak és az kik utannad menendők! (41. 1—2.)

Az egész részlet a görög szöveg hű fordítása.

6. Az első rész tartalma: Az ur szemére hanyja az népnek az ő nagy hala adatlansagat és gonoszságát, elő számlalja nekie az ő regü sok jó tetemenyét, mellyeknek elő számlalásával az utra akarja őket teríteni. Fenyegeti őket hogyha meg nem térnek elveti őket és más népet választ magának. Az első két fejezet lényegesen eltér az ismert recenzióktól. A kezdet így hangzik: «Második könyve Hezras prophetának Seraja fianak, ki Hazaria fia, ki Hilcias fia, ki Sallum fia, ki Tzadok fia, ki Achitub fia, ki Amarias fia, ki Hazaria fia, ki Meraiot fia, ki Zerachia fia, ki Huzzi fia, ki Bucki fia, ki Abisnah fia, ki Phinies fia, ki Eleazar fia, ki Aron fia, ki Levi nemzetségéből való vala, ki a Medusoknak tartományokban rab volt».

A 3—14. fejezet szórul-szóra megegyezik az ismert latin

kiadással. De a kézirat még egy 15-dik és 16-dik részt is tartalmaz.¹

7. Tobias könyve teljesen azonos a kiadásokkal, 14 fejezetben.

8. Judit könyve a negyedik résszel kezdődik.

9. Az Eszter könyvéhez csatolt toldalékok hat részből állanak, (X—XV. rész a kéziratban) tartalmilag egyeznek a kiadásokkal. Az utóirat a kéziratban a XI. rész elején olvasható.

10—11. A makkabeusok harmadik és második könyvét tartalmazza. Az utóbbi után olvasható: Anno 170 1! Ez valószínűleg a másoló megjegyzése, tehát a kézirat e szerint 1711-ben készült.

12. A Sapientia Salamonis 3—5 fejezeteit tartalmazza.

13. Az utolsó rész Daniel énekét a tüzes kemencében adja, verses formában, az ismert úgynevezett második Daniel-toldalék szerint.

2. Cod. Gaster 1366 szám.

Ez a kézirat a bözöd-újfalusi szombatosok imádságos könyve volt. Kezdődik a reggeli imádsággal. Némely helyen megjegyzi: «Ezeket fen allva szokták mondani háromszor nem szabad az imadkozónak egyebet köziben hallani». Vagy: «Fen allva mondgyak». Máshelyen: «szombaton ezt is mondgyak». Némely helyen az ima tartalma adatik: «Vallás tételre való soltár». «Sok helyekből szedegetett versek». Érdekes a megjegyzés: «It kezdetik derékasan az reggeli imátságnak Formája mert a töb Aldasok közt már ezentül akármely szorgalmatosságban is reggel el mondgyák és az után fogjának külső dolgokhoz». Vagy: eddig veszteg ülve szokták mondani mar következik az *hamida* (az úgynevezett 18 benedictió) kit fenálva kezek lábak összetive háromszor napjában el kel mondani». Más helyen: «Itt szokták a törvénybül és a próféták irásabol bizonyos elrendelő részeket

¹ Mint tudjuk a IV. Ezras könyv négy részből áll, a mi kéziratunkban megvan az első rész az u. n. Salathielapokalypsis és a bevezetés L. G. H. Box. The Esra Apokalypse. London. 1912. p. 7.

minden szombaton olvasni bizonyos helyeken ez után mond ezt». Előírja továbbá: «ezt mondgya a gyülekezetnek feje papja». Érdekes a királyért, illetve a fejedelemért és nemzetért való imádság: Ur Isten ki szabadulást adsz a királyoknak és uralkodást a Fejedelmeknek kinek országlássa örökké való országlás, ki meg szabadítottad az te szolgadat a gonosz Fegyvertől ki a tengereken Urat adtál és ösvényeket a szörnyű vizeken te adgyad őrized meg, oltalmazd segellyed és felemeljed, nagyobbat egyed és feljeb feljeb felségesebbe magasztaljad a mii Urunkat királyunkat fejedelmünket R. és F.»

A szombati reggeli imádság után következik az újholdi szombatra való imádság, mely azonban más kéztől ered. Ugyanazon kéztől származik a péntek esti ima.

3. Cod. Gaster Nr. 1346.

A címlapon a hónapok nevét olvassuk ily sorrendben:

Nisan	nálunk	Aprilis	Szent György hava
Ijár	«	Május	Pünkösöd hava
Sivan	«	Junius	Szent Ivan hava
Tumuz	«	Julius	Szent Jakab hava
Avv	«	Augustus	Kis Asszony hava
Elul	«	September	Szent Mihály hava
Tisri	«	October	Mind Szent hava
Hesrau	«	November	Szent Andras hava
Kislau	«	December	Karácsony hava
Tejves	«	Januarius	Boldog Asszony hava
Sivát	«	Februarius	Bőjt elő hava
Avar	«	Martius	Bőjt más hava
Viadar	(nevetlen holnap)		

Továbbá itt találjuk a kalendáriumi szabályokat, melyek a zsidó kalendáriumból ismeretesek. Így pl. a sorsvetésnek innepe, akit Purimnak is hinak azaz Eszter asszony böjtinél, mely meg' vagon írva ezen Eszter Könyvének 9-dik részében. Azt tartják, hogy nem lehet az hétnek második napján, Hétfőn, sem Szeredán, sem Szombathon. E szabályzatok kelete 27. Aug. a 1707.

Más kéztől ered a kézirat címlapja:

Psalterium Davidis

azaz

Magyar Soltár.

Kit az udokbéli historiák értelme az halhatatlan és láthatatlan királynak csak amaz egy bölcs Ur Istennek, akinek egyedül vagon ő magatol halhatatlanság, aki hozzá járulhatatlan fényességben lakik. Az Menynek földnek egy egyedül való hatalmas terem-tőjének és bölcs gondviselőjének, dűcsőséges és örökké állandó szént nevének tisztességére, akié a dűcsőség, a' tisztesség, az országlás, a birodalom és az hatalom mindörökkön örökké. Amen.

Minden Zsoltár elején megvan az Argumentum. Ilyenformán:

I. Jámbor; Nota: Igaz felség egyedül az Ur egy. II. Istenes az Masiak. III. Mencs futól. IV. Arulok el vesztek. Udvari vadasról. VI. Beteg ember szavah. VII. Az hamis vádra ne báncs. VIII. Mely nagy az Isten. IX. Eöröm ének Goliathról. X. Az latrókat verd meg Isten. XI. Az nap fen meeg. XII. Hazug ez világ. XIII. Soká versz. XIV. Az Pogány Hity. XV. Ez idvezül. XVI. Az jámbor bizhatik. XVII. Mit félsz ha jo vagy és voltál. XVIII. Hogy Isten oltalmazott, tartott, tellyes életedben köszönd meg. XIX. Istenról eegh s ighe szól. XX. Tarts az királt. XXI. Ország jóván eorúlj. XXII. Mely nyomorult az Jámbor de bodog. XXIII. Isten pásztor. XXIV. Sido feo nép. XXV. Jambor bizhatik Istenbe. XXVI. Patvartól ój. XXVII. Eoreom veszély után. XXVIII. Tarts megh. XXIX. Eseo idején mond. XXX. Egisséghe tért. XXXI. Tsak nem késiben esém szegény fejem. XXXII. Az Betegh beoneoss. XXXIII. Az Teremteo Gondviselőis. XXXIV. Jonak és Latornak vége. XXXV. Az Latrot jónak szabad átkoznia. XXXVI. Jónak gonosznak Attya. XXXVII. Ne bánd Jámbor latrok jó szerencsáját. XXXVIII. Betegen bolond eorül. XXXIX. Betegség szemérem. XL. Hálado Betegreol. XLI. Beteg ember tanit. XLII. Innepet szentelj. XLIII. Vigy széken. XLIV. Ország rablásáról Israel sír. XLV. Házásoknak áldomásáról. XLVI. Isten velünk. XLVII. Igéreti igaz. XLVIII. Szállás után Sion. XLIX. Kazdagságban ne bizzál. L. Lészen mindennek törvénye. LI. Az halálos bűn ilyen vala. LII. Szent Szinnű. LIII. Saulitae Nota Ps. 14. LIV. Arulook. LV. Jo tételt felejtet kéjla. LVI. Szalat néma galamb. LVII. Budokva marat meg. LVIII. Pokol tanáts. LIX. Vészzenek veszteok. LX. Ha maszor ma is. LXI. Minden bús. LXII. Keoz bátorság. LXIII. Innepet ily. LXIV. Gonosz tanáts. LXV. Békeséghe beöség. LXVI. Szabad s uri nép örül. LXVII. It Isten. LXVIII. Keornyeu-leunk az Pogan meeg Ammon is hodlot. LXIX. Ne hadt Jambort veszess hamisat igaz ur. LXX. Jer hamar, LXXI. Nehéz nyomor. LXXII. Vj fejedele mért az nép Finitur Orationes et Palm, Davidis sequuntur Asaphi et aliorum. LXXIII. Jámbor kérdi ha Isten néz ide. LXXIV. Nebuchadnezar, Antiochus Titus. LXXV. Uj király int. LXXVI. Jo segid Isten. LXXVII. Két felé tekincs

bus. LXXVIII. Atyánk ez teorvénytek, tanácsátok gyermekteket így. LXXIX. Antiochus ellen. LXXX. Fogattad szabadis. LXXXI. Husvét napján. Uj hold hordás. LXXXII. Urak bírák. LXXXIII. Josapháttéd Ur. LXXXIV. Innepet szentelj. LXXXV. Ha Urád jól lész. LXXXVI. Absalom ellen ez is. LXXXVII. Hier usalem reol. B. LXXXVIII. Nagy beteg vagy, bus esze. LXXXIX. Isten fogadásában kétes sido nemzet budosran mondja fajh.

178—179. Christus helyett királyt irt egy későbbi kéz.

XC. Had lakjam jól mig élek. XCI. Had Istenre magad. XCII. Zombati dolog. XCIII. Isten. XCIV. Hamis bírák Sauliták. XCV—C. Isten az Ur és király az balvanyozó amalékon Ammon nemzetén ládájából. CI. Fejedelem tiszti. CII. Nem hadnak raknunk nisz Siónt. CIII. Agiából költ éneke. CIV. Isten gondja az éleok étekek. CV. Isten jólétét és igaz ígéletit emlets innepen. CVI. Vidi hazánkba mint régem feled benneünket. CVII. Budosót foglyot ment udeot vált. CVIII. Másod eoreom. CIX. Hazug fondorlo Doeg átkozot ros. CX. Istenes királyról. CXI. Joel teót, 10 légy. CXII. Az jámbor jól. CXIII. Ur lát ide. CXIV. Jelen ur. CXV. Az igaz Isten dolgos és él. CXVI. Véletlen szaladot. CXVIII. David sok veszély után fen eül inmaron. CXIX. Absalom vagy Saul előt budosva kevánkozik az Satorhoz tanolni s cselekedni jól, mert az Pietas egészszen jó. CXX. Nyelv vass. CXXI. Veled az Ur. CXXII. Vigadi ma szent. CXXIII. Babel. CXXVIII. Kunben jól.

124-től egészen 129-ig hiányzik a kéziratból. A könyv végén két lapot találtam, mely szintén ide tartozik.

CXXIV. Had idején. CXXV. Istenes. CXXVI. Édes a haza. CXXVII. Egi segél. CXXIX. Israel. CXXX. Nyomorgo. CXXXI. Alázatos. CXXXII. Sido hit. CXXXIII. Égies. CXXXIV. Pap. CXXXV. Ur dolgait emlídsi. CXXXVI. Az Szent feöld és teremplés feleöl. CXXXVII. Siralom. CXXXVIII. Hierusalem. CXXXVIII. Ur vagyok. CXXXIX. Igaz vagyok Uram. CXL. Hitelkedeök. CXLI. Innepén meszsze CXLII. Igen iyet. CXLIII. Likban szorult. CXLIV. Király és ország. CXLV. Istent ditsird. CXLVI. Meg építhet. CXLVII. Ember nélkül elég. CXLVIII. Minden tisztélye. CXLIX. Makhabaei. CL. Hád után. CLI. Betseült.

A végén következő vers áll:

Regi soli sapienti, Deo immortalis
honor, gloria tribatur in Secula
seculorum Amen:

az az:

Az edgyetlen egy királynak,
Szent népi Jót hangicsálnak,
Mert tölle mindenek álnak,
Reánk is áldások szálnak,

Ez az egy bölcs nagy Ur Isten,
Halhatatlan minden esten,
Tisztesség, dicsőség légyen,
Néki mind örökké Amen.

Manus suprema operi imposita 20 Augusti Ann. 1704. In N. Emje hora
Duim a circiter Ouodecesima.

Per Petrum Magyari.

Az akrosztikonok jegyzéke már ezért is fontos, mert belőle látjuk, hogy MAGYARI Péter önállóan fordította és versekbe szedte a zsoltárokat.

A nóták közül megemlítendőek:

Ps. XXVI. Jer emlékezzünk keresztény népek. XXXIII. Nagy buval bánattal az Aeneas király. XXXIV. Cursive, Cur numdus militat sub. LXXXI. Xtus feltámadása. LXXXV. Saxonica, Jo kedvedet uram halljuk. CIV. László király ő fogságáról. CXXII. Christus feltámadá mii bűnünket elmosá. CXXVIII. Quer natus in Betlehem. CXXXV. Christus a mii bűneinkért meghala. CXLV. Dicséretes az Xtus ki nekünk születik. CXLVI. Immár kérjük Péter apostolt. CXLVII. Viri venerabiles. CXLIX. Keresztényi könyörület.

A nóták jegyzéke különösen érdekes, mint már e rövid jegyzék-
ből is látható, mert régi magyar egyházi és világi énekekre utalnak.

Ikognografiai szempontból érdekes a kezdetűk írása.

Ps. CXII.

P
e r
P e
t y
a m
Magyari j
d j
t e s e c u d A 1704 z n y n a s
T o s u u g u A 1704 z n y n a s

vagy Ps. CXIII.

V i g i a z a z u r y E r
i r
t a z o n é p é
M

Eddig terjed a kézirat első része, mely 204 lapból áll.

A következő rész a 133. 138. (2-szer) 30. 12-dik. 79-ik (Fogságból négy kikedző rimmel.) 51. 137. (2-szer) zsoldárokat tartalmazza.

Továbbá benne van: Más ének mely az Tüzes kemencében vetetett három ifjaktól mondatott volt ell. Copit a versum: az urat áldom énekkel mert ő énnékem szabadítottam, P. P. Magjari aláírással.

Áhitatteljes a «Más Beojtre való Ének»-ek, az első MAGYARI Péter kezdő betűivel. A másik nótája: szent Esaiás így írt Christusnak.

Ez után olvassuk a 74 zsoldárt: «Uram bölđogics ez földön is» akrosztichonnal, a 125. zsoldár fordítását. Következnek szombatra való énekek.

1. Mennyen és földön minden teremtestek,
egységet vallyak csak az egy Istennek,
ily dűcsűsségét nem adgyák senkinek,
másnak sem többnek.
2. Világ Űra nagy királya,
még semmit nem formált val,
jó kedvűből hogy formála
szent neve szent királyságra.
3. Hald meg szómat szók meg halló nagy Isten
imasságot ki be fogacz kedvesen
nagy dolgokat cselekedű vegetlen,
rettenetes sok csudákat szűntelen.
4. Istenem ne itélj rosز utaimért,
ne mérj rám mérteket sok vétkeimért,
eng(ed') kedvez inkább kiis életemért
és soka fizess érdemem szerént.
5. Földre arccal le borulva szent urat imádom,
a' minden felét felségest lelkemmel inadom
mert drágáb lelkemnél nin csen,
hát azzal szolgálom.
6. Nagy Űr Isten ne hagy minket,
ne akarjad veszűsűnket,
pogan kézbe ne agy minket,
kik csufollják szent nevedet.
7. Engem az munkára,
mint napot világra,
Szent ur Isen teremttél,

még anyám méhében,
sötét hajlékban,
nagy bölcsen el rendelél,
azért te képedre,
hogy kedvedet tegyém
és kovessem nevedet.

8. Isak kötőzése az oltáron.
9. Boejtíre való ének.
10. Más ének.
11. Más ének Ellenségh ellen.
12. 71 zsoltár.
13. Más.
14. Más fegyver ellen való Ének.

Szükségesnek láttam a kéziratot részletesebben ismertetni, mert az író nagyernyei MAGYARI Péter nevét sem SZINNYEI-nél, sem KOHN művében a Szombatosokról nem találtam.

MARMORSTEIN ARTHUR.

A MAGYARORSZÁGI SZABADOKTATÁSÜGYI INTÉZMÉNYEK, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÉPKÖNYVTÁRAKRA.

(A II. olasz népművelési kongresszuson tartott előadás.)

Az 1867-iki kiegyezés volt a magyar nemzeti élet megújulásának kiinduló pontja. A BACH-korszak önkényuralma mely idegen s a nemzeti vágyakkal ellentétben álló műveltséget akart ránk erőszakolni, teljes kudarccal végződött. Semmi sem bizonyítja jobban e kormányzat tehetetlenségét a köznevelés terén, mint az a körülmény, hogy a nemzeti minisztérium megalakulásakor a lakosság 68°/_o-a volt az analfabéta s közel ötven év civilizáló munkájába került, míg ezt az arányszámot megfordíthattuk.

Báró Eötvös József, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter segíteni akarva a szomorú állapotokon, hivatalba lépte első napjaiban: 1867. július 3. kiadott egy körlevelet, amely népművelő egyesületek alakítására buzdított. Eötvös mellett főleg Türr István karolta fel a népnevelés ügyét s maga kezdett előadásokat tartani szülővárosában, Baján. E kezdeményezés eredménye volt 24 közművelődési egyesület megalakulása s az 1870-ben megalakult központi népoktatási kör. Eötvös az 1870-iki állami költségvetésbe 100.000 kor. államsegélyt vett fel a népoktatási körök támogatására, de utóda, Pauler Tivadar, előbb 10.000 koronára szállította le, majd — 1873. óta — végleg törölte e tételt. Ezen a kor pénzügyi krízisével magyarázható, ha nem is menthető eljárás eredménye volt az alig megalakult körök megszünése. Csupán a budapesti népoktatási kör tudta fenntartani magát s mindmáig több ezer felnőttet tanított meg az írás-olvasás művészetére.

Az 1885 óta megalakult nagy közművelődési egyesüle-

tek — élükön az azon évben keletkezett EMKÉ-vel — szintén programjukba foglalták a felnőttek oktatását, de anyagi eszközeik alig voltak elégségesek az ovodák, elemi iskolák, ifjúsági körök és népkönyvtárak fenntartására.

A felnőttek elemi oktatása csupán a legutóbbi esztendőben került újra szőnyegre, amidőn gróf APPONYI Albert minisztersége idején, 1908-ban e célból 50.000 koronát vettek fel az állami költségvetésbe. E tétel 1909-ben 100.000, majd 1912-ben 140.000 K-ra emelkedett. E ténykedés szervezése az Országos Közművelődési Tanácsra hárult, amelyet a különböző közművelődési egyesületek 1908-ban alakítottak meg SZÉLL Kálmán elnöke alatt. E Tanács 1909. és 1910-ben 1188 tanfolyamot szervezett, amelyekben 30.156 analfabéta részesült oktatásban. A tanítványok közül 2316 kora 15—19 év között volt, 4948-é 20—29 év, 3676-é 30—39 év, 3456-é 40—49 év és 2595-é 50—59 év között. Foglalkozását illetőleg 14.423 volt a földmivelő, 19.790 napszámos és 1652 a mezőgazdasági cseléd. Sikeres vizsgát tett 9260; vizsgát nem tett, de teljes eredményt ért el 5494; csakis a kisbetűk írását és olvasását sajátította el 6732 egyén. A tanfolyamok számát illetőleg Bereg vármegye vezetett 86 tanfolyammal, míg a hallgatók számát illetőleg Temes vármegye áll első helyen 1874 egyénnel. Ötvenen felül volt a tanfolyamok száma Pest (52), Szilágy (60), Szolnok-Doboka (64), Temes (78) és Torontál (50) megyékben; tizen alul volt a tanfolyamok száma: Abauj-Torna (1), Árva (1), Baranya (3), Békés (9), Borsod (5), Csanád (4), Esztergom (2), Fejér (4), Gömör-Kishont (5), Győr (1), Hajdú (7), Háromszék (9), Heves (3), Hunyad (7), Komárom (8), Liptó (2), Moson (3), Sáros (4), Sopron (2), Szepes (2), Trencsén (2), Udvarhely (8) és Vas (7) megyékben, míg Besztercze-Naszód, Brassó, Szeben, Turócz, Veszprém és Zólyom vármegyékben egyetlen tanfolyamot sem tartottak, jóllehet az analfabéták száma e hat megyében 303.731 volt.

Ez elemi ismeretknél magasabb fokú műveltség terjesztésén a tudományos és népies társulatok, körök és egyesületek egész serege munkálkodik a különböző társadalmi rétegeknek szánt

előadásokkal és tanfolyamokkal. Egy 1900. évi összeállítás számukat 331-re teszi, nem tekintve a felekezeti és szocialista jellegű társulatokat.

Az első kizárólag az iskolán kívüli oktatás céljait szolgáló egyesület a budapesti Szabad Lyceum volt, mely WEKERLE Sándor elnöklete alatt 1893-ban alakult meg. A Szabad Lyceum fennállásának első nyolc évében úgy a fővárosban, mint a vidéken több mint 1000 előadást tartott 70.000 főnyi hallgatóság előtt. Munkásságának emelkedését mutatja az az egyetlen tény, hogy míg 1899/900-ban a fővárosi munkások részére tartott előadások száma 41 volt, a hallgatóké pedig 3890, addig 1909/10-ben a hasonló előadások száma 257-re, a hallgatóságé viszont 27.295-re emelkedett.

A Szabad Lyceum nagy sikere arra bírta a kormányt, hogy az iskolán kívüli oktatás felső fokozatát is megalapozza. Az eszmét WLASSICS Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter vetette fel 1897-ben s nagy energiával 1902-ben meg is valósította. Ekkor jött létre a budapesti Szabad Egyetem egy az egyetemek, a Szabad Lyceum és a miniszterium kiküldötteiből alakított bizottság igazgatása alatt. A Szabad Egyetem előbb 4000, majd 6000 koronányi évi államsegélyben részesült. Tandijakból évi 2000—2800 korona folyik be. Az intézmény 1902—1910. években 63.518.22 K-t költött, amiből 40.411.29 K személyi díjazásokra esik. Ez idő alatt a bizottság 93 tanfolyamot rendezett 36.402 főnyi hallgatóság előtt. 59 tanfolyam a bölcsészet, irodalom, művészet és történelem köréből vette tárgyát, hallgatóságuk 27.108 személyre rugott, ami 74,5%-nak felel meg. 28.275 hallgató közelebbi adatokat is szolgáltatott be magáról. Ez adatok szerint 16.752 volt a férfi és 11.523 a nő; 4710 egyetemi vagy főiskolai, 17.335 középiskolai, 3607 alsófokú szakiskolai és 707 elemi iskolai végzettséggel rendelkezett. A hallgatók foglalkozás szerinti statisztikájához a legnagyobb számot a hivatalnokok szolgáltatták: 4956; közvetlenül utánuk jönnek a tanárok és tanítók: 4014; míg az iparosok (1825), kereskedők (919) s főleg a munkások (248) meglehetősen gyöngén voltak képviselve.

Három más felsőfokú tanfolyamot tart fenn a Társadalomtudományi Társaság, ennek ellenlábasa a Magyar Társadalomtudományi Egyesület és a Gazdaszövetség. A Társadalomtudományi Társaság szabad iskolájának felső tanfolyamát, mely 1902-ben nyílt meg, 1906/7-ben 153 egyén látogatta. A szabad iskola összes kurzusának rendszeres látogatói 1907/8-ban 774-en voltak. Ezenkívül 645 egyén egyes előadásokra váltott jegyet. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1909-ben alapította meg szabad iskoláját, mely 6000 K államsegélyben részesül. Az első félévben 60 előadást tartottak. Mindkét egyesület rendezett többé-kevésbé látogatott tanfolyamokat a fontosabb vidéki városokban. A Gazdaszövetség szociális tanfolyamát 1904-ben nyitotta meg. 1904 óta e tanfolyamokra a néptanítók és a gazdasági iskolai tanárok hivatalosan is kiküldetnek, hogy ezzel előmozdíttassék a Szövetség által hirdetett tanok terjedése.

E felsőfokú vállalkozások mellett a közép- sőt elemi fokú ismeretek terjesztésére is alakultak egyesületek. Főleg kettőt érdemes megemlíteni. Az egyik az Erzsébet népakadémia, mely 1903-ban alakult meg, a másik az 1899-ben keletkezett Uránia tudományos egyesület.

A népakadémia gyakorlati esti tanfolyamokat, vetítő képekkel kísért előadásokat, zeneestéket és vidéki kirándulásokat rendez. Az 1909/10. iskolai évben a gyakorlati tanfolyamok száma 31 volt 1521 beírt növendékkel, a 9 ismeretterjesztő kurzust 2554 egyén látogatta, a 22 vetítéses előadáson 7702 egyén volt jelen s 14 kirándulást rendeztek közel ezer résztvevővel. A gyakorlati tanfolyamok havi tandíja 2 K, minden egyéb tanfolyam, előadás és a könyvtár havi 25 fillér tagdíj ellenében látogatható. A tagok száma 1909/10-ben 6291 volt, köztük 1827 munkás és 1101 nő.

A MOLNÁR Viktor ny. államtitkár elnöksége alatt működő Uránia egyesület az 1912. év elején 1628 tag és 102.324.42 K vagyon felett rendelkezett. Az egyesület 1900 óta adja ki gondosan szerkesztett ismeretterjesztő havilapját s 1903 óta rendez vetítőképes előadásokat. E végből különböző tárgyokról meg-

iratja a felolvasásokat s a szöveget a megfelelő diapozitívekkel s vetítő készülékekkel fölszerelten előadásonként 10 K-ért bocsátja az előadók rendelkezésére, de azzal a föltétellel, hogy a hallgatóktól fejenként legfeljebb 20 fill. belépődíjat szednek. 1911. végéig 138 különböző felolvasás látott napvilágot. Az egyesület 61.933 K értékű 22.678 diapozitív felett rendelkezik. 1911-ben, főleg a vidéken, 1292 ily előadást tartottak 233.531 főnyi hallgatóság előtt.

Ezen a társadalom minden rétegéhez szóló tanfolyamok és előadások mellett sajátosabb rendeltetésű szervek is keletkeztek. BAROSS Gábor kereskedelemügyi miniszter a vasárnapi munkaszünettel kapcsolatban megteremtette 1889-ben az ipari munkások vasárnapi oktatására szervezett országos bizottságot s céljaira 10.000 K államsegélyt vett fel a költségvetésbe. E bizottság a téli hónapok vasárnap délutánjain teljesen ingyenes előadásokat rendezett a munkásság oktatására és elszórakoztatására. 1909/10-ben Budapesten 9 különböző helyen, továbbá 10 vidéki városban 322 előadást tartottak 84.680 egyén részvétélével. Egy-egy előadás átlagban 34 K-ba kerül az államnak, amiből Budapesten 20 K, a vidéken 10 K jut az előadó díjazására.

1907 óta az Országos Szakszervezeti Tanács szintén programjába iktatta a munkásokat képző előadások ügyét. A főváros 25 szakszervezetében 1907/8-ban 630, 1908/9-ben pedig csupán 450 előadást tartottak. Azonban 1908/9-ben 19 vidéki szakszervezetben is megindultak a gyakorlati, tudományos és politikai tanfolyamok. A fővárosi szakszervezetek 1911-ben 21.747 K-t fordítottak oktatásra, a vidékiek pedig 1014 K-t. A Szakszervezeti Tanács 1912-ben tervbe vette az oktatás rendezését. E célból külön oktatási bizottságot szervezett, mely a munkások hathatós nevelésével fog foglalkozni. A főszólyt a munkásság elemi oktatására helyezik, amit hivatásos tanítók fognak végezni. A fejlettebb munkások részére a Szakszervezeti Tanács 1911. óta 7 egyenként 6 órás kurzust tart fenn, melyeken a szociálizmus története, a szakszervezeti mozgalom elmélete és gyakorlata, Magyarország ujjabbkori története, szociálpolitika,

munkásvédelem és munkásbiztosítás, a pártprogrammagyarázata, a nőkérdés és a művelődéstörténet kerül szóba.

Ugyancsak a munkások magasabb fokú, de minden irányzatosságtól ment, kiképzését célozzák az Uránia egyesület által 1907 óta életbe léptetett munkásgimnáziumok, melyek nagyjában a polgári iskolai tanmenetet követik. Az első munkásgimnázium Budapesten létesült; 1911 végéig számuk 50-re emelkedett szerte az egész országban. Az órák száma 1910/11-ben 9449 volt, közte 1614 vetített képekkel; a beírt hallgatók száma 4859-et tett, ami az év végéig 2535-re olvadt. Mindegyik tanuló átlag 113 órát vett; vizsgát tett 747, ami annál örvedetesebb, minthogy a bizonyítványnak semmi hivatalos érvénye sincs. E címen 38.516 K-t költöttek, vagyis egy-egy leckére 4 K-t; az anyagi kiadások 30.571 K-t kitevő összegét a helyi bizottságok fedezték.

A falvakban főleg az Országos Közművelődési Tanács gondoskodik az előadásokról. E célból 1910 végéig 85 különböző felolvasás szövegét íratta meg s osztotta szét 2700 példányban a tanítók, lelkészek, jegyzők és körorvosok között. 1910-ben 450 faluban közel 4000 előadást tartottak e kiadvány alapján átlag 40—50 egyén előtt.¹ 1911-ben a Tanács megindította a *Vasárnapi Könyv* c. hetilapot, mely gazdagon illusztrált apró cikkekben népszerűsíti a tudományokat. Ezen 50.000 példányban megjelenő folyóirat sikere igen nagy.

Az általános érdekű előadások mellett úgy a falvakban, mint a városokban szakelőadások és tanfolyamok is tartatnak.

Az első földműves tanfolyamot 1895-ben rendezték Nyitrán, DARÁNYI Ignác akkori földművelésügyi miniszter kezdesére. 1910-ben az ilyfajta tanfolyamok száma 136-ra, a hallgatóké pedig 8249-re emelkedett. A kurzusok időtartama 21 és 80 nap közt ingadozott. Egyes a földművesség körébe vágó szakelőadások 1896 óta tartatnak; ekkor 20 megyében tartottak ily előadásokat összesen 34.000 egyén számára. 1910-ben ellenben 60 megye

¹ A katolikus Népszövetség szintén adott ki egy kötet felolvasást, melyet viszont a Szövetség exponensei használnak ismeretterjesztő előadásaihoz.

1541 községében 4423 előadást rendeztek 300.450 főnyi hallgatóság előtt. Az előadók túlnyomó része a földbirtokosok, szakhivatalnokok, plébánosok, tanítók és állatorvosok közül kerül ki, de a miniszter külön vándortanítókat is foglalkoztat, akik faluról-falura járva terjesztik a mezőgazdasági ismereteket. 1910-ben a vándortanítók száma 25 volt, akik 297 faluban 829 előadást tartottak 50.420 egyén előtt.

Az iparossegédek szakképzettségének fejlesztését 521 különböző s az állam, a község vagy az ipartestület által fenntartott tanfolyam szolgálja. E szaktanfolyamok hallgatósága 1910-ben 18.394 főre rugott.

A kereskedők és segédek továbbképzésére szintén számos, jobbára kérész életű tanfolyam szolgál. Tantervüket a kereskedelemügyi minisztérium 1903-ban állapította meg, de fenntartásuk teljesen a magánvállalkozás dolga. Az e fajta tanfolyamok közül legrégebb idő óta a budapesti kereskedősegédek egyesületéé áll fenn, melyet 1880 óta több mint 2000 egyén látogatott, de tanulmányait a hallgatók alig 50%-a tudta befejezni.

A felnőttek oktatásának nagy föllandulése tette szükségessé az Országos Szabadoktatási Tanács megalakítását, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. végén létesített. E Tanács a különböző egyesületek, minisztériumok és a főváros 20 kiküldöttéből, s a kultuszminiszter által kinevezett 8 tagból áll. Feladata a szabadoktatással kapcsolatos ügyekről véleményt mondani s azokban eljárni, a szabadoktatással foglalkozók munkásságát ellenőrizni és irányítani, az államsegélyek ügyében javaslatokat készíteni, a szabadoktatás statisztikáját nyílvántartani s eredményeiről évi jelentéseket közzétenni.

A szabadoktatás természetes kiegészítői, nélkülözhetetlen segédeszközei a népkönyvtárak. Eredetük 1870 tájára vihető vissza. Ez időben alakultak meg az első olvasóköri körök, melyek tagjaiknak néhány ujságot s egy szerény kis könyvgyűjteményt bocsátanak rendelkezésre. Ezen, az országban meglehetősen elterjedt egyesületek tagjai főleg a kis polgárok és a földművelők sorából kerülnek ki. Nem egy egészen kis községben is 2—3 ily

olvasókör van, amely épen hogy vegetál az anyagi erők sajnálatos zétforgácsolása következtében.

A szorosabb értelemben vett népkönyvtárak 1882 táján keletkeztek a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy körlevele nyomán, mely a községi hatóságokat ily könyvtárak alapítására buzdította. Az ezen körlevél hatása alatt keletkezett s jobbára a község házában vagy a közs. iskolában elhelyezett könyvtárakat a tanító vagy a jegyző kezeli. A legtöbb megalapítása óta alig, vagy egyáltalán nem gyarapszik s kevés gonddal megválogatott, muló értékű vagy merőben értéktelen könyvanyaga csak kevésé vonzza az olvasókat. Ámde a legtöbb város, nagyközség és falu még e kezdetleges könyvtárral sem rendelkezik s igen sok helyen az elemi iskola ifjúsági könyvtára az egyetlen közgyűjtemény, mely a lakosság művelésére s mulattatására rendelkezésre áll.

E szomorú állapotokon kívánt segíteni az EMKE, amikor alapítása évében, 1885-ben, elhatározta, hogy a magyar irodalom legjobb termékeiből egybeállított népkönyvtárakat létesít. A mult század vége felé az EMKE példáját a többi nagy kultur-egyesület is követte.

A kulturegyesületek ez akcióját az állam 1895 óta támogatja, mely e célra először 4000 K-t iktatott a költségvetésbe. A következő évben az államsegélyt Wlassics Gyula 30.000 K-ra emelte fel s szétosztását előbb a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Bizottságára ruházta, mely 1893-ban alakult meg először s jelenleg mint a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége működik. A minisztérium 1897-ben két újabb szervezetet léptetett életbe: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, amely a tudományos közkönyvtárakkal foglalkozik s a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát, mely amazzal szoros kapcsolatban áll s főleg a népkönyvtárak ügyeit irányítja. Fennállása első esztendejében a Tanács e célra csupán 8000 K fölött rendelkezett, míg jelenleg a népkönyvtárak állami javadalma 125.000 K. Az első években a Tanács csupán a főbb közművelődési egyesületek pénzbeli segélyezésére szorítkozott, de 1901 óta maga is létesít úgy állandó, mint vándor népkönyvtárakat,

melyek bolti ára 300—2000 K közt ingadozik. 1912. végéig a Tanács 644 népkönyvtárt létesített, melyek értéke 573.312 K. E könyvtárak közül 268 a vándorkönyvtár, amelyek 2—3 évenként cseréltetnek. Tíz különböző sorozat van belőlük, melyek egymást kölcsönösen kiegészítik. A könyvanyagot külön bizottság állította össze a hivatalos címjegyzék alapján. E jegyzéket legelőször 1902-ben adták ki, teljesen újra készült 1909/10-ben. Új alakjában 1911 elején látott napvilágot, az első pótfüzete pedig 1912. végén jelent meg.¹

A tipikus könyvtárak ára a jobbra fűzött könyvek bolti ára alapján számíttatik. A könyveket ez áron a kiadók alkalmi szövetsége szállítja, vászon kötésben, nyomtatott címjegyzékekkel, kölcsönzési- és pénztárnaplókkal, térítvényekkel és bélyegzőkkel felszerelten. Ezen kívül a tényleg kifizetett összeg 10^{0/0}-a erejéig külön könyvtárakat szállít e szövetség teljesen díjtalanul. Így pl. 50.000 K-ért 55.000 K értékű teljesen felszerelt könyvtárakat kap az Orsz. Tanács. A szekrények ára — nagyságuk szerint — 105—320 K közt ingadozik.

E könyvtárakat ingyen osztják szét a folyamodó hatóságok, testületek és egyesületek között. A Tanács az állami elemi iskolákat s ezekkel kapcsolatos ifjúsági egyesületeket különös előnyben részesíti. A magánosok alakította társulatok a legkevesebb biztosítékot nyújtják. A Tanács által megállapított szabályzat az adományban részesülőket kötelezi a könyvtár fenntartására, de az ide vonatkozó szabályok annyira határozatlanok, hogy e kötelezettség a valóságban a minimumra zsugorodik. A községek szükkeblúségét semmi sem illusztrálja jobban, mint az a tény, hogy 1911-ben 872 könyvtár közül csupán 41 részesült községi támogatásban.

Kész könyvtárakon kívül pénzbeli segílyt is engedélyez a Tanács. Tizenhat év alatt ily címen 465 esetben 448.940 K-t folyósított. A segílyek összege 100 K-tól 5000 K-ig terjed, de a

¹ A katalógus beosztásáról szóló részletet, minthogy e művet folyóiratunk annak idején részletesen ismertette, mellőzhetőnek véltük.

maximumot csakis a könyvtárak felállításával foglalkozó kultur-egyesületek érik el. Egyes vidéki könyvtárak segélyezésére meglehetősen kevés jut; így 1912-ben 53.200 K-ból csupán 14.000 K. Ez annál sajnálatosabb, mivel — mint láttuk — a községi hatóságok igen szűkmarkúak a könyvtárüggyel szemben.

Talán változni fog a községek e magatartása ama példa láttára, melyet a legutóbbi évekig oly közömbös főváros készül nyújtani. Egy még 1910-ben a Tanács által benyújtott emlékirat következtében, Budapest közönsége elhatározta, hogy közigazgatási könyvtárát modern szabad könyvtárrá szervezi át. E célból jelentősen emelték úgy a létszámot, mint a költségvetést. Ez utóbbi az 1910. évi 53.000 K-ról 96.000 K-ra emelkedett 1911-ben. A könyvkészlet is hatalmasan megnövekedett. Csupán a könyvtár helyiség viszonyai nem változtak s hatnak nyomasztóan a nagyjövőjű intézmény fejlesztésére. Külön épület emelését határozták el, amely a központi könyvtáron kívül egy nagyszabású népház egyéb elgondolható helyiségeit is magában foglalná, de a tervek kivitelével megbízott építész nem tartja elegendőnek a rendelkezésére álló összeget — pedig 2.000.000 K-ról volt szó — s legutóbb kijelentette, hogy a kérdést «méltókép» csakis 20 millióval lehet megoldani. E kimérát állítólag sorsjáték útján szándékozik megvalósítani a főváros; addig is határozatba ment, hogy egyelőre az egyik belvárosi iskola felszabaduló helyiségei alakítandók át 40.000 K-nyi költséggel a könyvtár céljaira. Ugyancsak legközelebb kerül megvalósulásra a fiók-könyvtárak ügye. Egyelőre 5 fiókot állítanak fel, amire 45.000 K-t szavazott meg a városi tanács.

A fontosabb vidéki városokban hasonló mozgalom észlelhető, különösen amióta a kormány megkönnyíti a dolgot az úgynevezett közművelődési házak építésére adott segéllyel. E közművelődési házak, melyek közül kettő már teljesen készen áll s több befejezéséhez közeledik, egy-egy előadó- és olvasótermet, egy kis múzeumot s a házi ipari termékek eladására szolgáló üzlethelyiséget fognak tartalmazni. A mezővárosokban s a falvakban a földművelésügyi minisztérium teszi lehetővé a némileg

hasonló természetű népházak emelését. Több ily népház működik már. Létesítésükhöz 4000 K-tól 10.000 K-ig terjedő államsegélyt ad a miniszter évi 60.000 K erejéig.

Mindazonáltal a népkönyvtárak túlnyomó része még hosszú ideig nem rendelkezik külön helyiséggel, hacsak nem teszi magáévá a kormány a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetségének 1908. évi javaslatát, mely az újonnan épülő állami elemi iskolákkal kapcsolatban egy külön olvasóterem építését indítványozza.

Sok nehézséget okoz a személyzet kérdése is. Az Orsz. Tanács felügyelete alatt álló népkönyvtárak közül egynek sincs külön szakképzett kezelője. A legtöbb kezelő hozzá még teljesen ingyen végzi sokszor terhes feladatát. A legszorgalmasabbak közt a Tanács 1904 óta 50—200 K jutalmakat oszt ki: 1912 végéig 364 kezelő között 26.350 K-t. 1911-ben a Tanács egy 500 K nagy jutalom létesítését is elhatározta s ez 1912-ben került először szétosztásra. Ez első évben RÓNA Jenő, a pécsi Ingyenes Népkönyvtár-Egyesület könyvtáros-főtitkára nyerte el a pálmát.

Az állam népkönyvtári munkássága nem szorítkozik csupán a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsára. A földművelésügyi miniszter 1898 óta létesít kis falusi könyvgyűjteményeket, melyek néhány szórakoztató mű mellett főleg mezőgazdasági szakmunkákból állanak. Létesítésükre 12.000 K-t állítottak a költségvetésbe. Évenként átlag 300 ily könyvtár keletkezik és számuk ma már közel jár a 4000-hez. Egyrészüket a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa egészíti ki szépirodalmi könyvekkel. Eddig 365 könyvtár kapott 100—100 K értékű sorozatot.

A honvédelmi miniszter szintén jelentékenyebb összegeket áldoz altiszti olvasóköri s legénységi könyvtárak létesítésére. Az olvasóköri megalapítására 1907-ben 5430 K-t szavazott meg az országgyűlés, a fenntartásukra szolgáló összeget pedig 16.740 K-ban állapították meg. Egy 22.800 K-nyi rendkívüli tétel 114 legénységi könyvtár szervezésére szolgált.

Csupán csak a kereskedelemügyi minisztérium nem tett semmit ezen a téren. Épen azért a Múzeumok és Könyvtárak

Orsz. Tanácsa a múlt év végén emlékirattal fordult a miniszterhez, melyben felkérte, hogy a földművelésügyi miniszter példájára létesítsen iparos- és kereskedősegédek részére összeállított s részben szakművekből álló népkönyvtárakat.

A vallásos társulatok és szociálista szervezetek, szintén létesítenek jobbára önerejükből népkönyvtárakat. Munkásságuk e részéről részletes statisztikai adataink nincsenek. De azt tudjuk, hogy a kath. legényegyesületek és körök, melyek száma több százra rúg, szinte kivétel nélkül rendelkeznek kisebb-nagyobb könyvtárral s hogy a szocialista szervezetek, a Szakszervezeti Tanács jelentése szerint, 1911-ben 14.039'09 K-t fordítottak könyvtáraik gyarapítására, illetve megalapozására.

Az idegen nemzetiségek közül főleg az erdélyi szászok vannak jól ellátva népkönyvtárakkal. Nincsen jelentékenyebb községük, melyben egy jól megválogatott iskolai vagy népkönyvtár ne állna ingyen a közönség rendelkezésére, majd a kisebb falvakba a Szász Tanulók Szövetsége küldi ki apró vándorkönyvtárait.

Munkásságukat csupán az oláhok utánozzák. Az oláh irodalmi s oláh népművelő egyesület — az Astra — 1899 óta állít fel oláhnyelvű népkönyvtárakat, erre évenként átlag 1000 K-t fordít. Az Astra alapította kis nép- és vándorkönyvtárakat a helyi bizottságok kezelik a kerületi bizottságok ellenőrzése mellett. Ez utóbbiak évenként tartoznak jelentést tenni a központba. 1911 végén az oláh népkönyvtárak száma 429 volt, könyvállományuk 26.335 kötetre rugott, míg az olvasók száma csupán 9812 volt.

Fiume olasz lakossága 1903-ban alapította meg a MANZONI-könyvtárat, mely 2614 kötetből áll. Évi költségvetése 1200 K. Hetenként háromszor áll nyitva az esti órákban s 1909-ben 2127 kötetes forgalmat bonyolított le.

A szorosabb értelemben vett Magyarország határain kívül ugyancsak a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa tett a legtöbbet a magyar könyvtárak érdekében. Horvát-Szlavonországban könyvtárainak száma 50, Ausztriában 7 ily könyvtár működik, Boszniában 4, Romániában 2 s Törökországban 1. A párizsi, hamburgi és lipcsei magyar egyesületek könyvtárát is jelentéke-

nyen fejlesztette, Észak-Amerikában pedig 28 különböző testületnek küldött magyar könyveket. Legnagyobb adománya a new-yorki Public Libraryba került, mely 1911-ben 50.000-nél több magyar könyvet kölcsönzött ki. E szám egyfelől ékesen bizonyítja az eféle adományok nemzeti hivatását, de másfelől erős érv a magyarság olvasási kedve mellett. Ha a szabad- és népkönyvtárak ügye csak némileg is javul hazánkban: a könyvek forgalma is rendkívüli méreteket fog ölteni a közművelődés igaz hasznára.

GULYÁS PÁL.

A RÁKÓCZI-KÖNYVTAR ÉS KATALOGUSA.

(Második közlemény.)

II.

I. RÁKÓCZI György 1648. október 11-én elhalván, végrendelete értelmében¹ Sárospatak a gazdag udvari könyvtárral együtt kisebbik fiára, *Zsigmondra* szállt. Sárospataki könyveiről végrendeletében is említést tesz ott, hol családjának eredetéről és növekedéséről szól.²

Az udvari könyvtár sorsa, továbbgyarapítása és jövője a Zsigmond herceg birtokában teljesen biztosítva volt. Jobb kezekbe nem is kerülhetett volna, mint a tudományok szeretetéről már akkor is jól ismert Zsigmond kezeibe, akit BISTERFELD már 1639-ben «ingeniosissimus»-nak,³ COMENIUS a «nemzet szemefényének»;⁴ MEDGYESI Pál udvari pap «eszeseknek, okosnak, tudósnek, istenfélőnek, virágzó nagy hírű nevűnek, nemzete ékességének, hazája nagy reményének, scholák terjesztőjének, ritka nagy istenes buzgóságúnak»;⁵ SZALÁRDI «a szép tudományokban is jó és nagy fundamentommal» bírónak,⁶ KERESZTURI Pál pedig «szentéletűnek»⁷ nevez. A tudományok kulcsa: a nyelvek ismerete birtokában volt. Tudott kitűnően beszélni és írni latinul,⁸ jártas volt a görög és zsidó nyelvekben; volt némi gyakorlata a német és

¹ SZILÁGYI: A két Rákóczi levelezése. 592. l.

² U. o. 588. l.

³ De uno Deo c. műve. Leyden. Aj. lev. 3. lev. a l. («Tu vero ingeniosissime Sigismunde.»)

⁴ Adalékok Zemplén vm. történetéhez. I. 171. l.

⁵ Hármaskor. Várad. 1653. 26. 44—45. l.

⁶ Krónika. 198—199. l.

⁷ Egyenes ösvény. Várad. 1653. 155. l.

⁸ SZALÁRDI: Krónika. 198—199. h.

francia nyelvekben is.¹ A tudományos ismeretekben bámulatos tájékozottsága volt. Egészen természetes tehát, ha, mint tudománykedvelő férfi, nagy gondot fordított a várbeli bibliotéka rendben tartására és gyarapítására. Sokat is időzött benne. Ismerte minden nyomtatott és kéziratos kötetét. Édesatyja többször megbízta őt a számára elküldendő könyvek kikeresésével.² Az iskoláknak és a tudománynak ez a lelkes apostola a sárospataki kollégiumot nemcsak hogy a virágzás magas fokára emelte s COMENIUSNAK (édesanyjával, LORÁNTFY Zsuzsánnával egyetértőleg történt) meghívása (1650.) s az ő pedagógiai rendszere által mintaintéztette: hanem a tudományok egyetemévé óhajtotta fejleszteni.³ Az udvari könyvtáron kívül, atyja példáját követve, a sárospataki kollégiumi könyvtárt is nagy mértékben gazdagította ajándékaival. Így ennek ajándékozta a híres 1645-iki párisi polyglott bibliát, mely 10 kötetből állott, MERCATOR Atlaszát (Amsterdam, 1613.) s még sok más könyvet, melyeket Amsterdamból hozatott meg.⁴

A könyvek vásárlását rendszerint BISTERFELDDel s az udvari pappal beszélte meg. Követei s a külföldre küldött deákok most is ép úgy meg voltak bízva könyvek vételével, mint atyja idejében. Pl. MEDNYÁNSZKY Jónás 1649. dec. 24-iki, Bécsben kelt levelében értesíti a herceget, hogy «az három könyvet is megvette» s azokat is küldi. Egyidejűleg azt is jelenti, hogy «az angliai dolgokról alkalmas tractatusok jüttek ki»,⁵ melyeket, ha még

¹ SZILÁGYI S.: Felsővadászi Rákóczi Zsigm. 588. l.

² U. o. 85. 45. l.

³ «Sigismundus noster omnem movit lapidem, quo *schola Saros Patakina universalis Scientiarum officina* evaderet». SZOMBATHI Protocollum Bibliothecae. 5. lap. (Kézirat a sárospataki könyvtárban.) Ugyanő: Curatores scholae S. Patakinae seculares. 107. l. SZINYEI Gerzson: id. m. 6. l.

⁴ A polyglott biblia 3-ik kötete ma is megvan könyvtárunkban. MEDGYESI Pál udvari pap által a kötet elé helyezett címlével szövegét közölte SZINYEI Gerzson id. m. 6—7. lapjain. V. ö. SZOMBATHI: Historia Scholae ref. S. Patak. 86. l.

⁵ Egyik: Sylloge variorum Tractatum Anglicorum; másik: Tragicum Theatrum Actorum et Casuum Celebratorum; harmadik: Trutina Statu Europa sive Principum Christiani Orbis Interesse. — Történelmi Tár. 1888. 112—113. l.

nincsenek meg a herceg birtokában és kedvesek volnának, igyekezni fog megszerezni. A három traktatus közül az elsőt (Sylloge) meg is vette a hercegnek, mert előfordul a Catalogus II. 57. sz. a. Valószínű, hogy a másik kettőt is beszerezte, de ezek címét nem találok a töredéken.

Atyja szép példáját követte Zsigmond abban is, hogy pártfogásával, mint mecénás, hathatósan elősegítette a könyvek kiadását. SZABÓ K. Régi Magyar Könyvtára nyolc olyan könyvet említ, mely neki van ajánlva.¹ Ő volt az, aki MEDGYESI Pál udvari pap javaslatára az atyja által alapított nyomdát — melynek «sok szép Typusi csak rozsdában álltak»² — jól felszerelteti és 1650. végén működésbe hozatja. COMENIUS siet is a nyomda legelső termékét (Primitiae laborum scholasticarum),³ mely egyszersmind COMENIUS Patakon nyomtatott első könyve, Zsigmondnak ajánlani.

A tudománynak és irodalomnak ez a fennkölt lelkű kedvelője és mecénása azonban nem sok ideig érezthette áldásos tevékenységét, mert 1652. febr. 2-án, életének 29-ik évében elhunyt. Az atyjától örökölt s a magáéval gyarapított és általa tovább fejlesztett «igen nagy és igen értékes könyvtár» (amplissima et pretiosissima libraria) a maga egészében végrendeletileg a sárospataki kollégiumnak hagyományozta. E fényes, fejedelmi hagyatékkal oly nagy és híres lett a sárospataki kollégium könyvtára, hogy abban az időben Magyar- és Erdélyországban nem volt hozzáfogható könyvtár.⁴

¹ I. 613. 831. II. 536. 579. 723. 773. III. 1702. 1790.

² MEDGYESI levele R. Zsigmondhoz. 1649. okt. 22. Erdélyi Prot. Közöny. 1876. 320. l.

³ RMK. II. 773. V. ö. Magyar Könyvszemle. 1886.. 11—18. l.

⁴ «Sigismundus noster... omnem suam et Patris sui Georgii I. Rakoczi supellectilem Librariam, quae erat amplissima et pretiosissima, Collegio huic testamento legavit; quo factum est, ut Bibliotheca Patakiensis tunc temporis omnium in Hungaria et Transylvania Bibliothecarum esset praestantissima». SZOMBATHI: Protocollum Bibliothecae. 5. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: Curatores scholae seculares. 107. l. (41. sz. kézirat.) CSÉCSI: Registrum Historicum. 4. lev. Szathmári KIRÁLY György: Historia Scholae. S. Patakiensis. 125. l. (Kézirat.) SZOMBATHI: Hist. scholae Ref. S. Patak. 87. l. SZINYEI Gerzson id. m. 7. l.

III.

A Rákóczi-könyvtárnak a kollégiumba való átszállítása azonban nem történhetett meg mindjárt a Zsigmond elhunytja után, mert a könyvtár átvételekor készített katalogusban, melynek sajnos, csak töredéke maradt ránk, az I. szakasz 43-ik sorszáma alatt egy 1657-ből való nyomtatvány («Articuli Posenienses de Anno 1657.»), a IV. szakasz 255. sz. a. pedig DREXELIUSnak 12-rét alakban megjelent művei vannak említve, amelyek 1657-ben Antwerpenben nyomattak. Ez adatok szerint tehát a könyvtárt csak 1657. után szállították át a kollégiumba. Ez nézetem szerint vagy azért nem történt meg mindjárt a Zsigmond halála után, mert a kollégiumban nem igen volt alkalmas helyiség annak befogadására s a kegyelethez és hálához méltó elhelyezésére; vagy pedig azért, mert az özvegy édesanya, LORÁNTFY Zsuzsánna óhaja az volt, hogy a kollégiumnak hagyományozott könyvtárt majd csak az ő halála után szállítsák át a várból. A kollégiumba való átszállítás tehát csak az 1658—1660. években történhetett meg.¹ Azok a könyvek persze, melyek Zsigmond herceg halála óta a sárospataki várba kerültek, sőt a LORÁNTFY Zsuzsánnaéi is (igazolja ezt az ő bibliája, melyen a sárospataki könyvtár bejegyzése olvasható) odacsatoltattak a Zsigmond hagyatékához. Így kerültek oda az 1657-iki pozsonyi articulások, valamint a DREXELIUS opusculái is.

Az átszállítás alkalmával a könyveket katalogusba írták, melynek 44 lapnyi, több kéztől írott töredéke a sárospataki ref. főiskolai könyvtár kézírattárában őriztetik 1113/1. sz. alatt. A katalogust, készítői, hosszában ketté hajtott ívekre (4 levél), vagy félívekre (2 lev.) írták (32×10 cm.). És pedig minden valószínűség szerint egy időben, úgy hogy az *első író* két ív papírost hajtott össze s annak 9 lapját (1—9) írta be könyvcimekkel, 1—256 sorszámgig haladva. A 10—16 lapok üresen maradtak. Előbb a

¹ SZINYEI G. (id. m. 7. l.) a RÁKÓCZI-könyvtár átvételét 1652—1660-ra teszi.

folio (1—46), majd a negyedré (47—104), aztán a nyolcadrét (105—170) s végül a 12-r. és 16-r. alakú (171—256. sz.) könyveket vette sorra. E katalógusrészben (1—256 sorsz.) felsorolt művek kötetenkénti darabszáma — amint azt a kollégiumi könyvtárnok vagy rektor által a katalógus 10-ik lapjára a kötetek megszámlálása s átvételekor írt följegyzése igazolja — 331 volt.

A *második író* egy ív papírost hajtott össze, de csak két lapot (17—18) írt be, 1—42 folio s 1—19 negyedré alakú munkát sorolva föl. A 19—20 lap már egy *harmadik író* munkája, aki folytatja a 4. r. alakú művek bejegyzését (20—22 sz.) s tovább halad nyolcadrét (1—36) és 12. r. (1—15) alakú művek katalógizálásával. Ezek együtt a kollégiumban eszközölt megszámlálás és följegyzés (20 l.) szerint 139 darabból állottak. A 21—23 lapok üresek. A 24-ik lap alsó jobb sarkában egy jelzés (nagy *C* betű) látható. A 25—26 lap még a harmadik kéz írása. Beírt ismét 1—30 sz. a. folio alakú műveket, melyek darabszáma a kollégiumbeli följegyzés (26 lap) szerint 31 volt. (Ezekhez számították még a *J* betűvel jelzett lédában levő 5 folio alakú kötetet. A 26-ik lap alsó felén egy *H* betű olvasható. A 27—28 lapokat alkotó levél alsó harmadrésze le van vágva. A 29—33 lapok címjegyzéke ismét más (*a 4-ik*) kéz írása. A sorszámozást elhagyja, de a könyvek alakja szerinti sorrendet (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16. r.) megtartja. Az általa bejegyzett munkák darabszáma, a kollégiumbeli följegyzés (33 lap) szerint 217 volt. A 34—35 lapok üresek. A 36-ik lap alsó felén jelzésül egy *K* betű áll. A 37-ik lap valószínűleg a 2-ik kéz írása (1 folio s 1—19 4. r. alakú munkát írt le); a 38—40 lapokat pedig a 3-ik kéz írhatta. Folio alakú művet felsorol egyet, 4. r. alakút 1—40-et, 8. r. alakút 1—26-ot, 12. r. alakút 1—6-ot. Ez ív 37—40 lapjain felsorolt művek darabszáma a kollégiumi följegyzés (40 lap) szerint 98 volt. A 41—43 lapok üresek. A 44-ik alsó szélén nagy *E* betű jelzés látható. A katalógus 16-ik lapján levő «*Nr. 8.*», 36-ik lapján álló «*Nr. 9.*» és a 44-ik lapon levő «*Nr. 10.*» jelzés későbbi kollégiumi levéltári, vagy könyvtári jelzés, mert ugyanazon kéz épen olyan tintával írott, ma már

keresztülhuzott jelzése (Nr. 77.) a gyűjtemény 4-ik darabjának hátán szintén előfordul.

SZOMBATHI János sárospataki tanár és könyvtárnok (1783—1823.), ki e katalogustöredéket fölfedezte,¹ 1805-ben nyolc más hasonló alakú kézirattal egybekötvetve,² az esetleges elkallódástól megmentette s a katalogus utolsó lapjára ezt jegyezte: «*Fragmenta haec Catalogi Librorum Illmi Sigismundi Rakoczi Ao. 1652 mortui (qui hanc suam Bibliothecam Collegio Reformat. Sáros-Patakiensi legavit) in hoc volumen compacta sunt S. Patakini Ao. 1805. Joan. Szombathi m. pr.*»

Hogy ez a könyvjegyzék valóban csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusának, azt a következő adatok igazolják:

1. A katalogust alkotó ívek, illetőleg félévek, mint láttuk (az első ív kivételével) betűkkel vannak jelezve (C. E. H. K.). Ezzel a betűjelzéssel voltak ellátva az egyes ládák is, melyekben a könyveket a várból a kollégiumba átszállították. Pl. a C-vel jelzett katalogusban felsorolt könyvek a C jelzésű ládában voltak elhelyezve. Hogy ez valóban így volt, hitelesen igazolja a katalogus 27-ik lapján olvasható kollégiumi följegyzés, mely szerint a J-vel jelzett ládában voltak elhelyezve GELEJI István Postillái is. Ha a katalogusnak K betűvel jelzett része (íve) volt a legutolsó rész, akkor (föltéve pl., hogy az első ív A-vel volt jelölve)

¹ Ő említü először kéziratban maradt műveiben: a Biographia Professorum (263. 1.) és a könyvtár Protocollumában (5. 1.), majd a Zeitschrift von u. für Ungern-ban 1802-ben. (II. B. 313. 1.) Említik aztán: BÁSTHY, Magyarok emléke, 229. 1. SZINYEI Gerzson id. m. 7. 1. SZINYEI J.: M. írók. I. 167. h. stb.

² Ez az egyszerű, kékszinű bibulakötésű kötet, melyet az előtábla külső lapján egy későbbi kéz «*Rakocziana*» címmel látott el, az 1. számmal ellátott RÁKÓCZI-féle könyvtári kataloguson kívül a következő kéziratokat tartalmazza: 2. Catalogus Librorum Cl. Stephani SIMÁNDI. 1711. — 3. Fragmentum Catalogi antiqui Librorum Bibliothecae Collegii Ref. S. Patak. (1652—1671). — 4. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1666. — 5. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. Debrecini, 1674. — 6. Inventatio Typorum I. Scholae S. Patak. 1669. — 7. Series Professorum in J. Coll. S. Patakino ab Ao. 1556. — ad A. 1767. — 8. Series Togatorum Patakiensium ab Ao. 1755. — 9. Series Librorum. Bibliothecae S. Patakiniae Ao. 1728.

hiányzanak a *B*, *D*, *F*, *G* és *J* jelzésűek, melyek a többiek átlagos aránya szerint együtt 821 kötetet tartalmazhattak. Ez esetben a RÁKÓCZI-könyvtár körülbelül 1642 kötetből állott. Azonban igen valószínű, hogy nem a *K*-val jelzett ív volt az utolsó, hanem még a betűsor néhány következő tagjára is szükség volt a jelzésnél. Ebben az esetben a könyvtár állománya meghaladta az 1646 kötetet is.

2. A sárospataki főiskola könyvtárában négy¹ olyan kötet könyv őriztetik, melyek a RÁKÓCZI-könyvtár katalógusában nem szerepelnek, pedig bizonyos, hogy ezek is a RÁKÓCZI-könyvtárhoz tartoztak, mert mindenikben olvasható I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése.

3. A sátoraljauhelyi piarista rendház házi könyvtárában öt² olyan könyv őriztetik, melyek kétséget kizárólag szintén a RÁKÓCZI-könyvtáréi voltak, mert mindenikben ott van I. RÁKÓCZI György sajátkezű följegyzése. A katalógusban ezek sem fordulnak elő.

4. Néhány más olyan könyvről is biztos tudomásunk van, melyek megvoltak I. RÁKÓCZI György könyvtárában (pl. a Szenczi MOLNÁR Albert *Secularis Concióján*, mely össze volt kötve PRÁGAY András *Thema Seculare-jával*, I. RÁKÓCZI Gy. sajátkezű följegyzése olvasható), de ezek címei sem fordulnak elő a katalógusban.³

Kétségtelen tehát, hogy a ránk maradt könyvjegyzék csak töredéke a RÁKÓCZI-könyvtár katalógusának s SZOMBATHI helyesen nevezi Fragmentumnak.

A katalógus a könyveket alak szerint csoportosítva sorolja föl. Csak elvétve fordul elő, hogy 1—2 kötet nem a megfelelő helyen szerepel. E nemű beosztása tájékoztatni látszik bennünket arról, hogy a könyvtárban a könyvek általában véve nem *szakok*, hanem *nagyság* (folio, 4. r., 8. r., 12. r., 16 r. alak) szerint voltak elhelyezve polcos szekrényekbe, illetőleg állványokra. De nem úgy, hogy pl. a könyvtár összes folio alakú könyvei együtt, egymás mellett lettek volna, hanem ez az alak szerinti csoportosítás minden egyes szekrényben, illetőleg állványon érvényesült. A könyvtár átszállí-

¹ Katalógus. XIX. 1. 2. 3. 4. 15. sz.

² Katalógus. XIX. 5. 6. 7. 8. 9. sz. ³ Katalógus. XIX. 10—14. 16—23. sz.

tásakor a katalogus írói minden valószínűség szerint abban a sorrendben jegyezték föl a könyvek címeit, amint azok a polcokon egymás mellett állottak. Egy-egy szekrényben, illetőleg állványon egymás mellett voltak az ívrét, együtt a 4-edrét, 8-adrét s együtt a 12. r. és 16. r. alakú kötetek és nem vegyesen. Sőt itt-ott bizonyos szakszerű csoportosítás nyomaira is lehet akadni.

Valamelyes jelzetet a RÁKÓCZI-könyvtár könyvein abból az időből, mikor azok a RÁKÓCZIAK birtokában voltak, nem talállok. Azok a könyvtári jegyek és jelzetek, melyek rajtok láthatók, mint látni fogjuk, későbbi időből valók. Valószínűnek tartom, hogy egy szekrényben, illetőleg állványon annyi könyv volt, amennyit a katalogus egy-egy része (1—9. 17—20. 25—26. 29—33. 37—40-lap) föltüntet.

Föltűnően jellemző, meglepő s a könyvtár tulajdonosainak gondolkozására világot vető jelenség, hogy a magyar irodalmi termékek a könyvtárban jobbra egy-egy csoportban együtt voltak. A katalogus 31-ik lapjának első harmadától (XI. szakasz 49. sorszám) ugyanis a 33-ik lapig s a 37—40-ig, tehát hét lapon át csaknem kivétel nélkül magyar, illetőleg a Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó művek vannak (100-on felül) felsorolva.

Találunk továbbá szakszerinti csoportosítást is, kisebb-nagyobb sorozatban. Pl. a földrajzi (Respublikák. IV. 209—245. sz.) s a theologiai művek jó része együtt, egymás mellett volt a könyvtárban. Egy szerző munkái többnyire egymás mellé voltak helyezve. (Pl. WERBŐCZIEI: X. 43—47. KECSKEMÉTI Jánoséi: XVI. 20—22.)

Ha a katalogustöredéken összesen 644 sorszám alatt föltüntetett 821 kötet (darab) könyvet szakok szerint iparkodunk csoportosítani, akkor általánosságban a következő eredményre jutunk:

Theologia és bölcsészet	...	371
Földrajz és történelem	...	293
Jog	...	31
Természettudomány	...	26
Klasszikusok	...	32
Nyelvészet	...	14
Orvostudomány	...	32
Vegyes	...	22

Vagyis a könyvtár — ha ugyan a katalogustöredékből szabad a könyvtár egész állományára következtetni — főleg theologiai és bölcsészeti, továbbá földrajzi és történelmi művekből állott. Ezt az arányt, tekintve azt, hogy abban a korban egyházi és vallási mozgalmak irányították még a politikát is, egészen természetesnek, magától érthetőnek kell tartanunk.

A Régi Magyar Könyvtárhoz tartozó kötetek száma 188. Ez adat szerint a RÁKÓCZI-könyvtár az összes XVII-ik századbeli magyar könyvtárak között a leggazdagabb volt magyar nyomtatványokban.

A könyvtár katalogusa nem részletező. Rendszerint megemlíti a szerző vezetéknevét (sokszor a keresztnévét is), a könyv címét (a hosszabbakat rövidítve), de a kiadás helyét és idejét sohasem. Az is többször előfordul, hogy a szerzőt nem nevezi meg; nemkülönben az is, hogy a könyv fő- és alcíme közül csupán csak az alcímet említi. A könyvcímeket — néhány kivételével — JÖCHER, ZEDLER és PIERER Lexikonai, főleg pedig BRUNET híres Manuel-je és SZABÓ Károly Régi Magyar Könyvtára segítségével sikerült meghatározni. Az egyes szakaszokat a könnyebb áttekinthetés és hivatkozások céljából római számjegyekkel, a sorszámotlan részleteket pedig arabs sorszámokkal láttam el.

A katalogusban felsorolt 821 kötet könyv (köztük három kézirat) közül a RMK. I-ső kötetéhez tartozik, tehát magyar nyelvű 199, a II-ik és III-ikhoz együtt 74, összesen 273 kötet.¹ Ezek közül sem a RMK-ban, sem a SZTRIPSKY-féle Adalékokban nem fordulnak elő s így ma egy példányban sem ismeretesek a következők:

1. *Stephani Andrásii 3plex Philosophia.*²
2. *Oratio funebris in exequiis Mariae Drugeth.*³
3. *Articuli Posonienses pro Anno 1657.*⁴
4. *Iter Encomiasticum Seren. Princ. Georgyi Rakoczi.*⁵
5. *Responsio Johannis Szödlösi opposita disputationi Andreae Horvath.*⁶

¹ A RMK.-hoz tartozó kötetek dőlten vannak szedve.

² 2r. I. 20. — ³ 2r. I. 24. — ⁴ 2r. I. 43. — ⁵ 4r. II. 60. — ⁶ 4r. II. 68.

6. *Két halotti Predicatio Prinyi Gábor felett.*¹
7. *Hispaniai Vadászság.*²
8. *Julius Császárnak munkái magyarul.*³
9. *Aegidius L. Az igaz Szent Egyházról.*⁴
10. *Nap várása Kaszonyi Jánosé.*⁵
11. *Istenes elmékedések Vámosi Gergely által.*⁶

Erről a 11 könyvről egyedül és kizárólag e katalogusból van tudomásunk.

IV.

Lássuk most már a könyvtár későbbi sorsát. A RÁKÓCZI-könyvtár állománya a kollégiumba történt átszállítás (1658—1660.) után vagy beosztatott a többi könyvek közé, vagy pedig, a fejedelmi ház iránti hálából és tiszteletből, külön kezeltetett. Utóbbi föltevés a valószínűbb. Ez időtől aztán sorsa és története elválaszthatatlan a kollégiumi könyvtárétól.

A RÁKÓCZI-könyvtár könyvei 1660. és 1671. között, mikor a kollégium könyvtára újból rendeztetik, hátukon egy nagy latin betűből, egy római és egy arabs számjegyből (pl. D. V. 24.) álló jelzetet kapnak.⁷

Mikor II. RÁKÓCZI György özvegye, a róm. kath. vallásra 1661-ben visszatért BATHORY Zsófia 1671. okt. 20-án a kollégium tanárait és tanulóit Sárospatakról kiűzte, a könyvtár könyvei a várbeli jezsuiták birtokába jutottak, kivéve azokat, melyeket a tanárok: PÓSAHÁZI János és BUZINKAI Mihály, meg a tanulók magukkal vihettek Debreczenbe, majd onnan (1672.) Gyulafejérvárra. A Gyulafejérvárra költözött sárospataki iskola 1718. ápr. 20-án

¹ (Ezidőszerint csak az egyik, a Szikszai Fabriciusé ismeretes.) 4r. II. 82.

² 8r. XVII. 26.

³ 2r. X. 65.

⁴ 4r. XVI. 8.

⁵ 2r. IX. 28.

⁶ 8r. XVII. 25.

⁷ E rendezés idejéből fennmaradt s a RÁKÓCZI-könyvtár katalogusával

egybekötött katalogustöredék szerint a könyvek az ABC betűivel jelzett *Theca*-kba voltak helyezve és pedig nagyság szerint. (Pl. *In Theca E. in folio, in quarto majori. In minori quarto, in octavo, in duodecimo.*) A MENCHANTON műveinek sarkán e korból a következő jelzet látható: E II 20. OECOLAMPADIUSÉN: F II 17.

Marosvásárhelyre menekült. Az ottani kollégium könyvtárában ma is látható 38 olyan könyv, melyek 1671-ig a sárospataki kollégiumi könyvtárai voltak.

A kollégium 1671-iki elüzetésekor került a jezsuiták birtokába I. RÁKÓCZI György Újtestamentoma s LORÁNTFY Zsuzsánna bibliája is, melyeknek címlapján ma is olvasható a jezsuiták 1677-iki bejegyzése.¹ A kollégiumi könyvtári könyvek zöme a jezsuiták birtokában maradt egészen 1682. okt. 12-ig, amikor is THÖKÖLY Imre Sárospatakot elfoglalta. S miután a ref. egyház-község és a kollégium ekkor helyzetetett vissza régi jogaiba (a vár 1683. szept. havában adatott át), a könyvtár állománya is bizonyosan ekkor adatott vissza a kollégiumnak.

Hogy a könyvtár 1671-iki elfoglalásakor s 1682-iki visszadásakor a könyvek átvétele leltár mellett történt-e, azt megállapítani nem tudjuk, mert jegyzék nem maradt fenn. Bizonyosra vehető, hogy mindkét izben minden jegyzék nélkül történt az átvétel.

1682-től tehát a könyvtár visszakerült — de nem a maga egészében — a kollégium birtokába s ott volt a kollégium másodszori elfoglalásáig, vagyis 1687. ápr. 24-ikéig.

Föltűnő, hogy a kollégiumi könyvek egy részét (74 kötetet) PALCSICS János sárospataki jezsuitafőnök már 1686. dec. 7-én «erőszakkal» (per vim) birtokába kerítette. E könyvek jegyzékében² 15 olyan nyomtatványt találtam, mely a RÁKÓCZI-könyvtár katalógusában is szerepel.

1687-től a kollégiumi könyvtár tehát ismét a sárospataki várbeli jezsuiták birtokába került s ott volt 1703. aug. 25-ig, amikor is II. RÁKÓCZI Ferenc tábornoka, OROSZ Pál Sárospatakot is elfoglalta s II. RÁKÓCZI F. a kollégiumot visszaadta a reformátusoknak, kik 1706. jan. 26-án a kollégium régebben birt vagyó-

¹ Előbbin: «Residentiae Societatis Jesu Patakini». (Múz. és Könyvt. Értesítő. 1912. 256. l.) Utóbbin: «Resid. Pataki. Soci. Jesu. 1677.» (Spataki Ref. Lapok. 1909. 434. l.)

² Kiadta SZINYEI Gerzson a Sárospataki Ref. Lapok 1909-iki évfolyamának 499—500. lapjain.

nának, így a könyvtárnak is, újból birtokába jutottak.¹ Hogy 1703-ban, illetőleg 1706-ban hány kötet könyvet kapott vissza a kollégium, nem tudjuk, mert leltár nem maradt ránk. Hogy az összes elvett könyveket nem kapta vissza a főiskola, azt kétséget kizárólag igazolja az, hogy dr. VISEGRÁDI János sátoraljaujhelyi piaristarendi főgimnáziumi tanár 1909. nov. havában 120 kötet olyan könyvet talált az ottani házi könyvtárban (köztük LORÁNTFY Zsuzsánna sajátkezű följegyzéseivel ellátott bibliája; s öt kötet I. RÁKÓCZI György sajátkezű jegyzeteivel), amelyekről a sárospataki kollégium bejegyzései s könyvtári jelzései alapján teljes hitelességgel megállapította, hogy azok 1671. előtt a sárospataki főiskolái voltak.² Ezek a könyvek a sárospataki kollégiumnak első (1671.) és második (1687.) elüzetésekor a sárospataki jezsuiták birtokába jutottak s ott voltak a jezsuita rendnek 1773-ban történt feloszlataásáig. Ekkor a jezsuitáknak el kellett hagyniok Sárospatakot. Könyveiket a tokaji piaristáknak adták át, akiket 1789-ben Sátoraljaujhelybe, az onnan 1786-ban II. József által kiüzött pálosok monostorába telepítettek le, ahol az átvett könyvek jó része mai napig őriztetik.

1703-tól kezdve békésebb idők következtek a sokat hánnyatott, pusztulásnak, züllésnek kitett s állományában igen megfogyott könyvtárra.

1726-ban, majd 1738-ban a könyvtárt újonnan rendezik, katalogust készítenek s az egyes kötetek címlapjára odairják a tulajdonos főiskola nevét (Liber Ill. Scholae S. Patakinae). A RÁKÓCZI-könyvtárhoz tartozott több, ma is meglevő könyvön a sárospataki kollégium nevének bejegyzése mellett az 1739-es évszám szerepel. Az 1738-ban megkezdett rendezés ugyanis még 1739-ben is tartott. Ekkor húzta át a könyvtárnok (BÁNYAI István) az egyes könyveken a jezsuiták 1677-iki bejegyzését. HARSÁNYI ISTVÁN.

¹ Dr. VISEGRÁDI János: A kegyesrendiek sátoraljaujhelyi házi könyvtárának ismertetése. Sátoraljaujhely. 1910. 37—48. l. Mind a 120 könyv címét közli a bejegyzésekkel és könyvtári jelzetekkel együtt.

² A jezsuiták 1706. dec. havában köteleztettek a sárospataki főiskola könyveinek s egy harangnak visszaadására. Lásd: VISEGRÁDI id. m. 9—10. l.

ADATTÁR.

Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához.

Mint ismeretes, a rövidéletű keresdi (Nagyküküllő vm.) nyomdát BETHLEN Elek állította föl 1683 végén, vagy 1684 januáriusában.¹ A nyomda termékei között néhány theologiai vonatkozású kisebb munkától eltekintve² legjelentősebb BETHLEN Farkas (megh. 1679 dec. 30.) történeti műve, melynek nyomtatásához már 1684 januáriusában hozzáfogtak; a munka lassan haladt előre, mert a kiszedett íveket mindenkor BETHLEN Elek vizsgálta felül, kit pedig az országos ügyek gyakran huzamosabb ideig távoltartottak keresdi várkastélyától. Innen van az, hogy BETHLEN Farkas történeti műve még 1690-ben sem volt készen, ekkor mindössze 832 folio-lap volt kiszedve; az ezévi THÖKÖLY-féle támadás alkalmával a nyomda tönkrement, sőt a história ivlapjai is nagyrészt megsemmisültek, úgy hogy aránylag kevés példány maradt fenn az utókorra.³

Az alább közlendő följegyzések BETHLEN Farkas nyomtatás alatt lévő művének szedésére, korrekurájára vonatkoznak, magától BETHLEN Elektől. Eredetijük gróf BETHLEN Gábor keresdi levéltárában található.

Szentágota, 1684. febr. 7.

Generose Domine!

Primum folium typis mandatum Historiae nostrae, quem jam me movens, typographus mihi praesente Dominatione porrexit, in Sancta Agneta perlegi. In prima facie primi folii reperio typographicum errorem in hoc verbo: Hungariorum; cum scribitur: «Porro postquam cum numerosissimo exercitu Solimanus Hungariorum inundasset», pro: «Hungariam inundasset».

¹ Magyar Könyvszemle, 1907. 287 l.

² Rmk. I. 539. 543. Rmk. II. 427—28. 432. ll.

³ V. ö. Nemzeti Társalkodó. 1834. II. 6—14. II. BENKŐ J.: Transsylvania. II. 384. l. Magyar Könyvszemle. 1902. 219. l. BETHLEN Farkas: Historia de rebus Transylvanicis. V. kötet. (Szebeni kiadás. 1789.) Praefatio. 26—29. ll.

Ex altera facie marginalis notatio omissa est, dum scribitur: «Eodem anno utramque Valachiam tributariam fecit Solimanus». Igitur marginalis nota, jus rei addatur.

Item eodem folio scribitur: «sed cum hec segnius, quaam»; pro: «quam res postulare aguntur». Hic etiam est corrigendum.

Item dum scribitur: «svadere hoc sanguinis conjunctionem... communis sacra», pro: «communia sacra». Haec rogo Dominationem Vestram, velit corrigere et caeteris invigilare diligenter, ne committatur typographicus error.

Hoc unum addo, dum scribitur: «Ex itinere Ludovicus rex repetitis (sic!) vicibus a Clemente Pontifice auxilia implorat»; post cladem Mohaczianam scribitur statim advenisse summi pontificis Clementis suppetias. Quomodo tam cito advolare ex imperio Pontificis potuerunt? Idcirco fortassis post cladem dum de illis scribitur, explicandum esset, quod ante illam expeditionem etiam petiit Ludovicus a Pontifice Clemente suppetias? Consideret. Et his bene valeat. In Sancta Agneta, 1684. 7. Februarii nocte, raptim.

Generosae D^{nis} Vrae ad officia paratus Alexius Bethlen mp.

Külön papíron:

Ezeket újlag kell nyomatni.

Difficultates, quae notantur in Historia:

- Pag. 2. fol. 3. et in marginalibus scribitur, quod: «Solymanus utramque Valachiam sibi tributariam fecit» et iterum scribitur pag. 4. fol. 7.: «in consilio conclusum fuisse. ut Transalpinae copiae jungantur cum Palatino» etc.
- Pag. 13. fol. 16. Post colon (?) sunt haec verba: «praeter illum vero nullus Historicorum ejus rei memorat». Haec verba videntur ferre iudicium.
- Pag. 31. fol. 1., 2. et 3. in verbis («eaeque quae non tam causam, quam auctoritatem eorum, quorum gratiam venabantur, spectabant») videtur auctore vel dedicationi detrahi.
- Pag. 56. De Perenio. Iudicium est. Eadem pagina in marginali notatio sem ír, az ridiculumot ki kell vonni onnét. Ita et folio 61. de eodem Perenio.
- Pagina 55. Diploma sive iuramentum Solymani (non bono loco appositum) Joanni Primo regi, ergo corrigendum, nam Constantinopoli est datum illius. Sic addendum: postquam rursus esset Constantinopolim.

Pagina 13. Alexium Turzonem Torzonem impresserunt. Corrigendum. Item dum Stephanus Batori in regem Poloniae eligitur, de literis turcicis aliter in earundem praefatione scribendum.

Anno 1575. pagina 346. Corrigatur de legato Turcico in historia expresso.

1552. folio 183. De Achmete, addatur Adrianopolis praefectus.

1541. pagina 132. Addendum, quod Budae sacrificavit Solimanus.

Eodem anno, pagina 134. De morte Verböczi addendum.

NB. Tempore Joannis Secundi. Ad Filekum de beglerbego gratiae corrigatur.

1598. folio 630. Dum litteras Josika ad proregem Cassoviensem exarat.

NB. Quod Solimanus áldozott az templomban Budán, az Verböczi halála.

NB. Franciscus Kendi et Bebek in templo suburbii Albae tumulati sunt.

NB. Bebeket és Kendi Ferencet, kiket Issabella megöletett, az fejevári külső templomban temették az városban.

Bátori István (kit királynak vittek), hogy az első fogarasi obsidiora Békésre Bánffy Györgyöt küldte, harmadnap ment maga utánna Bátori István.

Gálffi János origoia in margine addatur, dum necem ejus describimus.

Pagina 750. Pro tabulae magister corrigatur stabuli magister.

Az Cardinal megverésekor Szebennél Haranglábi Ferenc, Némai Vajda Miklós ott veszték. Margora kinyomtatni.

NB. Az margora nyomtassák ki, hogy Lajos király meghalóványodott, hogy az sisakot az Mohács mezzején az fejében nyomták.

NB. Az Bátori genelogia margóján: Bathonum Baltharum sive Bathorum prosapia.

NB. 1599. Mikor Mihály vajdának első mondották, hogy gyűlést hirdessen, azt mondta: Cse Drakul gyűlés. Margora inserálni.

Pag. 585. Patres Societatis Jesu recipiuntur, loco recipiantur.

Item pagina 317. Mater Batorei, — pro: mater ipsius Bathorei. NB. Illic ad marginem addatur origo familiae Telegdiorum. Leirtuk az Telegdi-familiát.

Külön papíron:

1559. Epitaphium Isabellae:

Non potuit generi virtus praestantior addi,
Nec donis, quibus haec Diva Isabella nitet.
Aedidit infantem Jani, de sanguine regis,
Quo duce Pannonii saecula tuta gerant.

1558. Die 3. Februarii. Comitia Claudiopoli ex mandato reginae celebrantur, in quibus longa nomine reginae habetur oratio, ad declarandum ejus erga patriam animum; exitus orationis erat, ut tricesimae solutio in regno erigatur et sacerdotibus Saxonis quarta pars proventuum parochialium relinquantur, tres vero in rationem fisci cedant.

1562. Die 31. Maii. Vide authorem.

Anno 1556. ad festum Beatae Catherinae Virginis Claudiopoli comitia celebrantur, in quibus juxta publicam regnicolarum constitutionem, tempore ingressus Isabellae cum filio, bona capitularia, sive possessiones fisco regio sunt applicata».

Közli: LUKINICH IMRE.

Mibe került egy könyv kinyomatása Magyarországon 1816-ban ?

Rechnung.

Über ein gedrucktes Werk für den Herrn Anton Décsy Advocatén in Miskoltz.

Kürtön lévő metszésekről és azoknak értelmekről etc. Első és második rész bestehend in 8 ³/₄ Bogen für Satz und Druck sammt Druckpapier und 1 Buch Holländer Schreibpapier à fl. 40 netto berechnet fl. W. W. 350.

Hierauf erhalten fl. 100.

Bleibt noch zu bezahlen summa summarum fl. 250.

Kaschau am 12-ten Junii 1816.

Stephan Ellinger

Bürger und k. k. privilegirter Buchdrucker.

(Eredetije Kassa városa levéltárában az 1816-ik évi 2699-ik számú tanácsi végzés melléklete.)

Közli: KEMÉNY LAJOS.

T Á R C A.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1913. ÉV ELSŐ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga az elmúlt negyedévben kötelespéldányokban 3083 drb nyomtatvánnyal, ajándék útján 366 drb, vétel útján 421 drb, áttétel útján 1 drb, összesen 3871 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül kötelespéldányok címén beérkezett: alapszabály 443 drb, falragasz 1713 drb, gyászjelentés 2017 drb, hivatalos irat 279 drb, műsor 182 drb, perirat 7 drb, szinlap 2231 drb, zárszámadás 396 drb, különféle 763 drb, összesen 8031 drb apró nyomtatvány. Vásárlásokra 3419'67 kor., 361'15 márka és 55'70 holl. frt. fordítottot.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Amerikai Magyar Népszava kiadóhivatala, New-York; Arany János társ. Temesvár; Bába kalauz szerk.; Báni kormány, Zágráb; Ben-cés főg. igazg. Sopron (3 drb); BERZEVICZY Albert; BOHATTA Hans, Wien (3 drb); Borsod-miskolci közm. egyesület; Bölcsészeti kar dékáni hivatala (3 drb); Budapesti Hírlap; Budapesti kir. orvosegyesület; Duna-melléki ref. egyházker. főjegyzője (2 drb); Egri érseki jogliceum igazg. Eger; Egri főegyházm. hiv. (2 drb); EGYED István; Egyetemi könyvtár, Uppsala; Emke főtitkári hivatal, Kolozsvár; Erdélyi Múzeum-Egylet, Kolozsvár; FELEKI K. New-York; FRAKNÓI Vilmos (6 drb); GÁL Kelemen, Kolozsvár; GESSAY J. Pittsburg; GULYÁS Pál; HAVASS Rezső; HENDEL O.; Hercegprimási iroda; HODINKA Antal, Pozsony; HORVÁTH Géza (178 drb); Institut intern. d'agriculture, Roma (3 drb); Julián Egyesület (3 drb); Kais. Akad. der Wissenschaften, Wien (3 drb); Kassai jogakad. könyvtára; KÁRMÁNY Lajos, Szeged; Keresked. m. kir. miniszter; Kir. horv.-szlav.-dalmát miniszter (11 drb); Kir. József műegy. rektora; Közp. statisztikai hivatal; KUTHY

Zoltán, New-York ; LÁSZLÓ ÁRPÁD, Marosvásárhely ; Library of Congress Washington (2 drb) ; ifj. MÁGOCSI DIETZ S. Kassa ; MÁTRAINÉ VARGA RÓZA, Szarvas ; Magy. Iparművészet szerk. ; Magy. izr. irod. társ. (2 drb) ; M. kir. áll. számvevőszék elnöke ; M. kir. orsz. közp. statisztikai hiv. (2 drb) ; M. kir. orsz. meteorologiai és földm. intézet ; Magy. Könyvszemle szerk. (13 drb) ; Magy. Nemz. Múzeum igazg. (7 drb) ; Magy. ornithologiai központ ; Magy. Szakácsok köre (5 drb) ; Magy. Tud. Akadémia (13 drb) ; Múzeumok és könyv. orsz. tanácsa ; Néprajzi osztály ; Pénzügyminisztérium ; PROCHASKA Antal ; RADÓ Antal (2 drb) ; SHRUBSOLE W. A. Eltham (Kent) ; Szamosújvári kir. orsz. fegyintézet ig. ; Tud. egyetemi könyvtár igazg., Kolozsvár ; TEGGLÁS GÁBOR ; Váci muz. egyesület (5 drb) ; Vallás- és közokt. min. (8 drb) ; VIDOR Marcel, Ungvár (5 drb).

A vásárolt könyvek közt nevezetesebbek a következők : TARNÓCZY I. : Holtig való barátság. Nagyszombat 1695 (100 K). Külön meg kell említenünk két művet, amelyeket egykorú debreceni kötésük és az egyikben levő egykorú exlibrisz miatt vettünk meg, ezek : 1. Szent Dávid 'Soltári Debreczen 1766 ; 2. Keresztyén catechismus Debreczen 1718. A két művet 300 koronán szereztük meg.

A könyvtár helyiségében az elmúlt negyedévben 7935 egyén 19.055 kötet nyomtatványt használt, kölcsön útján pedig 606 egyén 1627 kötetet vitt ki házi használatra.

A lefolyt negyedévben 2824 művet osztályoztak, melyekről 3712 cédula készült. Kötés alá 1136 művet 1380 kötetben küldtünk.

A kötelempéldányok átvételére berendezett helyiségbe ez idő alatt 1255 csomag érkezett s ugyaninnen 540 levelet expedáltak. Reklamálás 518 esetben volt.

Az 1897. XLI. t.-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárást indítottunk 2 esetben.

II.

A *hirlaptár* az 1913. év első negyedében köteles példányok útján 104 évfolyam 23.952 számával gyarapodott (ebből 6034 sz. a törvénytörvény-szabta nyomdai kimutatás nélkül, számonként érkezett), áttétel útján 8 számmal, ajándék útján 47 évf. 3960 számával, vásárlás útján pedig 4 évf. 1144 számával ; mindössze tehát 151 évf. 29.064 számával.

Ebből ajándék : Brazília köztársaság kormányától a «Diario Oficial» 1912. évi számai ; a nagykőrösi ref. főgimnáziumtól az «Egyetértés» 1874—75., «Halasi Ujság» 1883—84., «Nagy-Körös» 1878. és

1894., «Sürgöny» 1864., 1866—7., «Szombati Lapok» 1872. évi, továbbá «Neuer Freier Lloyd» 1869—70., a bécsi «Die Debatte» 1866., «Wanderer» 1867. és 1869., «Wiener Zeitung» 1842—45. és 1847., 1864—65., a lipcsei «Illustrirte Zeitung» 1843—56. és 1896. évi számai és egyebek (össz. mintegy 3400 szám); dr. PÖZEL Istvántól az alexandriai «The Egyptian Gazette» idei számai; FELEKY Charles (New-York) előfizetésével amerikai hírlapok, 23 évf. 431 száma. — Vásárlás: antiquariusoktól: LANTOS Adolftól (70 kor.) a «Kronstädter Zeitung» 1849., «Siebenbürger Volksfreund» 1848—49., «Pesti Napló» 1860—61., 1866—67. évi számai; WACHTEL Gyulától (8 kor.) a «Társalkodó» 1840. évi folyama.

Az évnegyed folyamán 792 olvasó 1065 hírlapnak 1509 évfolyamát 1989 kötetben használta; ebből házon kívül 26 olvasóra 57 hírlap 240 évfolyama esett 394 kötetben. Az új, Szentkirályi-utcai hírlaptárból 103 kötetet kellett át- és visszaállítani.

Átnéztük 166 évfolyam, 18.836 számát; céduláztunk 28 évfolyamot (köztük 3 új lapot). Beköttettünk 263 kötetet. Ezenfelül a rendes folyómunkák is zavartalanul folytak.

III.

A *kézirattár* az 1913. év első negyedében ajándékozás útján 1 újkori kézirattal, 1 irodalmi levéllel és 16 irodalmi anekdotával, vétel útján 68 újkori kézirattal, 37 irodalmi levéllel, 18 irodalmi anekdotával, 115 zenei kézirattal, 5 zenei levéllel és 81 fényképmásolattal, áttétel útján 12 irodalmi levéllel, összesen 354 darabbal gyarapodott. Vételre 10.247 koronát és 725.25 márkát fordítottunk.

Ajándékozók voltak: BAJZA József, MAHLER Ede és TRAUTMANN Róbert.

A jelen évnegyedi gyarapodás elsősorban a zenei szakot gazdagította. Megszereztük ERKEL Ferenc öt operájának sajátkezű partitúráját s ezzel a Múzeum ERKEL Ferenc teljes szellemi hagyatékának birtokába jutott, továbbá LISZT «Ungarisches Königslied» és «Ungarische Rhapsodie» c. műveinek eredeti kézirátát, a nemrég elhunyt tehetséges zeneszerző SZABÓ X. Ferenc kiadatlan zeneműveit s RÓZSAVÖLGYI Márk öt szintén kiadatlan munkáját. Ezenkívül kiemeljük EÖTVÖS Károly iratait, melyeknek gazdag anyagát a népszerű író fogalmazványai, jegyzetei kéziratai, levelezései alkotják, továbbá KOSSUTH nótapörének az eddig

birtokunkban levőknél teljesebb kéziratát. Az irodalmi levelestár legfontosabb gyarapodása egy ARANY János levél.

Az évnegyed folyamán 66 kutató 118 kéziratot, 744 irodalmi levelet és 2 irodalmi analektát használt. Kikölcsönöztünk 15 esetben 15 kéziratot és 1 irodalmi levelet.

IV.

A *levéltár* törzsgyűjteménye a negyedév folyamán vétel útján 834, ajándékozással 14, összesen 848 darabbal gyarapodott. A vételre fordított összeg kitett 3047⁰⁵ koronát és 10 márkát.

Az ajándékozók voltak: az Állami számvevőszék elnöksége, FELEKY Károly, SPITZER Mór és TURTSÁNY Vilmos.

A törzsgyűjtemény gyarapodásának részletezése a következő: 8 eredeti középkori oklevél, 1 másolat, 738 újkori irat, 3 eredeti cimereslevél és 1 másolat, 30 darab 1848—49-es és emigrációs irat, 23 nyomtatvány, 6 céhírat és 42 halotti cimér.

Cimeresleveleink csoportjának gyarapodása: 1615. szept. 30. Kolozsvár. BETHLEN Gábor cimeres nemesítő levele ANGYALOSI Mihály részére, eredeti. — 1635. április 23. Bécs. II. FERDINÁND cimeres levele NAGY Gergely és gyermekei részére, eredeti. — 1659. nov. 28. Pozsony. I. LIPÓT cimeres nemesítő levele CSESZKÓ Jakab és családja részére, eredeti.

A gyarapodásból ezek mellett külön megemlítést érdemelnek az Alsó- és Felső-Ausztria, Morvaország és Magyarország rendei között a RUDOLF király és MIKSA főherceg közt kitört viszály ügyében 1608. április 19-én Euanaciumban (Eibenschütz) megkötött szövetségnek egyik eredeti példánya, melyet egy külföldi antikváriustól vett meg könyvtárunk. Az állami számvevőszék nagylelkű adományából három szintén nagyfontosságú darabot kaptunk: MIKSA királynak 1567. április 1-én kelt szabályzatát az akkor felállított szepesi kamara részére, II. LIPÓTÉ 1697. január 20-áról a budai adószedő bizottság részére, és III. KÁROLY utasítását 1726. jún. 25-éről a bártfai sóhivatal számára. Az 1848/49-es iratok csoportjában szintén van kiemelésre érdemes darab: a pestmegyei nemzetőrség II. zászlóalja 3 századának jegyzőkönyve, MÓGÁNAK 1848. okt. 1-én Martonvásárban kelt hirdetménye a horvátokkal kötött fegyverszünetről, báró REVICZKY József naplójának töredéke. A céhíratok közül a pesti gyógyszerészeknek 1747—1812. közt vezetett jegyzőkönyve a legbecsesebb.

A személyzet a negyedév folyamán a szerzemények feldolgozásán kívül a még nem rendezett családi levéltárak lajstromozásán munkálkodott. Január hó közepén megkezdtük a gr. CSÁKY család lőcsei levéltárának rendezését s a munkálat eredménye a negyedév folyamán a központi és kassai osztályok felállítása lett. Befejeztük a gr. FORGÁCH ghymesi levéltárának feldolgozását, amely 31.737 darabot tartalmaz. A középkori oklevelek leltározásának előkészítése is folyt megszakítás nélkül tovább.

A használat statisztikája a következő: 36 kutató 2669 darabbal, 13 téritvény 4938 darabbal.

SZAKIRODALOM.

Bibliotheca Mauriti baronis Kornfeld. Index librorum hungaricorum. Budapestini 1913. Franklin-Társulat nyomdája. 48. l.

Ezen előkelő ízléssel kiállított füzet, mely kézirat gyanánt látott napvilágot, 217 régi magyar könyv rövid leírását tartalmazza a szerzők betűrendjében s Szabó Károly munkájára való utalásokkal.

Tüzetesebb leírást csupán azon darabokról kapunk, amelyek némi helyreigazítást tartalmaznak Szabó Károllyal szemben, vagy eddig ismeretlenek voltak. Ezek a jegyzék következő darabjai: 15. CANISIUS Péter. Catechismus. Kolozsvár, 1599., mely 266 s nem 260 levélből áll. — 56. Midőn a' Leselkedő Halal | Régi Méltósággal fénlő | s' kivált = képpen való Hűséggel tündöklő | Homonnay Nagy Familiának | Hét Czimeres Madari közzül | Edgyiket | Tőriben | Ejtette | Így Predicallott | A' Néhai Méltóságos | Groff Drugeth | HOMONNAY IANOS | Halotti Pompajan, | ILLESFALVI ISTVÁN, | Tapólczai Apatúr, Csáßzár és Coronás király | Urunk ő Felsége Királyi Táblájának Af- | seffora, Egri Canonok. | Unghvar Várában, Anno 1682. die 11, Maji | Cassan., | Nyomtatott Borytz Istvan által. | MDC. CXXXII. eßztendőben. 4-r. 12 sztlan levél. Szabó nem ismeri. — 79. [Kiss Imre ESTERHÁZI Sándor fölött mondott halotti beszéde] töredékes címlappal, melyen a következő sorok olvashatók: Midőn | Az Tekéntetes és Nagyságos | ... PATER KISS IMRE. | Nyomtatot Nagy-Szombatban az Academiai Bötűkkel | Srnensky Mátyás által. | 4-r. 12 sztlan levél. Szabó nem ismeri. — 81. KISS IMRE [halotti beszéd Báthori Sophia fölött] Kassa 1680. 4-r, 2 sztlan lev. + 16 számozott lap. Eddig csupán kézíratos másolatokból volt ismeretes. V. ö. *Magyar Könyvszemle* 1894: 48. l. — 96. (Georgius LIPPAI oratio in archipraesulis D. Joannis Telegdini habitu) 1647. Címlap nélküli nyomtatvány, melyet Szabó nem ismer. — 149. PÉCSI LUKÁCS: A test könyül való het irgalmassagnec chelikedetiről. Szabó I. 305. Egyetlen ismert teljes példány. — Kisebb helyreigazítás van még a 9. 65. 132. 136. 138. 146. 164. és 168. számoknál Szabó alapvető munkájához.

CALEPINUS Dictionarivm vndecim lingvarum-a (Basel, 1605.) tördelési hiba folytán a B betűbe került a különben nagy gonddal készített jegyzékben, mely úgy a gyűjtő, mint a jegyzék B. I. jegyű készítőjének dicséretére szolgál.

GÜLYÁS PÁL.

Collection bibliographique pour servir à l'histoire du mouvement littéraire contemporaine. I. Bibliographie Verlainienne. Par Georges A. TOURNOUX. Leipzig 1912. E. Rowohlt. (ny. Drugulin) 8-r. XVI. 172. l. Ára 7 M 50.

TOURNOUX, a lillei Faculté libre des lettres előadója, e vállalatával az összehasonlító irodalomtörténet ügyét kívánja szolgálani. F. PIQUET lillei egyetemi tanár előszava szerint az utolsó harminc esztendő európai irodalmában mutatkozó fő áramlatokat akarja könyvészetileg megvilágitani e gyűjtemény, mely a naturalizmus (ZOLA), dekadencia (BAUDELAIRE), a szinpadi realizmus (IBSEN), az individualizmus (NIETZSCHE) és a humanitarizmus (TOLSZTOJ) térfoglalását fogja szemléltetni azzal, hogy az irányzat megalapítójának s fő képviselőjének irodalmi sikereit elkönyveli.

Az első kötet a modern líra egyik alapvetőjének, a soká csak kevesektől méltányolt, ma Európa szerte elismert Paul VERLAINE-nek van szentelve s maga a vállalat szerkesztője készítette számos munkatárs támogatásával. A magyarországi VERLAINE-irodalomhoz úgylátszik RÁKOSI Jenő közvetítésével jutott, akinek TOURNOUX könyvét is ajánlotta. E szerencsés körülményeknek tudható be, hogy az 1911. elején lezárt gyűjtemény 1044 bibliografiai adata közül 104, vagyis az adatok egy tizede esik Magyarországra s körülbelül kimeríti feladatának e részét. Hogy épen a magyar rész sikerült oly fényesen, azt kétségkívül HELLEBRANT Árpádnak e helyen többször megdicsért filológiai könyvészetének köszönhetjük, melyet szerző magyar munkatársa — amint ez az adatok áttekintéséből kétségtelen — teljesen kiaknázott. Ha hasonló, a műfordításokra is kiterjedő, időszaki bibliografia más nemzeteknél is volna, úgy kétségkívül még az eddiginél is nagyobb tételszámból állana ez a nagy gonddal és szeretettel összeállított monografia.

A mű két főrésze oszlik. Az első 8 pontban katalogizálja VERLAINE Oeuvrejét, még pedig csupán az önálló kötetben vagy füzetben megjelent dolgokat.

A második rész 16 fejezetben ismerteti a VERLAINE műveire vonat-

kozó irodalmat s e művek elterjedését. Az egyes fejezetek általában a következő szakaszokra oszlanak: 1. Monografiák. 2. Tanulmányok a) önállóan, b) folyóiratokban megjelentek. 3. Fordítások a) önálló gyűjteményekben, b) folyóiratokban. 3. Megzenésítések. 4. VERLAINEFŐL szló költemények. Az egyes cikkek időrendben sorakoznak egymás mellé.

A mű kiállítása izléses, korrekturnja gondos: legalább a magyar idézeteket nem éktelemtik el a küldföldtől sajnos már megszokott képtelennél képtelenebb sajtóhibák.

BIBLIOFIL.

Brown James Duff: *Library classification and cataloguing.* London, 1912. Libraco ltd. 8-r. XII, 261 l. Ára vászonborítékban 7 Sh. 6 d.

James Duff BROWN, az angolországi szabadkönyvtári mozgalom jól bevált szakírója, e legújabb monografiájában a könyvtári osztályozás és katalogizálás szabályait és módszereit tárgyalja a tőle már megszokott világos előadásban. Gazdag anyagát kilenc fejezetbe osztotta.

Az első fejezet az ismeretek elméleti osztályozásáról szól. Az osztályozás egyetemes alapelve, hogy a hasonlót elválassza az eltérőtől s megfelelő csoportokba sorozza. De a részletekben igen eltérők az osztályozásra vonatkozó definíciók. Szerző sorra idézi John Stuart MILL, Thomas H. HUXLEY, W. Stanley JEVONS, FOWLER, HIBBEN és S. S. JAST meghatározását s végre is a következő definícióban állapodik meg: «Az osztályozás hasonló tárgyaknak vagy kérdéseknek hasonlóságuk, tulajdonságaik és rokonságuk alapján történt csoportosítása avégből, hogy lehetővé legyen fölismerésük s megkönnyítették leírásuk és megőrzítésük.»

Noha a tudományok szokásos felosztásai a gyakorlati könyvtári szakrendszerek céljaira rendszerint nem használhatók, szerző mégis felsorolja a fontosabbakat ARISTOTELESTŐL napjainkig, különös, sőt szinte kizárólagos tekintettel az angol gondolkodókra. Részrehajlása annyira nagy, hogy míg Wilhelm WUNDTnak épen csak hogy a nevét említi, addig az angol, illetve amerikai Karl PEARSON és E. C. RICHARDSON rendszerét bőven tárgyalja. Végül a főbb rendszereket egy táblázatban a «mozési kozmologiá»-val veti össze.

A második fejezet, mely a természettudományi rendszereket ismerteti, szintén kevés gyakorlati jelentőséggel bír. LINNÉ, Antoine JUSSIEU, BENTHAM és HOOKER, továbbá ENGLER növénytani, CARPENTER,

LYDEKKER, HERTWIG, CUVIER és OWEN állattani rendszerei kerülnek itt többé-kevésbé kivonatos ismertetésre, míg az ásványtani, vegytani és orvosi rendszerekre csak rövid utalás történik. E fejezetnek nincs egyéb célja, mint igazolni azt a tételt, hogy különböző tudományos szempontokból mily különbözőkép rendszerezhető egyazon tudományszak anyaga.

A III. és IV. fejezet végre a tulajdonképeni könyvtári (illetve bibliográfiai) szakrendszereket ismerteti. BROWN a rendszerek két főcsoportját különbözteti meg, aszerint amint a rendszer megalkotói az egyes osztályokat ellátták, vagy nem látták el megfelelő szakjelzéssel. A szakjelzés nélküli rendszerek sorát ALDUS 1498-iki katalogusának a beosztásával nyitja meg — jóllehet ilyen fajta osztályozás a középkorból is nem egy maradt reánk, amelynek ismertetése helyén való lett volna. E csoport többi, részletesebben ismertetett tagjai a következő rendszerek: a GESNER-féle, a NAUDÉ-féle, a GARNIER-féle s ennek BRUNET, illetve Thomas H. HORNE által készített változatai, továbbá a British Múzeum, SCHLEIERMACHER (1582), R. MERLIN (1842), Francesco PALERMO (1854), a londoni Royal Institution (1857), az amerikai Nicholas TRÜBNER (1859), az angol Edward EDWARDS (1859), Lloyd P. SMITH (1882), J. J. OGLE (1885), W. S. SONNENSCHNEIDER (1887) és QUINN-BROWN (1894) rendszerei.

E rendszerek egy részét e sorok írója tüzetesen ismertette jelen folyóirat 1908. és 1909. évfolyamaiban megjelent tanulmányában.¹ E dolgozat kiegészítésül legyen szabad BROWN munkája nyomán röviden ismertetni a következő bibliográfiai rendszereket:

MERLIN rendszere: I. Bölcsészet. II. Hittudomány. III. Kozmologia. 1. Matematika. 2. Fizika. 3. Csillagászat. 4. Földtan. 5. Ásványtan. 6. Növénytan. 7. Állattan. 8. Embertan. A) Egyes ember: a) testileg; b) erkölcsileg. B) Társadalom: a) szociologia; b) történelem.

PALERMO rendszere a firenzei Biblioteca Palatina részére: 1. Vallás. 2. Nyelvészet és irodalom. 3. Bölcsészet. 4. Mennyeiségtan. 5. Fizika. 6. Természettudomány. 7. Földrajz és paleografia. 8. Régészet. 9. Történet. 10. Logika. 11. Szociologia. 12. Politika. 13. Törvények. 14. Szépművészetek. 15. Építészet. 16. Hadtudomány. 17. Zene. 18. Orvostan. 19. Alkalmazott fizika. 20. Alkalmazott természettudomány. 21. Iparművészet. 22. Toscana.

¹ GULYÁS: Bibliográfiai rendszerek. Magyar Könyvszemle 1908: 289—313; 1909: 23—43.

Benjamin VINCENT rendszere a londoni Royal Institution számára :
 I. Hittudomány. 1. Szentírás (19 alosztály). 2. Segédtudományok (10).
 3. Apokrifák. 4. Szertartástan (4). 5. Egyházi rend és kormányzat.
 6. Hitvitázás (5). 7. Vegyes teológia (4). 8. Egyháztörténet. — II. Kormán-
 yzat, politika, jogtudomány. 1. Kormányzat és politika (11). 2. Jog-
 tudomány (12). 3. Kereskedelem (4). — III. Tudomány és művészet.
 1. Erkölcsi és intellektuális bölcsészet (8). 2. Orvosi tudomány (13).
 3. Természetráaj (23). 4. Természeti és kísérleti bölcsészet (25). 5. Vegy-
 tan (3). 6. Mennyiségtan (9). 7. Csillagászat (7). 8. Építészet. 9. Pol-
 gári mérnökség (6). 10. Hajózás és hajóépítés (3). 11. Hadtudomány (2).
 12. Mechanikai művészetek (2). 13. Szépművészetek (5). 14. Zene.
 15. Sport és játék. 16. Háztartástan. 17. Vegyes. — IV. Irodalom :
 1. Irodalomtörténet (7). 2. Könyvészet (7). 3. Nyelvészet (3). 4. Klasszikus
 irodalom (2). 5. Miscellanea latina. 6. Angol-nász. 7. Angol irodalom
 (4). 8. Francia irodalom. 9. Olasz irodalom. 10. Spanyol és portugál
 irodalom. 11. Német irodalom. 12. Keleti irodalom (5). — V. Földrajz :
 1. Ó- és újkori földrajz (4). 2. Utazások (37). — VI. Történelem,
 mitológia, régészet, életráaj : 1. Történet tudománya. 2. Mitológia.
 3. Régészet (3). 4. Kortan és genealogia. 5. Életráaj (3). 6. Történelem
 (29). — VII. Angol földrajz, régiségek, történelem és életráaj. 1. Brit
 földrajz és régészet (13). 2. Anglia története (12). 3. Wales. 4. Skócia.
 5. Irhon. 6. Brit életráaj, levelezés, heraldika (4). 7. Kormányzat (4).
 8. Hivatalok és méltóságok (3). 9. Történeti értekezések.

TRÜBNER rendszere : 1. Könyvészet. 2. Gyűjtemények. 3. Hittudo-
 mány. 4. Jogtudomány. 5. Orvostan. 6. Természetráaj. 7. Vegytan és
 gyógyszerészet. 8. Természetbölcsélet. 9. Mennyiségtan, csillagászat.
 10. Bölcsészet. 11. Nevelés. 12. Modern nyelvek. 13. Filologia. 14. Amerikai
 régészet. 15. Történet. 16. Földrajz. 17. Hasznos mesterségek. 18. Had-
 tudomány. 19. Hajózás. 20. Gazdaság- és háztartástan. 21. Politika.
 22. Kereskedelem. 23. Szépirodalom. 24. Képzőművészet. 25. Zene.
 26. Szabadkőművesség. 27. Mormonizmus. 28. Spiritizmus. 29. Kalauzok.
 30. Térképek. 31. Folyóiratok.

EDWARDS rendszere : A) osztály. Hittudomány. I. Szentírás. 1. Teljes
 szöveg. 2. Az ó- és újszövetség egyes könyvei. 3. Az ó- és újszövetség
 egyezései. 4. Apokrifák. 5. Bibliai történet. II. Szent filologia. 1. Be-
 vezetés a bibliába. 2. Kommentárok és parafrázisok. 3. Konkordanciák
 és szótárak. 4. Bibliai régiségek. 5. Bibliai föld- és természetráaj.
 6. A szent és profán történet kapcsolata. III. Hittudósok összegyűjtött

művei. IV. Dogmatika és polemika. V. Katekezis. VI. Pasztorális. VII. Misztikus irodalom. VIII. Szerartástan. IX. Zsidóság. X. Természetes vallás. — B) osztály. Bölcsészet. 1. Általános és összegyűjtött munkák. 2. Etika. 3. Metafizika. — C) osztály. Történelem. I. Történelem elmélete. II. Egyetemes történet és életírás (beleértve az egyetemes földrajzot és utazási gyűjteményeket). III. Ókori történet és életrajz. IV. Középkori történet. V. Általános egyháztörténet. VI. Újkori európai történet. VII. Nagybritannia és Irhon története. 1. Anglia általában. 2. A hódítás előtt. 3. Egyes uralkodók. 4. Az Egyesített Királyság általános egyháztörténete. 5. Anglia egyetemes egyháztörténete. 6. A reformáció előtt. 7. Reformáció. 8. Reformáció után. 9. A disszidensek egyetemes története. 10. A disszidensek részleges története. 11. Anglia, parlamenti történet. 12. Az Egyesített Királyság (és Anglia) tengerészeti története. 13. Katonai története. 14. Pénz- és éremügyi története. 15. Anglia helyrajzi története. 16. Építészeti és sírkörégségek. 17. Egyes countyk helyrajza. 18. Utazások. 19. Egyesített királyság (és Anglia): gyűjteményes életrajzok. 20. Egyes életrajzok. 21. Nemességi könyvek és politikai útmutatók. 22. Állami nyomtatványok és jelentések. 23. Skótszország: általános történet. 24. Egyháztörténet. 25. Katonai történet. 26. Helyrajzi történet. 27. Utazások. 28. Életrajzok. 29. Állami kiadványok és jelentések. 30. Irhon: általános történet. 31. Egyháztörténet. 32. Katonai történet. 33. Helyrajzi történet. 34. Útleírás. 35. Életrajz. 36. Állami kiadványok és jelentések. 37. Wales: történet. 38. Brit gyarmatok története általában. 39. Amerikai gyarmatok. 40. Nyugat-indiai gyarmatok. 41. Ausztráliai gyarmatok. 42. Egyes gyarmatok. 43. Brit-India. VIII. Európa, újkori történet általában. 1. Belgium és Hollandia. 2. Dánia, Svéd- és Norvégország. 3. Franciaország. 4. Németország. 5. Görögország. 6. Magyarország. 7. Olaszország. 8. Lengyelország. 9. Oroszország. 10. Svájc. 11. Törökország. 12. Európa egyéb részei. IX. Amerikai történet általában. 1. Egyesült-Államok (függetlenségük óta). 2. Mexiko. 3. Haiti. 4. Közép- és Délamerika. X. Afrika és Ázsia újkori története. — D) osztály. Politika és kereskedelem. I. Politika és kormányzás általában. II. Nemzeti alkotmányok. III. Monarchia általában. 1. Angol korona és örökösödési rend. IV. Parlamenti és képviselőtestületek általában. 1. Felsőház. 2. Alsóház általában. 3. Reform. 4. Vesztegetések választásoknál. 5. Titkos szavazás és választójogi reform. 6. Kiváltságok. 7. Belső szervezet. 8. Hivatalos kiadványok. 9. Külföldi államok képviselő szervezete. V. Polgári kormányzat általában. 1. Az

Egyesült királyságban. VI. Törvények általában. VII. Törvénygyűjtemények az Egyesült királyságban és Angliában. 1. Törvények, kommentárok Angliában. 2. Kodifikálás Angliában. 3. Reform Angliában. 4. Törvényszékek Angliában. 5. Skótország. 6. Irhon. 7. Wales. 8. Gyarmatok. 9. Egyesült-Államok. 10. Külföldi államok. 11. Nemzetközi jog. VIII. Büntetőjog (4 alosztályal). IX. Nemzetgazdaság: kereskedelem, pauperizmus, népesség, stb. (23 alosztályal). X. Egyházi berendezés. XI. Közoktatás (3 alosztály). XII. Szárazföldi és tengeri haderő. XIII. Külügy, követségek és konzulátusok. XIV. Politikai szatírák, sajtószabadság. — *E*) osztály. Tudomány és művészet: I. Általában: szótárak, egyesületi kiadványok. II. Fizikai tudományok általában. 1. Fizika. 2. Mechanika. 3. Akusztika. 4. Optika. 5. Pneumatika, villamosság, meteorológia, stb. 6. Fizikai csillagászat. 7. Vegytan: általában. 8. Szervetlen. 9. Szerves. 10. Elemző. 11. Ipari. 12. Társulati kiadványok, folyóiratok. 13. Ásvány- és kristálytan. 14. Földtan általában. 15. Különösen. 16. Társulatok és folyóiratok. 17. Élettan általában. 18. Összehasonlító bonctan és fiziológia. 19. Emberi bonctan és fiziológia. 20. Állattan: általában. 21. Különösen. 22. Helyrajzi. 23. Társulatok és folyóiratok. 24. Növénytan: általában. 25. Különösen. 26. Helyrajzi. 27. Társulatok és folyóiratok. 28. Öslénytan. III. Matematikai tudományok általában. 1. Számtan. 2. Betűszámtan. 3. Geometria. 4. Trigonometria. 5. Differenciál számolás. IV. Mechanikai mesterségek általában. 1. Civil mérnökség. 2. Gőzgép. 3. Utak, vasutak, hidak. 4. Dockok, kikötők, csatornák. 5. Mezei munkák. 6. Építészet. 7. Bányászat és kohászat. 8. Textilipar. 9. Mennyiségtani eszközök, órakészítés. 10. Betüöntés, könyvnyomtatás, könyomás, stb. 11. Fazekasság, keramika, üvegipar. 15. Egyéb mesterségek és iparok. V. Hadi mesterségek (8 alosztály). VI. Rajz művészete általában. 1. Festészet (3 alosztály). 2. Szobrászat. 3. Grafika. 4. Építészet. 5. Tájkertészet. 6. Fényképészet. VII. Írás művészete általában. 1. Paleografia. 2. Gyorsírás. 3. Titkosírás. VIII. Zenei és színpadi művészetek általában. 1. Zene általában. 2. Zeneelmélet és kompozíció. 3. Gyakorlati zenetan, hangszerek, vokális zene. 4. Zene-történet. 5. Színháztörténet. IX. Orvostan általában. 1. Egyes betegségek. 2. Kirurgia. 3. Materia medica és gyógyszerészet. 4. Dietika. X. Házi és szórakoztató művészetek. — *F*) osztály. Irodalom. I. Egyetemes irodalom-történet. II. Egyetemes filológia. 1. Egyes nyelvek. 2. Szótárak, lexikonok, stb. III. Költészet és széppróza, általános gyűjtemények és történet. 1. Nemzeti gyűjtemények. 2. Görög klasszikus költők. 3. Latin klasszikusok. 4. Angol költők. 5. Modern külföldi költők. 6. A regényírás kez-

dete. 7. Komikus, pásztori és hősi regények. 8. Drámai költészet, szindarab-gyűjtemények. 9. Egyes írók összes művei. 10. Egyes színművek. 11. A drámai költészet története. 12. Modern mesék, elbeszélések és regények. IV. Szónoklat. Beszédék és retorikai művek. V. Tanulmányok, közmondások, irodalmi miscellaneák. VI. Levéllírás és levelezések. VII. Egyes nemzetek könyvészete és irodalomtörténete. VIII. Vegyes tartalmú gyűjtemények: 1. Brit. 2. Külföldi. 3. Enciklopédiák. 4. Folyóiratok.

SONNENSCHNEIDER rendszere, mely modern angol könyvkiadói viszonyok tekintetbe vételével készült, a következő: *A*) Hittudomány. 1—3. Általában. 4—8. Természetes vallás. 9—15. Keleti néprajzi vallások. 16—47. Szentírás. 48—59. Egyetemes egyháztörténet. 60—75. Nemzeti egyháztörténet. 76—101. Szekták története. 102—112. Egyházkormányzat, 113—118. Gyakorlati hittudomány. 119—123. Rendszeres hittudomány. — *B*) Mitológia és néprajz. 1—2. Összehasonlító. 3—10. Faji. — *C*) Bölcsészet. 1. Általános. 2—4. Története. 5—15. Ókori bölcsészeti iskolák. 16—67. Újkori bölcselők. 68—75. A bölcsészet egyes részei. — *D*) Társadalom. 1. Törvények általában. 2—3. Alapszabályok, stb. 4. Általában. 5—7. Történet. 8—100. Egyes részek. 101—109. Jogszolgáltatás. 110—112. Keleti és római. 113. Nemzetközi. 114—124. Nemzetgazdaságtan. 125—133. Társadalmi gazdaságtan. 134—147. Politika. 148—154. Kereskedelem. 155—172. Nevelés. — *E*) Földrajz. 1—8. Általános. 9—10. Történeti. 11—29. Európa. 30. Kis-Ázsia. 31—40. Ázsia. 41—51. Afrika. 52—61. Amerika. 62—67. Ausztrália. 68—69. Sarkvidékek. — *F*) Történelem. 1—4. Általában. 5. Östörténet. 6—12. Ókor. 13—14. Középkor. 15—60. Európa. 61—64. Ázsia. 65. Délafrika. 66—75. Amerika. 76. Cigányok. — *G*) Régészet és történeti segédtudományok. 1—11. Régészet általában és helyszerint. 12—21. Speciális részek. 22—24. Genealogia és cimertan. 25—31. Vegyesek. — *H*) Tudomány. 1—4. Általában. 5—9. Mennyiségtan. 10—16. Természetan. 17—20. Vegytan. 21—24. Csillagászat. 25—30. Fiziográfia. 31—41. Földtan. 42—47. Élettan. 48—69. Növénytan. 70—106. Állattan. — *H**) Orvostan. 1—3. Általában. 4—9. Emberi bonctan és fiziologia. 10—13. Gyógyászat. 14. Endemikus betegségek. 14—25. Egyes betegségek. 26—44. Képlet. 45—47. Szülészet. 48. Gyermekebetegségek. 49—50. Kórtan. 51—53. Gyógyszerek. 54. Törvényszéki orvostan. 55—57. Egészségtan. 58—59. Kórházak, betegápolás. 60. Házi gyógyászat. 61—62. Homeopátia. — *I*) Művészet és ipar. 1. Gyűjtemények. 2—12. Mérnöki tudomány. 13. Elektro.

mosság. 14—18. Hadászat. 19—23. Hajózás. 24—51. Földművelés. 52—81. Iparágak. 82—115. Képzőművészet. 116—122. Építészet. 123—133. Zene 134—136. Színház és előadóművészet. 137—145. Kézimunkák. 146—172. Testgyakorlás és játék. — *K)* Irodalom és nyelvészet. 1—2. Kézikönyvek. 3—10. Könyvészet. 11—15. Nyomdásztörténet. 16. Könyvtárak. 17—42. Irodalomtörténet és kritika. 43—58. Regények. 54—61. Facetiae. 62—78. Költők. 79—82. Drámaírók. 83—85. Essayírók. 86. Levélírók és szónokok. 87. Maximák. 88. Anekdoták. 89—92. Gyűjtemények és miscellaneák. 92—100. Általános nyelvészet. 101—104. Hamita nyelvészet és irodalom. 105—118. Sémi nyelvek és irodalmak. 119—139. Árja nyelvek és irodalmak. 140—157. Nem árja és nem sémi nyelvek és irodalmak. 158—160. Maláji és polinéziai nyelvek. 161. Afrikai nyelvek. 162—164. Amerikai nyelvek. 165. Sarkvidéki nyelvek. 166. Osztályozatlan nyelvek. 167—174. Görög és latin általában. 175—198. Görög nyelv és irodalom. 199—224. Latin nyelv és irodalom. 225—255. Germán filológia. 256—278. Román filológia. 279—283. Kelta filológia. 284—285. Szláv filológia. 286. Mesterséges világnyelvek.

Könyve IV. fejezetében a könyv-jelzettel ellátott szakrendszereket ismerteti BROWN, még pedig HARRIS, SCHWARTZ, DEWEY, CUTTER, PERKINS, HARTWIG, FLETCHER, ROWELL és a maga rendszerét, továbbá CUTTER, szerző-mutatótáblázatát. Ezek közül a san franciscoi Fred. B. PERKINS 1882-ben megalkotott «racionális» és J. C. ROWELL-nek a californiai University Library számára 1894-ben kidolgozott rendszerét közöljük főbb vonásaiban.

PERKINS rendszere: *A)* Hittudomány. I. Biblia. II. Egyháztörténet. III. Rendszeres hittudomány. IV. Keresztény felekezetek. V. Ájtatosság. VI. Gyakorlat. VII. Gyűjteményes művek. — *B)* Bölcsészet. I. Bölcsészet története és rendszerei. II. Bölcsészet részei. III. Lélek és test. IV. Erkölc-bölcsélet. — *C)* Társadalom. I. Kormányzat és törvények. II. Közigazgatás. III. Társadalmi szervezet. IV. Nemzetgazdaság. V. Oktatás: módszerei és ágai. VI. Oktatás: intézetek és jelentések. VII. Üzlet. — *D)* Történelem. I. Egyetemes földrajz és útleírás. II. Egyetemes történet. III. Történeti segédtudományok. IV. Ókori történet. V. Középkori történet. VI. Újkori és európai történet. VII. Ázsia. VIII. Afrika. IX. Déli tenger, Ausztrálázsia, egyes szigetek. X. Amerika, az Egyesült-Államok kivételével. XI. Egyesült-Államok. — *E)* Életrajz. I. Gyűjtemények: egyetemesek és nemzetiek. II. Osztályok szerint. III. Genealogia és nevek. — *F)* Természettudományok. I. Általános művek. II. Meny-

nyiségtan. III. Természetbölcsélet. IV. Csillagászat. V. Kozmologia. VI. Földtan. VII. Vegytan. VIII. Természetrájk és állattan. IX. Növénytan. X. Általános orvostan. XI. Egységügy. XII. Orvosi gyakorlat. XIII. Sebészi gyakorlat. — *G*) Művészetek. I. Általános művek. II. Mérnökség. III. Építészet. IV. Hadtudomány. V. Nautika. VI. Mechanikus iparágak. VII. Földmívelés. VIII. Háztartástan. IX. Szépművészet. X. Zene. XI. Szórakozás. — *H*) Irodalom. I. Irodalomtörténet. II. Filologia. III. Nyelvészet. IV. Kritika. V. Költészet. VI. Szinművek. VII. Regények. VIII. Szónoklat. IX. Gyűjtemények. X. Folyóiratok. XI. Enciklopédiák. XII. Könyvészet. XIII. Könyvtárak. Az egyes osztályokon belül minden egyes tárgynak megvan a határozott sorszáma, mely a főcsoport betűje mellé téve, adja a mű jelzetét. Ha ugyanazon tárgyról több mű van a könyvtárban, úgy a közös jelzet mellé járul még az illető művek folyószáma. Az *F*) osztályban pl. ilyenformán van megállapítva a sorrend: I. Általános művek. 1. Enciklopédiák és szótárak. 2. Folyóiratok és társulati irományok. 3. Ált. történeti művek. II. Mennyiségtan. 4. Folyóiratok és társulati irományok. 5. Történet. 6. Általános művek. 7. Számítan. 8. Betűszámítan. 9. Mértan. 10. Kúpszeletek. 11. Trigonometria. 12. Calculus. 13. Négyesség. 14. Valószínűségszámítás. 15. Logoritmus. 16—25. üres... XIII. Sebészeti gyakorlat. 861. Sebészet általában. 862. Katonai sebészet. 863. Szülészet, anyaság. 864. Fogászat. 865. Érzék-telenítő szerek.

ROWELL rendszere: *A*) Könyvészet. *B*) Szótárak. *C*) Folyóiratok. 1—15. Bölcsészet. 16—51. Hittudomány. 52. Életrájk. 53. Földrajz. 54—255. Földrajz és történet. 256—287. Politika. 289—296. Törvények. 300. Társadalomtudomány. 315—322. Nemzetgazdaság. 333. Tudomány. 337—356. Mennyiségtan. 357—371. Csillagászat. 372. Fizika. 401. Mérnökség. 425. Természetrájk. 431. Geologia. 440. Paleontologia. 442. Botanika. 461. Zoologia. 480. Orvostudomány. 506. Iparművészet. 507. Földmívelés. 523. Kémia. 536. Ipari vegytan. 554. Bányászat. 580. Kézműipar. 590. Építő mesterségek. 600. Építészet. 610. Háztartástan. 613. Szórakozás. 617. Üzlet. 625. Hadviselés. 640. Esztétika és szépművészet. 999. Nyelvészet és irodalom.

Az egyes szakrendszerek gyakorlati alkalmazásáról szóló fejezet egészen rövid és méltán: hiszen az egyes szakrendszerek tervezői bőven megemlékeznek erről munkáikban. A legtöbb rendszer rendkívül komplikált jelzeteiről azonban így is fogalmat nyerünk s áttekinthetőségüket ékesen illusztrálja az a tény, hogy betűrendes tárgymutató nélkül

hasznavehetetlenek. BROWN, aki a szakrendszerü felállítás hive — maga is talált ki egy rendkívül bonyolult jelzetekkel dolgozó rendszert — erre nem helyez elég súlyt könyvében s inkább megkerüli, semmint eltünteti a nehézségeket.

A VI. fejezet *classification and cataloguing* felírás alatt azokkal a támadásokkal foglalkozik, melyek a szakrendszereket azért érték, amiért egyes művek egyforma joggal foglalhatnak helyet a legkülönbélebb szakokban. Ezzel megdől a szakrendszerü felállítás hiveinek egyik legfőbb erőssége, hogy t. i. az ugyanazon tárgyra vonatkozó művek együvé kerülnek. BROWN szerint a kifogás érvényét veszíti, ha szakrendszerünkhöz betürendes tárgymutatót készítünk, mely minden egyes tárgy helyét meghatározza a rendszerben. Ennek a mutatónak a használata minden osztályozó tisztviselőre nézve kötelező, mert csakis ezzel érhetjük el azt, hogy egy-egy tárgykör irodalma igazán együvé kerüljön. A katalogizáló viszont, aki egy-egy könyvcimet annyiszor helyezhet el, ahányszor neki tetszik, figyelemmel lehet az illető műnek egyéb tárgykörökhöz való viszonyára is s utalások formájában elhelyezheti a címet azon szakok katalogusába is, amelybe e viszony folytán illik.

A katalogizálás részletes szabályait BROWN egyszerűen átveszi *Manual of library economy* c. 1907-ben megjelent kézikönyvéből.

Igen terjedelmes és kevésbé áttekinthető a VIII. fejezet, mely a katalogusok fajait s készítési módját ismerteti. E fejezetet szerző bátran ketté oszthatta volna, külön-külön tárgyalva a nyomtatott és a cédula-katalogust. Bevezetésül ismerteti azokat az igényeket, melyekkel az olvasók a katalogussal szemben föllépnek. Szerinte az is előfordul, hogy pl. nagybetűs, zsebalakú vagy bizonyos színben pompázó könyveket akar az olvasó, de az ilyfajta nagyon is individuális kérdésekre még BROWN szerint sem kell épen okvetlenül megfelelni a könyvtári jegyzékeknek. Teljesen elég, ha a katalogusok a következő három főkérdésre adnak feleletet: miféle könyvek vannak a könyvtárban egy bizonyos tárgyról pl. a Méhészetről; mily könyvek vannak a könyvtárban egy bizonyos szerzőtől pl. JÓKAI-tól; egy bizonyos című könyv meg van-e a könyvtárban pl. Az új földesúr? A katalogusok öt főkombinációját ismerteti BROWN. Ezek: 1. Betürendes katalogus szerzők szerint, külön tárgymutatóval. 2. Szerzők és tárgyak közös betürendben. 3. Szerzők, tárgyak és címek közös betürendben. 4. Tárgyak betürendben vagy szakrendszer szerint, külön szerzőmutatóval. 5. Szisztematikus katalogus külön név-, tárgy- és címmutatóval.

A szerzők szerinti nyomtatott katalogust BROWN nem sokra taksálja. Nem egyéb mint leltár, melynek csak úgy van gyakorlati haszna, ha jó mutatókkal van fölszerelve. Ma már ritka Angliában a katalogusok második csoportja is, míg a harmadik csoport, mely szótár-katalogus elnevezés alatt ismeretes, különösen elterjedt. Könnyű kezelhetőségét, áttekinthetőségét BROWN is elismeri, de szimpátiáit mégis nem ez a forma, hanem a mutatók nélkül hasznavehetetlen rendszeres katalogus bírja.

Mint hogy a nagy könyvtárak teljes katalogusának kinyomatása rengeteg anyagi áldozatba kerül, BROWN méltán ajánlja a legkeresettebb szakok vagy a legkeresettebb könyvek jegyzékének a kinyomatását. A gyakorlati céloknek tényleg ezek a részlet-katalogusok felelnek meg a leginkább.

Végül a heti vagy havi könyvtári értesítők szerkesztési módját ismerteti.

A nyomtatott katalogusnál bibliográfiai teljességre törekedni fölösleges, mert a jegyzékben szereplő könyvek úgyis le vannak írva tudományos bibliográfiákban. Igen praktikus és gazdaságos egyes könyvtárak azon törekvése, hogy a katalogusba minden egyes könyvcím lehetőleg csupán egy sort tegyen ki. A kéziratos katalogus előállításáról s felszereléséről szóló rész kevés újat nyújt azoknak, akik BROWN könyvtártani kézikönyvét ismerik. Ugyancsak egészen jelentéktelen a IX. fejezet, mely a katalogusok mechanikai berendezéséről szól. E fejezetben szól a RUDOLPH-mutatóról s a mozgó részekből álló plakátalakú könyvjegyzékről.

A könyvet a függelékek egész sora rekeszti be, amelyek a tárgyra vonatkozó könyvészetet, az osztályozásnál és katalogizálásnál szokásos műszavakat, a könyvméreteket táblázatát, a dátummeghatározás módjait stb. ismertetik.

GULYÁS PÁL.

Association des Bibliothécaires français: *Bibliothèques, livres et librairies. 2me. série.* Paris, 1913. M. Rivière et Cie. 8-r. 4, IV, 181, 2 l. Ára 5 frank.

Az École des Hautes Études sociales-ban 1911/12. folyamán elhangzott 16 könyvtártudományi előadás közül nyolcat tartalmaz ez a kötet Eugène MOREL, a lelkes agitátor szerkesztésében. E tanulmányok fele külföldi intézményeket ismertet, a többi francia viszonyokat tárgyal.

A sort Eugène CAPET a Bibliothèque Ste Geneviève könyvtárosa-

nak gondos tanulmánya nyitja meg a British Museum könyvtáráról. Vázolja e nagyszabású intézet fejlődésének történeti menetét 1700-tól kezdve, amikor John COTTON odaajándékozta az angol nemzetnek, a Sir Robert COTTON által alapított könyv- és levéltárat s ezzel megvetette a földkerekségén legelső ilyenmű gyűjtemény alapját. Az intézet a XVIII. század közepén Hans SLOANE remek természetráji s HARLEY páratlan kéziratgyűjteményével gyarapodott, melyeket 20.000, illetve 10.000 £ kárpótlás ellenében ajánlottak fel az örökösök. A költségeket sorsjáték útján fődözték, mely oly sikerrel járt, hogy új épület, a Montagu-House, megvásárlására is nyújtott fődözetet. A British Museum 1759-ben nyílt meg e helyen, ahol mindmáig is fennáll. Azóta akár adomány, akár vásárlás útján számos könyvtár jutott az intézet birtokába. Így a megnyitás évében Salamon da COSTA héber gyűjteménye, 1762-ben a 22.000 drbból álló THOMASSON-könyvtár, 1779-ben GARRICK színdarabgyűjteménye, BIRCH, TYRWHITT, CRACHERODE könyvtárai stb. A parlament csupán 1805 óta járult hozzá a könyvtár gyarapításához. Ekkor szerezte meg közel 5000 fonton a SHELBURNE-féle kéziratokat. Ugyancsak államköltségen szereztek meg Fr. HARGRAVE jogi könyveit, J. W. CROKER-nek a francia forradalomra vonatkozó nagyszabású gyűjteményét, Richard Colt HOARE olasz vonatkozású könyvtárát stb. 1832-ben került hagyománykép az intézetbe BRIDGEWATER gróf oklevélgyűjteménye, melynek kiegészítésére 12.000 koronányi évjáradékot is biztosított a nemeslelkű végrendelkező. III. GYÖRGY király 65.000 kötetes páratlan könyvtárát pedig IV. GYÖRGY adományozta a nemzetnek.

A folyton növekvő gyűjtemények zsúfolásig megtöltvén a helyiségeket, 1830-ban hozzáfogtak a Montagu-House lerombolásához s 1857-ben megnyitották a mai olvasótermet.

A legelső olvasóhelyiséget 1758-ban rendezték be a régi épület egyik sarkszobájában. Még a század végén is igen lanya volt a forgalom: a 20 szék közül alig 12 volt rendszeren elfoglalva. A látogatók a kormányzó-bizottságtól kiállított belépőjegy alapján használhatták a könyvtárat: naponta 2 kötetet, melyet előző nap kellett kikérni. Ma az olvasók száma naponként 700—800. Befogadásukra egy 42'50 m. átmérőjű körterem szolgál, melyben 35 küllő módjára elhelyezett asztal mellett 485 egyén foglalhat helyet. A falak mentén 20.000 kötetet számláló kézikönyvtár van elhelyezve, melyekhez bárki szabadon hozzáférhet, míg az emeleti polcokon elhelyezett 40.000 kötetet, valamint a raktárakban felhalmozott kincseket kérő-lapok ellenében szolgáltatják ki az alkalmazottak.

A polcok hossza mintegy 65 kilométer. A kötetek számát Rye 2—3 millióra, az évi gyarapodást 30.000 kötetre becsüli. A gyarapodásnak három forrása van: a köteles példányok intézménye, a vásárlás és az adomány. Vásárlásra a British Museum 1912. évi költségvetése 12.000 £-ot irányoz elő, de ebben a többi táruk szükségletei is szerepelnek. A vásárlásra fordított összeg nagyságáról fogalmat ad az a körülmény, hogy 1910-ben 21.000 kötet került ily úton a könyvtárba.

A nagy forgalomnak és nagy gyarapodásnak megfelelő a személyzet nagysága is. A könyv- és kézírattár személyzete jelenleg 177 egyénből áll, amiből 113 a nyomtatványi osztályra esik. Díjazásukról a következő táblázat nyújt fogalmat:

Keepers of departments...	17.500	K-tól	20.000	K-ig.
Assistant keepers ---	13.000	«	16.750	«
Assistants (I. class)---	7500	«	12.500	«
Assistants (II. «) ---	3750	«	7500	«
Staffclerks ---	7500	«	10.000	«
2-d division clerks---	1750	«	7500	«
Chiefattendants ---	3125	«	3750	«
Akendants ---	1500	«	3000	«

A tanulmány további részében szerző főleg a különböző katalogusokat ismerteti.

Henri LEMAITRE, a Bibliothèque nationale könyvtárnoka a washingtoni Library of Congress-t és a newyorki Public libraryt ismerteti. A washingtoni könyvtár olvasóterme korántsem tökéletes. Világítása rossz, mert az olvasó mindenütt szemben találja magát az ablakkal s teste árnyékot vet a könyvre. A körben elhelyezett asztalokra nehéz, a fülkékben elhelyezett asztalokra pedig egyáltalán lehetetlen felügyelni. A könyvek tovaszállítására igen ügyes transzmissziós szerkezet szolgál, melynek csak egy hátránya van, hogy csupán a 8-rétű és kis 4-rétű kötetek szállítására használható, míg a többi könyvalakokat a szolgálknak személyesen kell rendeltetési helyükre eljuttatniok. A köteles példányok kezelésénél szerző méltán kifogásolja, hogy a könyvtár válogat az anyagból, mert senki sem lehet tisztában a visszavetett könyvek tényleges értékével. Szintügy erősen elítéli a methodikus felállítást, mely a jelzetek túlságos komplikációjára s ebből kifolyólag gyakori téves beosztásra vezet. Szerző egy ízben 15 munkát kért, de csak hatot tudott a személyzet előteremteni: ötöt ő maga talált meg a könyvtáros segítségével a

raktárban, négyhez pedig egyáltalán nem lehetett hozzáférni. A könyvtár látogatottságáról kiadott statisztika szerző szerint némi korrektrúra szorul, mivel a turisták, akik nagyszámban keresik föl a könyvtárt anélkül, hogy használnák, szintén bele vannak értve a kimutatásba. — A newyorki könyvtárt szerző csupán megnyitása előtt látogatta meg és ismertetése újabb mozzanatokra nem terjeszkedik ki.

Igen figyelemre méltó P. VANRYCKE-nek, a lillei egyetem főkönyvtárosának, dolgozata Hollandia egyetemi könyvtáiról. Ezen legalább is 300 éves multtal dicsekedhető könyvtárak főleg házi használatra vannak berendezve: innen az olvasótermek jelentéktelensége. Gazdag könyvkészletüket főleg annak köszönhetik, hogy rendszeres vásárlás mellett jelentékeny adományok s a különböző tudós társaságok letétjei is gazdagítják. A tisztviselők közül csupán a bibliothecaris, a conservator és a custos állandó alkalmazott, a többi heti vagy havi bér ellenében dolgozik s jobbára kiszolgált katonákból vagy indiai tisztviselők sorából kerül ki, akik jó nyugdíjat élveznek. A fizetések igen különbözők. Amsterdamban pl. a bibliothecaris fizetése 3800 frt, a conservatoroké 1800 frt, az assistenseké 1100 frt. A tiszteletbeli conservatorok, jobbára tudós specialisták, akik egy-egy tudományosztály fejlesztésére vannak hivatva, 450—800 frt tiszteletdíjat élveznek. Az özvegy nyugdíja csupán a férjet megillető nyugdíj egy negyede s ennek fejében a tisztviselő egész életén át fizetése 5/10-át levonják!

MOREL a berlini königliche Bibliothekről beszél kissé gunyoros csodálattal s a tőle megszokott harcias hangon. Minthogy hadakozása a francia viszonyok ellen irányul, bővebb ismertetése fölösleges.

Francia földre vezet Paul CORNU cikke Páris művészeti könyvtáiról. Elsősorban az Union centrale des Beaux-Arts 1864-ben alapított könyvtárával foglalkozik, mely főleg gazdag képanyagával válik ki. Jelentékeny fotografiai és képeslevelezőlap-gyűjteménye mellett 3568 ívrétű albumot is tartalmaz, mely 780.000 képet zár magában. Azután a műipari munkások kiképzésére 1892-ben alapított Forney-könyvtárról emlékezik meg, mely vásárlásra és kötésre évi 5500 frank fölött rendelkezik. E könyvtárból a helyszínen átlag 8500 kötetet, otthon pedig 11.500 kötetet használnak évenként. Jelentős gyűjteménnyel rendelkezik továbbá a sévresi állami porcellángyár, a Trocadéróban elhelyezett gipsz-múzeum s végül az École des Beaux-Arts, melynek könyvtárát 1864-ben alapította VINET. Ez utóbbi kb. 50.000 kötetet és 116 hazai és külföldi folyóiratot tartalmaz. Látogatottsága, sajnos, nem

áll arányban jelentőségével: naponkint alig 45 egyén fordul meg benne. Valamennyi könyvtárt fölülmulja Jacques DOUCET 80.000 kötetes magánkönyvtára: a Bibliothèque d'art et d'archéologie, melyet az alapító pompás bibliografiai segédeszközökkel s hatalmas folyóiratgyűjteménnyel fölszerelten nyitott meg a közönség számára.

J. LAUDE a francia vidéki egyetemi könyvtárak jobbára vigasztalan helyzetéről nyújt képet. A legtöbb alkalmatlan helyiségben s teljesen elégtelen anyagi viszonyok közt tengődik. Legjobban a lillei egyetem könyvtára van ellátva, melynek új épülete 500.000 kötet befogadására alkalmas, beszerzésekre pedig évi 30.500 frankkal rendelkezik.

Nem kevésbé elszomorító az a kép, amelyet Marcel GIRAUD-MANGIN rajzol a vidéki könyvtárakról. Jelenleg Franciaországban, Párison kívül, 412 községi könyvtár van, amelyek közül csupán 38 van «osztályozva». Ez annyit jelent, hogy e könyvtárak szakszerűen állítottak fel s rendszeresen gyarapíttatnak egy kellően képezett könyvtáros igazgatása alatt. Négynek a könyvkészlete meghaladja a 200.000 kötetet, míg vagy húsznak az állománya több mint 100.000 kötet. Használatuk jobbára igen lanya. Az 50.000 lakosú városokban, amelyekben nincs egyetem, az évi forgalom 14—20.000 kötet. Nantesban a 200.000 kötetes könyvtárt 1911-ben csupán 9000 egyén vette igénybe. Troyesban a látogatók száma 1907-ben nem haladta meg a négyezret! E gyöngé forgalom legfőbb oka a nyitási idő elégtelenségében és alkalmatlan voltában rejlik. Mindössze négy vidéki könyvtár van, amelynek olvasóterme mesterséges világításra is be van rendezve. A többi rendszerint csupán délelőtt és délután van 2—2 óráig vagy a legjobb esetben egyfolytában 11-től 4-ig, illetve 5-ig nyitva. Ehhez járul még az is, hogy a kikölcsönzés a legtöbb könyvtárnál ismeretlen fogalom s ahol fennáll, ott is csupán a tudományos könyvekre szorítkozik. Innen van, hogy pl. a nantesi könyvtárból 1911-ben csupán 187 egyén vett ki 2390 kötetet. Sok kívánni valót hagynak hátra a katalogusok is, amelyek a legtöbb könyvtárban igen kezdetleges színvonalon állanak. Az egészséges fejlődés egyéb gátló körülményei: a jobbára minden irányító hatalom nélkül szűkölködő személyzet, a könyvtári bizottságok túltengő dilettantizmusa s a vásárlásra fordítható javadalom csekélyisége. A legtöbb könyvtárnak 2—4 ezer franknyi budgetvel kell tengődnie, amelynek javarészét lekötik a folytatásos művek és a folyóiratok. Az állami támogatás is meglehetősen szerencsétlen formában nyilvánul: pénz helyett könyveket osztogat a kormány, rendszeren drága díszműveket,

melyeket sokszor az illető könyvtár is megszerzett már vagy sorozatos munkák egyes részeit, melyek folytatását a legtöbbször maguknak a könyvtáraknak kell drága pénzen beszerezniök.

X. PELLETIER, a Bibliothèque nationale főkönyvtárosa, a könyvtárak egészségtanáról beszél jobbára a Páris első könyvtárában szerzett tapasztalatok alapján. Ezt a cikket érdemes lenne egész terjedelmében közölni, ha volna reménység reá, hogy megszívlelnék a mi könyvtáraink intéző körei. Mi e tekintetben még a maradi franciákat sem érjük el. A Nemzeti Múzeum könyvtárában pl. a tisztálkodás egyetlen eszköze a vízvezetékcsap, melyhez egy *közös* szappan s *két* közös törülköző járul, amely utóbbiakat még csak naponkint sem cserélik fel tisztával. Valóban: *sapientia sat!*

GYALUS ISTVÁN.

Catalogue de la bibliothèque de l'Institut Nobel Norvégien. I. Littérature pacifiste. Kristiania. MCM XII. H. Aschehong & Co. 4-r. 10 l. 226. hasáb, 227—238. l. Ára 12 K.

A kristianiai saját palotájában székelő Norvég NOBEL-Intézet könyvtárát első titkára Ch. L. LANGE 1902-ben kidolgozott tervezete alapján létesítette és fejleszti. E könyvtár eredetileg a norvég NOBEL-bizottság segédeszközének volt szánva, de e keretből csakhamar kinőtt s annyira bővült, hogy mindenki hasznát veheti, aki a világbéke és nemzetköziség eszméivel foglalkozik. A könyvtár a következő négy osztályra szakad: 1. A békemozgalom irodalma. 2. Nemzetközi köz- és magánjog, beleértve az arbitrage, nemzetközi konferenciák, egyesületek és intézetek irodalmát. 3. A modern kor (1789. óta) politikai és diplomatikai története különös tekintettel a nemzetközi politika nagy kérdéseire és a kevert lakosságú államok nemzetiségi problémáira. 4. Társadalmi tudományok. A katalógus e négy résznek megfelelően négy kötetből fog állani. Most jelent meg a békemozgalomra vonatkozó anyagot felölelő rész címjegyzéke egyoldalú szövegnyomtatásban, úgyhogy a címek szétvághatók és felragaszthatók. Az anyag rendkívül gazdagsága, noha a gyűjtemény korántsem teljes, bibliografiai segédeszközzé avatja e díszes kiadványt, mely a következő kép csoportosítja a tizedes osztályozás szerint felállított könyvanyagot: I. Könyvészet. II. Kézikönyvek. III. A béke gondolatának története. 1. Történeti művek. 2. Egyes írók (1815. előtt.) IV. Egyetemes szövetség és nemzetköziség. 1. Egyetemes vagy európai szövetség. Nemzetközi szervezet. 2. Nemzetköziség. 3. Nemzetközi intézmények. V. Hazafiság. VI. Béke és háború bölcselete.

1. Az erkölcsi eszmék története. 2. Társadalmi erkölcsstan. 3. A béke és háború filozófiája. VII. A békéről és háborúról szóló általános tanulmányok. VIII. Különböző iratok, 1. Gyűjtemények. 2. Tanulmányok, röpiratok. 3. Egyházi beszédek. 3. Előadások és beszédek. 4. Feliratok, kérvények, levelek, manifesztumok stb. IX. Időszaki kiadványok. 1. Folyóiratok. 2. Évkönyvek. 3. Almanachok. X. Intézmények. 1. Interparlamentáris szövetség. 2. A norvég parlament Nobel-bizottsága. 3. Nemzetközi békeegyesület (Monaco). 3. Nemzetközi állandó békeiroda (Bern). XI. Béke-egyesületek. 1. Nemzetközi szövetségek. 2. Nemzeti egyesületek. XII. Békekongresszusok. 1. Világkongresszusok. 2. Nemzeti kongresszusok. XIII. Múzeumok és kiállítások. XIV. A béke-mozgalom története. 1. Egyetemes történet. 2. Egyes nemzetek. 3. Életrajzok. XV. A béke és a felekezetek. XVI. A béke és a közgazdasági és társadalmi kérdések. 1. A társadalom és a béke. 2. A közgazdaság és a béke. 3. A pénzügy és a háború. 4. Különböző gazdasági problémák. 5. Szociálistmus és háború. XVII. A béke és a közoktatás. 1. Tankönyvek. 2. Olvasókönyvek. 3. Gyermek-katonák. XVII. A nők és a béke. XIX. A szépművészet és a béke. 1. Festészet. 2. Zene. XX. Pacifista irányzatú szépirodalom.

Az 1912. április 1-én lezárt anyaghoz gondos név- és tárgymutató készült. A magyarországi békemozgalom teljesen elégtelenül van képviselve a gyűjteményben. Az interparlamentáris szövetség magyar osztályának volna a feladata e hiány pótlásáról gondoskodni olykép, hogy összeállíttatná a békemozgalom magyar irodalmának könyvészetét s beszerezve ennek alapján a műveket, azokat ajándékkép átengedné a kristiániai intézetnek.

G. P.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

La bibliofilia. XIV. évfolyam. 10—11. szám (1913. január—február):
 A. BOINET: Le psautier de Paul III. conservé à la Bibliothèque nationale de Paris. (Léon DOREZ-nek a III. Pál pápa zsoltáros könyve miniatúráit reprodukáló kiadását ismerteti, összefoglalva a tudós szerző kutatásainak eredményeit, melyek szerint a lodèvei Vincent RAYMOND volt a miniatúrokat mestere.) —
 G. BOFFITO és P. NICCOLARI: Bibliografia dell' aria. (E meteorológiai könyvészet II. része, mely az Aguglia—Alberti L. B. nevek közé fogható anyagot öleli föl.) — Enrico CELANI: Manuziana. (RENOUARD: Annales de l'imprimerie des Aldes 3. kiadásának egy példányát ismerteti, mely egykor Anicio BONUCCI di Fano tulajdonában volt, aki 43 lapra terjedő kéziratot *supplemento*-val egészítette ki.)

szította ki. CELANI egész terjedelmében közli e függeléket. A jelen első rész 29 adalékot tartalmaz.) — Decio DECIA: La prima edizione delle Risposta all'Apologia di Tasso dell'Infarinato Primo e i suoi veri stampatori. (TASSONAK a *Gerusalemme liberata*-t védelmező Apológiájára Leonardo SALVIATI Infarinato primo álnéven adott *Risposta*-ja eddig, mint Carlo MECCOLI és Silvestro MUGLIANI firenzei kiadványa szerepelt. CELANI kimutatja levéltári adatok alapján, hogy e kiadvány két változata közül az egyiket Filippo e Jacopo GIUNTI könyvkereskedő-cég adta ki.) — L. ZAMBRA: Corriere d'Ungheria. (Ismerteti folyóiratunk múlt évi 3. és 4. számát, s ennek alapján a SZÉCHÉNYI-könyvtár és a Fővárosi könyvtár 1911., továbbá a budapesti egyetemi könyvtár 1909. évi működését. A *Magyar Minerva* IV. évfolyama alapján adja a könyvtárak terjedelméről szóló statisztikát.) — A. VALGIMIGLI: British courier. (Dr. AXON nyomán ismerteti a SOMMARIVA *Béka-egérharc* fordítása 1470. évi veronai kiadásához fűződő problémákat. Ugyane szerző egy előadása nyomán szól B. IWINSKI számításairól, amelyek szerint az 1908-ig sajtó alól kikerült könyvek száma 10,378.365. E nagy termésből az 1468. évre 466 kötet, míg az 1908-ik évre 190.000 kötet esik. 1908-ban a könyvtermelés terén számbelileg Japán vezetett, 36.046 kötettel. Edward MEYER nyomán méltatja az Elephantine szigetén talált papiruszok tudományos értékét s egyéb források nyomán más egiptomi könyvmaradványokról is megemlékezik. — A *Times* nyomán értékeli a *Novum testamentum latine secundum editionem Sti Hieronymi* Henry I. WHITE által sajtó alá rendezett kiadását. — Végül több apróbb referátum egyes kéziratokról, könyvillusztrációkról stb.) — I. M.: American courier. (Beszámoló William D. DULLES, a *Titanic* hajón szerencsétlenül járt philadelphiai bibliofil könyvtárának dec. 10. és 12. napjain történt árveréséről. 1000 dollárnál nagyobb összegben keltek el a következő darabok: *The annuals of sporting and fancy gazette*, London, 1822—25., 13 köt.; az egyetlen ismert teljes példány, a gyűjtemény legmagasabb áron elkelt darabja: 2000 \$; *Caricature magazine*, London, 1807—16. 5 köt.; egyetlen teljes sorozat: 1325 \$; *The sporting magazine*, London, 1793—1870., 156 köt.: 1525 \$.) — Hugues VAGANEY: Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. (Az *Amadis di Gaula* XIII. könyve első részének 1584. évi *editio princeps*éről a XXXVI. fejezetig.) — 12. szám (március): Umberto CASSUTO: Alcuni manoscritti ebraici della libreria Olschki. (1. Pentateuch. XV. sz. hártya. 2. Hagiografusok és Jób-kommentár XV. sz. hártya. 3. Machzor, I. rész. XV. sz. hártya. 4. Machzor, II. rész. XV. sz. hártya. 5. Héber naptár az 5225. [1464/65.] évre. Hártya.) — A. BOINET: Courier de France. (Rövid beszámolók az Académie des Inscriptions et des Belles-Lettres s egyéb tudományos társulatok üléseiről; lapszemle a szakfolyóiratok cikkeiről; rövid hírek a párisi könyvtárak életéből. Az árverési hírek közt kiemelendő az 1757-ben Párisban nyomtatott *Office de La Sainte Vierge*, egyetlen nagy papirosra nyomtatott példánya, BOUCHER 8 eredeti rajzával, DERÔME kötésében; ára 36.000 frank.) — Aldo SORANI: Nuove pubblicazioni riguardanti la bibliografia (meglehetősen hiányos könyvészet). — 10—12. szám: Carlo FRATI: Bolletino bibliografico Marciano. (Rövid ismertetések a velencei szent Márk-könyvtár tulajdonában lévő kéziratokkal és nyomtatványokkal foglalkozó kiadványokról.

Folytatás: 211—228 sorszámok.) — Leo S. OLSCHKI: Livres inconnus des bibliographes. (38. SERENIUS Q. *Medicinale carmen*. H. é. sz. 39. *Constitutiones episcopatus Lunensis Sarzanensis*.)

Revue des bibliothèques. XXII. évfolyam. 10—12. szám (1912. október-december): W. M. LINDSAY: The old script of Corbie, its abbreviation symbols. (Szerző TRAUBE nyomán corbiei régi íráson a corbiei scriptoriumban a VIII. sz. végén és a IX. sz. elején használatos tipust érti. Itt elsősorban a LOEW által corbiei ab-típusnak nevezett változatot vizsgálja, melynek összes emlékeit felsorolja előfordulásuk betűrendjében, azután a rövidítések jegyzékét adja megfelelő feloldásuk kíséretében.) — R. FOULCHÉ-DELBOSC: Manuscrits hispaniques de bibliothèques dispersées. (A sort egy a közlő tulajdonában lévő XVIII. sz. katalógus nyitja meg, melynek sem helye, sem volt tulajdonosa nem ismeretes. Ez első közlemény 409 címet tartalmaz.) — Julian PAX: Archivo general de Simancas. Secretaria de Estado. Catalogo de los documentos de las negociaciones de Flandes, Holanda y Bruselas 1506—1795. (E második közlemény¹ a Flandriára vonatkozó iratokat sorolja fel az 1591—1626. évekből.) — G. LEFREUX: Les travaux sur l'histoire de l'imprimerie. (E címen a folyóirat egy új rovatot nyit az újabb nyomdásztörténeti cikkek kritikai ismertetésére.)

The library world. XV. kötet. 73. szám (1912. július): A form of work sheet for libraries of medium size. (A középnagyságú könyvtárak személyzetének ellenőrzésére szolgáló napló egy formáját ajánlja.) — George FRY: Summer interchange of assistants. (Abból indulva ki, hogy az angol könyvtári asszisztenseknek mily rövid a vakációja, fölveti az eszmét, vajjon nem volna-e helyes, ha a tengerparti, kisvárosi könyvtárak tisztviselői néhány hétre cserélnének nagyvárosi kollégáikkal. Amazok ily módon jó levegőhöz jutnának, emezek pedig betekintést nyernének egy nagyobb könyvtár belső életébe.) — W. Munro MACKENZIE: Impressions of american libraries. (Szerző amerikai beszámolójának kivonata.) — W. G. HAWKINS: The Library Association examinations. (A könyvtárvizsgáknál hibáztatja, hogy nincsenek fokozatok s ajánlja a könyvtári szakvizsga hármas tagozását: előzetes, közép és végső fokra. Az előzetes vizsgán az általános, elemi ismeretekből kérdeznék ki a jelöltet. A közép- és végső fokon a szaktárgyak 3—3 csoportját különböztetné meg: I. Katalógizálás és osztályozás. Középfokon elmélet. Végső fokon gyakorlat. II. Könyvtártörténet, szervezés és ügykezelés. Itt a középfokra esnék a könyvtárak története, a könyvtárakra, múzeumokra és képtárakra vonatkozó törvények, komiték és pénzügyek, könyvvásárlás stb. A végső fok tárgyai volnának az épület és felszerelés, a főosztályok ügymenete, a speciális osztályok, az olvasók segédeszközei, a tisztviselői kar, szabályok és rendeletek. III. Irodalomtörténet és gyakorlati könyvészet. Középfokon: általános irodalomtörténet, a papirgyártás, könyvnyomtatás, illusztrálás, szerzőség, kiadói tevékenység és könyvelés története, a könyv kollacionálása és leírása. Végső fokon az irodalomtörténet egy bizonyos korszaka, a jó könyv-kiállítás kellékei, könyvészetek

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1912 : 367. l.

összeállításának módja, a kézikönyvek ismerete, könyvek megválogatása, valamely tárgyról szóló válogatott könyvészet készítése.) — 74. szám (augusztus): *Historical account of the library of the Royal Society of Medicine.* (Az angol királyi orvosegyesület könyvtárának alakulása az egyesület első idejébe — 1805—1807. körülre — tehető. Az első könyvtári bizottság 1808-ban küldetett ki s gyarapításra 1812-ben szavaztak meg először 200 fontot. Az első katalogus 1816-ban jelent meg. A második, mely már 17.000 kötetről számol be, 1856-ból való, míg a harmadik, mely szerzők és tárgyak szerint is felsorolja a könyveket, 1879-ben került ki a sajtó alól 600 £ költséggel. A könyvtár ekkor 31.000 kötetet számlált. A könyvtár többször költözködött, legutóbb 1911-ben, amikor az egyesület háromemeletes új palotája elkészült. A könyvtár az első emeletet foglalja el. A főterem, mely olvasóhelyiségül és könyvraktáruul is szolgál, 110 láb hosszú és 28 láb széles. A könyvtárban 200.000 kötet fér el.) — 73—74. szám: Maurice H. B. MASH: *The classification of technology.* (A technologia v. i. alkalmazott természettudományok osztályozásánál, ha tényleg gyakorlati célokat kívánunk szolgálni, egész saajtszerűen kell eljárni. Az a fődolog, hogy a gyakorlat és a tudomány [elmélet] közti kapcsolatot mindig feltüntessük. Az új találmányok és az új eljárások folyton megzavarják a már megállapított rendet s a technológiai szakrendszernek olyanannak kell lennie, melybe minden változás beilleszthető legyen. Ily szempontokból összehasonlíttja CUTTER, DEWEY és BROWN rendszereit s az utóbbit tartja a legsikerültebbnek. De persze szerző nem éri be ennyivel s egy technikai szakkönyvtár számára a három említett rendszerből egy negyediket kombinál.) — 75. szám (szeptember): William WILSON: *Impressions of the Liverpool conference.* (Rövid beszámoló az angol közkönyvtárak liverpooli értekezletén elhangzott felolvasásokról). — Frank HAIGH: *The library column.* (A könyvtár népszerűsítése érdekében nagy szolgálatot tehet a helyi lapok igénybe vétele. Halifaxban az összes lapok hétfői száma ingyen enged át egy hasábot a könyvtár számára. A könyvtár e helyet újdonságok jegyzetes jegyzékének közlésére, a legújabb szépirodalomra vagy egyes közérdekű tárgyakra vonatkozó irodalom ismertetésére, a könyvtári szabályok közlésére és így tovább használja föl s igen szép eredményeket ér el a könyvtár népszerűsítése érdekében.) — 76. szám (október): *The Middlesbrough public library.* (Rövid leírása a 18.000 £ költséggel épült s 1913. májusában megnyílt központi könyvtárnak.) — Maurice J. WRIGLEY: *Enquiry assistants.* (KIRBY cikkével szemben kifejti, hogy a járatlan olvasókat fölvilágosító külön tisztviselő alkalmazása fölösleges pénz pazarlás. Az útbaigazítást a rendes alkalmazottak is elvégezhetik folyó munkájukra háramló minden nagyobb kár nélkül.) — 74—76. szám: W. C. Berwick SAYERS és James D. STEWART: *The card catalogue.* (Az esetben, ha a tárgykatalogus nem a szakrendszer beosztását követi, hanem a tárgyak betürendjében sorakoztatja a kataloguscédulákat, jó szolgálatot tesz az American Library association 400 lapra terjedő címszó jegyzéke. A szak szerint kezelt katalogusokhoz az illető szakrendszer tárgymutatóját is kell csatolni, de ez csakis nagy könyvtáraknál van

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1912 : 373. l.

helyén, míg a kis könyvtárak leghelyesebben teszik, ha maguk készítene a könyvkészlet terjedelmének megfelelő mutatót. A keresés megkönnyítésére szolgálnak a különböző című és szövegű vezérlapok is, melyek a cédulajegyzéket apróbb egységekre bontják. Befejezésül szerzők kifejtik, hogy miért a cédulakatalogusé a jövő.) — 77. szám (november): William LAW: The issue of lantern slides. (Az angol könyvesházak közül többnek tetemes diaprojektív-készlete van. Szerző mellett tör lándzsát, hogy felolvasások céljaira a lemezek rendszeres kikölcsönzése is beiktattassék a könyvtárak működési körébe.) — Frank HAIGH: Improving the sheaf catalogue. (A könyvalakban egyesített lapokból álló katalogus egyik hátránya, hogy a tartó hátán igen kis hely van a fölrásra. Szerző azon módozatot ismerteti, mely e hátrány kiküszöbölésére alkalmas.) — 78. szám (december): H. T. C.: A centenary of Edward Edwards. (A modern angol könyvtárügy lelkes előharcosáról szól ez a meglehangú megemlékezés, EDWARDS születésének századik évfordulója alkalmából.) — A. Cecil PIPER: A novel library experiment. (Frank TATCHEL, midhursti káplán, az ottani vasút-állomásokon kis 10—12 kötetet tartalmazó könyvtárakat helyezett el az utazó közönség szabad használatára s csak azt köti ki a szekrény felírásában, hogy az olvasók vagy hozzák vissza személyesen, vagy pedig küldjék vissza postán a kiolvasott köteteket. Állítólag a merész újítás igen jól vált be s a legtöbb könyv ismét visszakerül a könyvszekrénybe.) — William Bramley COUPLAND: Notes on the arrangement of compilation of bibliographies. (Egy bibliografia összeállításánál elsősorban a feldolgozandó anyag terjedelme és természete irányadó. A szerzők betűrendjében elrendezett katalogus, mint irodalmi útmutató teljesen hasznavetetlen, ha csak nincsen megfelelő mutatókkal ellátva. A rendszeres beosztás a leghasznosabb. A főosztályokon belül az alszakokat vagy betűrendben, vagy természetes egymásutánjukban adhatjuk. Az időrendi katalogus előnye, hogy a feldolgozott irodalom fejlődését szemlélteti, de sok hátránya van. A legfőbbek, hogy a szerzők, az egyes tárgyak, sőt ugyanazon mű egyes kiadásai is külön kerülnek egymástól. Ez a rendszer csupán egyetlen mű könyvészeténél ideális. Az országok és nyelvek szerint osztályozott bibliografia csakis szépirodalomnál van helyén. Végül a könyveket kiadási helyük szerint is csoportosíthatjuk, de ez csakis a nyomdászat kezdeteire válik be.) — 76—78 szám: James Duff BROWN: A british library itinary. (Szerzőt sokan keresték meg szakkörökben, hogy adjon útbaigazítást: mely angol könyvtárak érdemesek szakszerű tanulmányozásra. E cikksorozatban BROWN egyes centrumok köré csoportosítva sorolja föl azokat a könyvesházakat, melyek meglatogatása hasznos s röviden megjelöli mindegyik intézetnél, hogy mi a legfontosabb látnivaló. A központok: Liverpool, Birmingham, York, Bristol, London.)

Zeitschrift des Österr. Vereines für Bibliothekswesen. Új folyam.
 III. kötet. 3. szám (1912. október): W. MÜLLER: Das «Meisterbuch» der Olmützer Studienbibliothek. (A *Meisterbuch* ezen példánya, egy gyűjtélkes kötet része, 1460—70. közt íratott és TAULER megterését 1446-ra teszi.) — Ferdinand EICHLER: Vorbildung des wissenschaftlichen Bibliothekars. (A könyvtárosok tudományos kiképzése csakis a nagyobb könyvtárakkal fölszerelt egyetemeken

főállítandó rendes tanszékek útján valósítható meg. Erre a még mindig egyedül álló példa Göttinga, ahol 1886 óta áll fenn ez a tanszék. Az Institut für österr. Geschichtsforschung-ban Moriz THAUSING által 1875—1883. és Karl UHLIRZ által 1888—1902. több ízben tartott könyvtári kurzusok, valamint a párisi École nationale des chartes bibliografiai tanszéke, melyet jelenleg Ch. MORTET lát el, kevésbé felelnek meg a célnak, mert túlságosan egyoldalúak.) — Friedrich Arnold MAYER: Der mittlere Dienst. (A tudományos könyvtárakban kezelőisztű állások létesítését sürgeti a következő teendők végzésére: 1. Kikölcsönzés. 2. Olvasótermi felügyelet. 3. Útbaigazítás a katalógusoknál. 4. Irodai munkálatok. 5. Köteles példányok kezelése. 6. Posta. 7. Duplumok. 8. Növedéki napló. 9. Folytatások. 10. Könyvkötés. 11. Modern munkák katalogizálása. 12. Könyvtári revízió. 13. Statisztika.) — H. v. MŽIK: Zur Frage des Gesamtkataloges. (A porosz egyetemes könyvjegyzékkel szemben a következő kifogásai vannak: 1. nem egyetemes, mert a nem németországi német könyvtárakra nem terjed ki; 2. nem teljes, mert bizonyos könyvcsoportok eleve ki vannak rekesztve belőle; 3. helyesebb volna egyes tudományszakok egyetemes jegyzékét elkészíteni, mert úgy is inkább ily speciális célból használják; 4. előállítása nagyon drága.) — 4. szám (1913. január): Vier Vorträge zur Verwaltungsreform der Bibliotheken. (Az osztrák könyvtárosok egyesületén elhangzott előadások. Jelen füzet tartalmazza H. v. MŽIK elnöki megnyitóját, továbbá F. A. MEYER és O. DOUBLIER előadásait a középfokú könyvtártisztú intézmény megvalósítása érdekében.) — V. THIEL: Zur Geschichte der ehemaligen Hofbibliothek in Graz. (A gráci udvari könyvtárt, mely főállományát II. FERDINÁNDnak köszönhette s melyet valamely udvari tisztviselő kezelt csekély tiszteletdíj ellenében, MÁRIA TERÉZIA oszlatta föl. E könyvtár szakkatalogusát Simon ZEILLER készítette el 1572-ben. Szerző röviden ismerteti ezt az 540 negyedrért lapra terjedő jegyzéket.)

Zeitschrift für Bücherfreunde. Új sorozat. IV. évfolyam. 5—6. szám (1912. augusztus—szeptember): Max OSBORN: Deutsche Buchkünstler der Gegenwart. V. Emil Rudolf Weiss. (A délnémet származású, Badenben 1875-ben született Emil Rudolf WEISS művészi pályája föltűnteti mindazokat a fázisokat, amelyeket a német könyvművészet az utolsó negyedszázadban átélt. Mint grafikus művész a *Jugend*-stílusban kezdi, de fametszetei csakhamar a reneszánsz és japán művészet hatása alá kerülnek. A reneszánsz hatást legvilágosabban LEONARDO műveinek DIEDERICHSNél megjelent kiadásához készült erőteljes címlapja (1904.) mutatja először. Legismertebb motívumai a virág- és gyümölcskosár, mely majd barokk, majd rokokó, majd végül biedermeier jelleget ölt. A címlap mellett mind jelentősebb lesz műveiben a betű, a szedés, a lapdísz, a kötés, szóval a könyv harmonikus egysége. Irott címlapjainak, az öregbetűs címlapszövegek beosztásának tanúsága szerint tökéletesen uralkodik a tipografia terén. Törekvései e téren egy külön betűtípus: a WEISS-fraktur megalkotásában csúcsosodnak ki. E betűtípus megalkotásánál gondosan került minden egyéni cikornyát, de egyúttal az évszázados használat által lerakodott banalitást is és a gótikus forma jellemző vonásait az antiqva betűk jól olvasható világosságával igyekezett egyesíteni. E típust a német klasszikusok «Tem-

pel»-kiadásainál alkalmazták kétségtelen sikerrel. A címlap és szedéstükör beosztásánál, valamint az alkalmazott díszek tekintetében újabb munkáin mind-egyre elhatalmasodott a német könyvművészet klasszikus korszakának, a rokokó-és empire-nak a befolyása. A díszek egyberakására szolgáló apró tipografiai díszek egész fegyvertárát kovácsolta össze ugyane motivumokból. Az általa tervezett, finom összbnyomású kötésekben teljes figyelemmel van a technikai követelményekre s a kötés organizmusára. Szerencsés színösszetételek, izléses vasak mérsékelt alkalmazása ajánlják díszkötéseit, de még legegyszerűbb papirkartonásai is igen harmonikusan vannak összeállítva.) — G. A. ERICH BOGENG: Die Bibliothèque du Louvre. (A Louvre-könyvtár a kömmün gyűjtogatásának esett áldozatul. Az 1871. május 21-ére virradó éjen dühöngő tűzvész az egész gyűjteményt elpusztította, a kikölcsonzött, vagy kötésre adott darabok s a palota más helyiségeiben őrzött kötetek kivételével. Ezek az Arsénal, illetve a Bibliothéque nationale címéliai közé kerültek. Az ekként elpusztult fényes gyűjtemény alapját A. A. BARBIER vetette meg 1798-ban s fia és utóda alatt több mint 100.000 kötetre növekedett. Eleinte hivatali könyvtár volt, de XVIII. LAJOS óta mint az uralkodók privátgyűjteménye szerepelt s számos ritkaságot tartalmazott. A bekebelezett magángyűjtemények sorát a Collection de Saint-Genis nyitja meg és Ch. MOTTELEY hagyománya rekeszti be.) — Johannes SEMBRITZKI: Einige Ergänzungen zu der Trenck-Bibliographie von Gugitz und v. Portheim. (Apróbb pótlások és helyreigazítások a TRENCK-bibliográfia 4., 14., 16., 75., 78. és 111. számához.) — Fritz AdOLF HÜNICH: Neue Wertheriana. (Több adalékot szolgáltat ahhoz, hogy GOETHE regénye, mint motivum, mint szerepel egyes korabeli szépirodalmi termékekben s ismerteti a következő Werther-utánezatokat: *Fritz Preller*, 1782.; *Hans von Metebach*, 1782.; *Auguste und Frederike*, 1786.; *Mamsell Fickchen und ihr Vielgetreuer*, 1785.; *Karl und Elise*, 1787.; *Adölfgen Frixgen und die Parforcepeitsche*, 1792.) — 7. szdm (október): E. EHLERMANN: Eine deutsche Bücherei in Leipzig. (A központi német könyvtár létesítésének gondolata 1874. óta többször kísértett általános óhajnak felel meg. E könyvtár feladata volna minden a német nyelvterületen megjelent könyv, folyóirat, hirlap, füzet és apró nyomtatvány gyűjtése és helyszini használatra bocsátása. Építésénél 100 év szükségleteit tartva szem előtt, öt millió kötet elhelyezéséről kellene gondoskodni s könyvvásárlásra kezdetben évi 120.000 márkát kellene előirányozni. Ha a kiadók 50% árendeményt engedélyeznek, úgy beszerzésre az összeg fele is elegendő, de fenntartási és kezelési költségekre évi 130—140.000 márka kell.) — Hubert RAUSSE: Zur Geschichte der Simpliziaten. (A *Simplicissimus*-utánezatok ismertetése. Ezek: *Viridarium historicum*, 1670.; *Der Simplicianische Welt-Kucker*, 1679., írta Jan REBHU = Johann HUBER, akiről RAUSSE bővebben is megemlékezik; *Dess Frantzöschen Kriegs-Simplicissimi Hochverwunderlicher Lebens-Lauff*, 1682.; ennek folytatása: *Historische, Politische und Philosophische Krieg- und Friedens-Gespräche auf das... 1683. Jahr; Ungarischer oder Dacianischer Simplizissimus*, 1683., mely két részből áll. A második rész címe: *Türkisches Vagant*, 1683. Az első rész 1686-ban újra megjelent s 1854-ben I. Chr. SEITZ is kiadta. *Simplicianischer Lustig-Politischer Haspel-Hannsz*, 1684.; *Simplicissimi Alberner Brief-Steller*, 1684.; *Simplicia-*

nischer Jan. Perus, 1672. és 1696. és *Simplicissimus Redivivus*, 1744.) — Philipp STAUFF: Vignetten und Schmuckbuchstaben. (Annak okait vizsgálja, hogy miért szorul a modern könyvekben annyira hátrébe a pusztán díszítő elem a szemléltető elem javára. A főokot abban látja, hogy a nében elhomályosultak azok az ősgermán képzetek, melyeket a kereszténység és a római jog térfoglalása következtében csupán az iniciálék és vignetták díszítő elemei szimbolizáltak.) — Leopold HIRSCHBERG: Wässrige Zinober-Lösung. (K. PRÄTZEL igen ritka *Hidrian* c. könyvecskéjének SPECKTER rajzolta képecskéit ismerteti, melyek E. T. A. HOFFMANN *Klein Zaches*-ének hatását mutatják.) — Paul HENNIG: Die Desinfektion von Büchern mit dem Rubnerschen Apparat. (Annak megállapítása után, hogy a könyvek fertőtlenítésénél követett eljárások eddig kielégítő eredménnyel nem jártak, leírja a RUBNER-féle fertőtlenítő készüléket, mely erre a célra is teljesen megfelel. Lényegileg a RUBNER-féle eljárás nem egyéb, mint vizgőzzel történő fertőtlenítés, de a szokásos nyomás és hőmérséklet tetemes csökkentésével. A készülék fertőtlenítő kamarája négyszögletes szekrény, melynek teljesen sima belső falai meggömbültek, ami a magas vákuum által okozott nyomás kibírását igen előmozdítja. A kamarában megfelelő mérő-készülékek vannak, amelyek a hőfokot és a légnyomás nagyságát mutatják. A fertőtlenítéshez 50—55 C°-nyi 80/0-os formalingőzt vezetnek a készülékbe, melyben a SCHIEBER-féle légszivattyúval majdnem teljesen légüres teret állítanak elő. A formalinoldatot többször is föl lehet használni; ára literenkint 13—15 pfennig. Az üzemi költségek javarészt a párologtatáshoz és a légszivattyú működéséhez használt meleg s a kondenzátor hűtése okozza.) — 8. szám (november): Karl SCHOTTENLOHER: Denkwürdige Reformationsdrucke mit dem Bilde Luthers. (LUTHER első ismert arcképét Lucas CRANACH készítette 1520-iki rézmetszetén. Sokkal szebb ugyane művész 1521. április 2-ika előtt készült második metszete. Egy harmadik, ugyancsak CRANACH műhelyéből származó metszet, melyet Hans C. készített még 1520-ban, különösen népszerű lett Dél-Németországban, ahol fametszetű utánzatai a nyomtatványok egész sorában szerepel. Ennél is nagyobb hatással volt a LUTHER-arcképekre Hans BALDUNG metszete, melyen a reformátor sugárkoszorús feje fölött a Szentlélek lebeg. Szerző ezután sorra veszi a LUTHER életéből vett jelenetek ábrázolásait s rámutat az ellentábor karrikatúráinak gyér számára.) — Karl FREYE: Die Lenz-Ausgabe Ludwig Tiecks. (J. M. R. LENZ összegyűjtött műveit 1828-ban adta ki először Ludwig TIECK, aki maga is fölismerte e kiadás több goromba hibáját, amint ezt FREYE TIECK hátrahagyott irataiból kimutatja. De több tévedésre FREYE mutat rá először.) — Giorgio Bonaccorso Graf von BUONACCORSI: Italienische Plakatkunst. (Különös elismeréssel adózik a firenzei virágkiállítás, a velencei regattaversenyeket s a nápolyi Male & Co. divatáruházat hirdető falragaszokat. Ez utóbbiak tervezőjét, DUDOVICHOT Itália legnagyobb plakátművészenek deklarálja.) — 9. szám (december): Ernst EISELE: Vom amerikanischen Bilderbuch. (Az amerikai képeskönyv egész a legutóbbi évekig kizárólag angol s részben német termékek utánnyomásából állott. Az eredeti termelés e téren csak napjainkban indult meg. Eredetiségével, ötletességével első helyen áll Jessie Willox SMITH; a groteszk irány jeles képviselője Grace G. WIEDERSEIM; az ifjúsági

regények illusztrátorai közt Frederik RICHARDSON és Harrison LADY válnak ki; az állattörténetek ügyes illusztrátora Clara E. ALTWOOD.) — L. DORFMÜLLER: Die Stadtbibliothek in Lindau. (A községi könyvtár magvát a sarútlan barátok 1528-ban felosztott rentházából kikerült könyvek képezték, de alapját csupán 10 év múlva vetették meg igazán. Gyarapodásának főforrásai a hagyományok voltak. Legelső katalógusát SEMBECK lelkész-könyvtáros készítette 1780-ban. A könyvtár jelenleg 200 kéziratból s 15.000 kötet nyomtatványból áll; ez utóbbiak közt 170 őnyomtatvány is van. Igen érdekes a reformációkorabeli röpiratoknak 1000-nél több darabra rugó gyűjteménye.) — Paul SCHUMANN: Unbekannte Wertherschriften. (Tíz eddig ismeretlen Werther-utánzat leírása szerző saját könyvtárából.) — 10. szám (1913. január): Adalbert HORTZSCHANSKY: Der Neubau der königlichen Bibliothek zu Berlin. (A berlini királyi könyvtár új épületének népszerű ismertetése A cikk részleteire, minthogy az új építkezésről már többször megemlékeztünk, itt nem terjeszkedünk ki. Csupán annyit jegyzünk meg, hogy a költségek előreláthatólag 30 millió koronára rúgnak s az épület, ha összes helyiségei könyvtári célokra fognak szolgálni s az udvari szárnyak is teljesen kiépítettek, öt millió kötet befogadását teszik lehetővé. Az összes helyiségek föl vannak szerelve vacuum cleanerrel, mely kifogástalanul működik, de a könyveket és a polcokat csakis úgy lehet teljesen leporolni e készülék segítségével, ha a könyveket lerakják a polcokról. Minden egyes munkaszoba s raktárszakasz föl van szerelve telefontal, melyek központja egy külön személyt köt le. Ugy a folyosók, mint a raktárak villanyvilágítással vannak ellátva, a raktárak födémői pedig világos, fényesre csiszolt műközlapokból készültek, amelyek fokozzák a természetes világosságot. A fűtés magasanymású vízgőzzel történik. A tűzvész ellen minden óvintézkedés megtörtént s a tűzoltóállomás és a könyvtár közt közvetlen telefonösszekötötés létesült.) — G. A. E. BOGENG: A. L. Schlözers «Entwurf eines Zeitungs-Collegii.» (SCHLÖZER, a politika tanára a göttingeni egyetemen, külön újságolvasókollégiumot tervezett 1777-ben. Szerző szószerint közli ez érdekes tervezetet.) — Eduard BEREND: Ein Zeitgenössisches Pasquill auf Jean Paul. (A *Shakal*, Der schöne Geist c. 1799-ben és 1801-ben megjelent gúnyirat ismertetése.) — Fedor von ZOBELTITZ: Der «Katalog Weisstein.» (Gotthilf WEISSTEIN [1852—1907.] berlini hírlapíró könyvtárkatalógusához készült bevezetése. A gyűjtemény főleg színháztörténeti efemeridákban gazdag.) — 11. szám (február): J. RUBBECK: Zur Entstehungsgeschichte der Grolier-Einbände. (Egy Damianus PFLUG lipcsei származású diák számára készült kötés alapján, mely nemcsak stilsztikailag, hanem a díszítéshez használt vasak egy része tekintetében is megegyezik a GROLIER számára készült kötésekkel s mely ekként van datálva: Anno 1542. *Lutetiae Parisiorum*, bebizonyítottunk véli, hogy GROLIER kötése a francia fővárosban készültek.) — Walter GRÖFF: Die Einführung der Lithographie in Italien. (A könyvmotot fiatal müncheni művészek honosították meg Olaszországban, névszerint Andreas és Johann DALL'ARMI, egy müncheni bankár fiai, továbbá egy Raphael WINTER nevű társuk. Az általuk 1805-ben életbeléptetett római műintézet egyik legelső terméke a subiacoi kolostor látkepe volt Josef Anton KOCH rajza nyomán. Szerző az 1820-ig terjedő kor-

szakból 14 olaszországi könyvmotot mutat ki.) — 12. szám (március): Carl v. KLINCKOWSTROEM: Die ältesten Ausgaben der «Prophéties» des Nostradamus. (Michel NOSTRADAMUS híres jóvendőmondásai, melyek közé 1605. óta több hamis is került, 1568-tól 1689-ig 23 különböző kiadásban láttak napvilágot. Szerző minde kiadásokat pontosan leírja s érdekes bevezetésben ismerteti a különböző kiadások szövegeltéréseit.) — Karl LORY: Eine deutsche Privatbibliothek. (A bajor Giech-grófi család thurnai [Oberfranken] kastélyában őrzött könyvtár címéleit ismerteti.) — Eduard BEREND: Beiträge zum Anonymenlexikon. (Öt adalék az 1798—1823. évek névtelen irodalmához.)

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1912. ÉV 2—4. NEGYEDÉBEN.

BIBLIOTHECA Mauritií baronis Kornfeld. Index librorum hungaricorum. Budapest, 1913. Franklin-társulat kny. 8-r. 48 l.

BORSOS ISTVÁN. A pápai református főiskola könyvtárának katalogusa. II. kötet. Pápa, 1912. Főiskolai kny. 8-r. 352 l.

CIMJEGYZÉKE, A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának —. XXXIV. 1909. évi gyarapodás. Budapest, 1912. Egyetemi kny. 8-r. XXVIII, 237 l.

CIMJEGYZÉKE, A kegyestanitőrendiek vezetése alatt álló szegedi városi főgimnázium ifjúsági nagyobb könyvtárának —. Szeged, 1912. Endrényi Lajos kny. 8-r. 43 l.

CIMJEGYZÉKE, A kolozsvári máv. altiszti kör könyvtárának —. Kolozsvár, 1912. Stief Jenő és trsa kny. 16-r. 45 l.

CIMJEGYZÉKE, A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet könyvtárába 1910. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek 9-ik —. (Egyszermind a könyvtár név- és tárgymutatójának folytatása.) Budapest, 1911. Heisler és Közöl kny. 8-r. 44 l.

CIMJEGYZÉKE, A m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred tisztii könyvtárának alapszabályai és —. Trencsén, 1912. Gansel Lipót kny. 8-r. 175 l.

CIMJEGYZÉKE, A szombathelyi iparostanonciskola könyvtárának —. Szombathely, 1912. Egyházmegyei kny. 8-r. 40 l.

CIMJEGYZÉKE, A vasvármegyei kultur-egyesület könyvtárának II. —. Szombathely, 1912. Vasvármegye nyomdávállalat kny. 8-r. 31 l. Ára 40 fill.

CIMJEGYZÉKE, Az egyesületi könyvtár —. (Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők szakegyesülete.) Budapest, 1912. Világosság kny. 8-r. 76 l.

GULYÁS PÁL. Az Elzevieriek Reszpuplikái és rokonkiadványok a magyar nemzeti múzeumban. Budapest, 1912. Stephaneum kny. 8-r. 56 l. (Könyvészeti tanulmányok. II.) Ára 2 K 50 f.

GULYÁS PÁL. Népkönyvtári címjegyzék. Első pótfüzet. Budapest, 1912. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának kiadása. Athenaeum kny. 8-r. 250 l. Ára 2 K.

HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar philologiai irodalom 1911-ben. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 333—452. l.

JEGYZÉKE, A budapesti III. kerületi tanuló-utcai háztartási iskola és a vele kapcsolatos ifjúsági leányegyesület alapszabályai és könyvtári —. Budapest, 1912. Székesfővárosi házi kny. kis 8-r. 47 l.

JEGYZÉKE, A cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasút könyvtári —. Budapest, 1912. Magyar sajtó kny. 8-r. 110 l.

JEGYZÉKE, A csornai iparos társaskör könyvtárának —. Csorna, 1911. Csornai kny. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A győri Szent-Benedek-rendi főgimnázium tanári könyvtárának —. (Folytatás.) Győr, 1912. Győregyházmegyei kny. 8-r. 99—130 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári m. kir. áll. elemi iskolák tanítói könyvtárának betűsoros —. Kaposvár, 1912. Szalai Ferenc kny. 16-r. 24 l.

JEGYZÉKE, A kassai magy. kir. gazdasági akadémia ifj. könyvtárának —. Kassa, 1912. Vitéz A. utóda kny. 8-r. 24 l.

JEGYZÉKE, A kecskeméti iparegyesület könyveinek betűsoros —. Kecskemét, 1912. Sziládi László kny. 8-r. 25 l. Ára 50 fill.

JEGYZÉKE, A kecskeméti népkönyvtár —. Kecskemét, (1912.) Első kecskeméti hírlapkiadó és nyomda r.-t. kny. nagy 8-r. 29 l.

JEGYZÉKE, A «Kevevárai kaszinó» könyvtári —. (1912. év.) Temesvár, 1912. Csendes Jakab kny. 8-r. 25 l.

JEGYZÉKE, A lévai kath. kör könyvtári —. Léva, 1912. Nyitrai és tsa. kny. kis 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, A magyar mérnök- és építész-egylet könyvtára jelenlegi folyóiratainak — és könyveinek 1910—11. évi gyarapodása. Budapest, 1912. Pátria kny. 8-r. XXX l.

JEGYZÉKE, A magyarországi húsipari munkások szövetségének könyvtári —. Budapest, (1912.) Világosság kny. 16-r. 8 l. Ára 50 f.

JEGYZÉKE, A makói m. kir. állami főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Makó 1912. Kovács Antal kny. 8-r. 84 l.

JEGYZÉKE, A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa népkönyvtárának —. (1000 koronás A) typus.) Budapest, 1912. Athenaeum kny. 8-r. 17 l.

JEGYZÉKE, A múzeumok és könyvtárak országos tanácsa vándorkönyvtárának —. VIII. sorozat. Budapest, 1912. Athenaeum kny. 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A nagyváradai iparos-kör könyvtári —. Nagyvárad, 1912. Neumann N. kny. 8-r. 32 l. Ára 20 f.

JEGYZÉKE, A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend községi székházi és tanári könyvtárának —. III. Folytatás. Kőszeg, 1912. Feigl Frigyes kny. 8-r. 113—160 l. (A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend községi Ferenc József kath. főgimnáziumának 1911/12. évi értesítője.)

JEGYZÉKE, A pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend soproni főgimnáziuma ifjúsági könyvtárának —. Sopron, 1912. Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 9—47 l. (Az intézet 1911/12. évi értesítője.)

JEGYZÉKE, A pereczsbányatelepi «Bányamécs» dal- és műkedvelő-egylet könyvtárának —. Miskolcz, 1912. Szelényi és tsa kny. kis 8-r. 10 l.

JEGYZÉKE, A pozsonyi kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Pozsony, 1912. Éder István kny. 8-r. 37 l.

JEGYZÉKE, A soproni bencés főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Sopron, 1912. Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 42 l.

JEGYZÉKE, A tamási-i társaskör könyvtárának —. Tamási, 1912. Jeruzsálem Ede kny. kis 8-r. 12 l.

JEGYZÉKE, A temesvári áll. tanítóképzőintézetben fennálló Eötvös-önképző-kör ifjúsági könyvtárának —. Temesvár, 1912. Délmagyarországi kny. 16-r. 55 l.

JEGYZÉKE, A váraplotai iparos-olvasókör könyvtárának —. Székesfehérvár, 1912. Csitári K. és tsa. kny. 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, Az esztergomi kath. főgimnázium felső osztályú ifjúsági könyvtárának —. Esztergom, 1912. Laszky János kny. 8-r. 54 l.

JEGYZÉKE, Az ipartestületi könyvtár —. Győr, 1912. Gross Gusztáv. 8-r. 107—132 l. (Győr szab. kir. város ipartestületének 1911-ik évi jelentésében.)

JELENTÉSE, A budapesti könyvtáregyesület központi választmányának évi — 1911. évről. Budapest, 1912. Bagó Márton és fia kny. 8-r. 23 l.

KATALOG der Offiziersbibliothek des k. u. k. Infanterieregiments Alfons XIII. König von Spanien Nr. 38. Budapest, 1912. Pesti kny. r.-t. 8-r. 104 l.

KATALOG der Offiziersbibliothek des k. u. k. Infanterieregimentes Ritter von Ziegler Nr. 60. Eger, 1912. Lyceumi kny. 8-r. 91 l.

KATALOGUSA, A budapesti III. ker. m. kir. áll. főgimnázium tanári könyvtárának —. Budapest, 1912. Bichler I. kny. 8-r. 101 l.

KATALOGUSA, A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara könyvtárának —. Kolozsvár, 1912. Gombos Ferenc kny. 8-r. 79 l.

KÖNYVJEGYZÉK a bonyhádi polgári casino könyvtárából. Bonyhád, 1912. Raubitschek Izór. 8-r. 34 l.

KÖNYVJEGYZÉK a nagyenyedi iparos önképzőkör könyvtárában elhelyezett könyvekről. Nagyenyed, 1912. Nagyenyedi kny. 16-r. 84 l.

KÖNYVJEGYZÉK a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 18 l.

KÖNYVJEGYZÉK, a népiskolai ifjúsági könyvtárak számára. Budapest, 1912. Fritz Ármin kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A budapesti j. t. középiskolai Mária-kongregációk —. Budapest, 1912. Apostol-nyomda. Kis 8-r. 32 l. Ára 20 f.

KÖNYVJEGYZÉKE, A debreczeni református főiskolai felsőbb tanulók olvasó-egyesülete könyvtárának — Debreczen, 1912. Városi kny. 8-r. 74 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A «Hódsági polgári casino-egylet» —. Hódság, (1912.) Pfiszter I. kny. 8-r. 25 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A kath. népkönyvtár —. Bücherverzeichnis der Kath. Volksbibliothek. Nagyszében, 1912. Krafft V. kny. 16-r. 13, 19 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, a likéri tiszti kaszinói könyvtár —. Rimaszombat, 1911. Lévai Izsó kny. 8-r. 46 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A magyar királyi budapesti első honvéd gyalogezred tiszti könyvtárának alapszabályai és —. Budapest, 1912. Fráter és tsa kny. 8-r. 88 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1911. szeptember 1-től december 31-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. r.-t. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1912. január 1-től április 1-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. 8-r. 22 l.

KÖNYVTÁRA, A budapesti kereskedelmi és iparkamara —. Könyvtári gyarapodás 1912. április 1-től június 30-ig. Budapest, 1912. Pesti kny. 8-r. 22 l.

KÖNYVTÁRA, Az Erzsébet népakadémia —. Betűsoros könyvjegyzék. Új kiadás. Budapest, 1913. Endrényi Imre kny. Szeged, 8-r. 229 l. Ára 60 f.

KÖNYVTÁRA, M. kir. székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred tiszti —. I. A) csoport. Katonai művek. Székesfehérvár, 1912. Számmmer Imre kny. 8-r. 31 l. B) csoport. Általános érdekű művek. 80 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti aranyművesek, óráások, vésnőkök és rokonszakmák szakegyletének —. Budapest, (1912.) Világosság kny. 16-r. 35 l. Ára 20 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A budapesti cipőfelsőrészkesztítő munkások és munkásnők szak- és munkaközvetítő egyesületének —. Budapest, 1912. Világosság kny. 16-r. 32 l. Ára 24 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A «Czellődömölki polgári olvasókör és dalárda» —. Czellődömölk, 1912. Dinkgreve Nándor kny. Kis 8-r. 24 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A dunántúli turista-egyesület —. Sopron, (1912.) Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A kiskunfélegyházi róm. kath. népiskola tanítói —. Kiskunfélegyháza, 1912. Vesszősi József kny. 8-r. 16 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegylete budapesti csoportjainak — és szabályzata. Budapest, 1912. Világosság kny. 16-r. 63 l. Ára 30 f.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, Máv. szolgai kör —. Szolnok, 1912. Wachs Pál kny. 16-r. 10 l.

MAROSI ARNOLD. A fejeármegyei és székesfehérvári múzeumegyesület elentése 1910—11. Székesfehérvár, 1912. Csitári K. és tsa kny. 8-r. 46 l.

NACHTRAG, VI. zum Bibliothekskatalog der wissenschaftlichen und belletristischen Werke. Militärwissenschaftlicher und Kasinoverein Temesvár. Temesvár, 1911. Csendes Jakab kny. 8-r. 15 l.

NACHTRAG, I. — zum Bibliotheks-Katalog des Militär-wissenschaftlichen Vereines in Nagyvárad, 1912. Neumann Vilmos kny. 8-r. 11 l.

NACHTRAG, III. — zum Catalog der Bibliothek des militär-wissenschaftlichen und Casino-Vereines in Budapest. Budapest, 1912. Kertész József kny. 8-r. 25 l.

NACHTRAG zum Katalog der modernen Bücherei Hermannstadt. Nagyzeben, (1912.) Krafft V. kny. Kis 8-r. 25—42 l.

NÉVSORA, A kunhegyesi iparos olvasóköri könyvtárának —. Kunhegyes, 1912. Balla Sándor kny. 8-r. 32 l.

PÓTFÜZET, Hatodik — a m. kir. közigazgatási bíróság könyvtárának 1906. évi címjegyzékéhez. Budapest, 1912. Állami kny. 8-r. 26 l.

PÓTJEGYZÉK, XI. — a budapesti IX. ker. nép- és iskolai könyvtár könyvjegyzékéhez. Budapest, 1912. Stephaneum kny. 8-r. 20 l. Ára 30 f.

PÓTJEGYZÉKE, A magyarországi kereskedelmi utazók egyesülete családi könyvtárának II. —. Budapest, 1912. Kálmán M. és tsa kny. 8-r. 9 l. Ára 10 f.

PÓTJEGYZÉKE, Magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak országos szövetsége központi könyvtár —. Budapest, 1912. Világosság kny. Kis 8-r. 8 l.

RÁTH ARNOLD. A kir. magyar természettudományi társulat könyveinek első-címjegyzéke. Budapest, 1912. Pesti Lloyd-társulat kny. 8-r. 192 hasáb.

RENDSZERE, Könyvtárak nemzetközi osztályozó — magyar viszonyokra alkalmazva. I. füzet. Bevezetések, rövidített osztályozás, közös alosztások. Budapest, 1912. Székesfővárosi házi kny. nagy 8-r. 25, 14, 38 l.

TARTALOMJEGYZÉKE, A Budapest X. ker. nép- és iskolai könyvtár —. IV. bővített kiadás. Budapest, 1912. Goldschmied A. kny. 34 l.

VÁNGEL JENŐ és NAGY ZSIGMOND. Az országos paedagogiai könyvtár és tanszermúzeum philosophiai és paedagogiai munkáinak betűsoros jegyzéke. II. füzet. Budapest, 1912. Franklin-társ. kny. 8-r. 161—320 l.

Összeállította FITOS VILMOS.

ÚJABBAN MEGJELENT HAZAI ANTIKVÁRIUSI JEGYZÉKEK.

Könyvgyűjtő. V. évf. 18. sz. 1913. április. LANTOS Á. (Budapest) könyvjegyzéke. Néhai HENTALLER L. könyvtára. II. rész. Magyar nyelv és irodalom.

RANDBURG Gusztáv 95. sz. könyvjegyzék. 1913. május—június. Emich Gusztáv könyvtára II. rész.

VEGYES KÖZLEMENYEK.

Kiszlingstein Sándor †. A magyar bibliográfiának és a magyar könyvkereskedő-világnak egyaránt érezhető vesztesége van: 1913 április 16-án halt meg **KISZLINGSTEIN Sándor**, munkás életének hatvankettedik évében, hosszú és gyötrelmekben gazdag szenvedés után. Könyvkereskedői pályáját, kellő tudományos előképzettség után, Léván kezdte meg, majd Pécssett, Budapesten és Esztergomban működött s az utóbb említett helyen 1880-ban üzletileg önállósította magát. 1891 közepén felhagyott üzletével s a fővárosban telepedett meg, mint a **GOTTERMAYER** könyvkötő-cég üzletvezetője. Ez állásában 1910 augusztusáig maradt, amikor megindította *Az irodalom* c. bibliografiai lapot, amely azonban csakhamar megszűnt. A könyvészeti irodalomban számos kisebb munkája jelent meg, mellyel első sorban gyakorlati — könyvkereskedői — célokat szolgált, de a tudományra is hasznos segédeszközökhöz juttatta ilyfajta művekben és vállalkozásokban sajnálatosan szegény irodalmunkat. Főműve az 1888-ban önállóan megjelent *A magyar könyvészet 1876-tól 1885-ig*. Kisebb dolgozatai közül említést érdemelnek: *A magyar sajtóirodalom 100 éves statisztikája* és *Magyarország irodalmának statisztikája 1801-től 1909-ig* c. dolgozatai. Végül megjegyezzük, hogy ő szerkesztette **RUSSEL** nemzetközi egyetemes könyvjegyzékének hazánkra vonatkozó XII. kötetét. G. P.

A két legrégebb magyar nyelvű nyomtatvány. **MELICH János** gondos *fac-simile* kiadásban publikálta a danzigi városi könyvtárban őrzött azon két 1527. évi krakkai nyomtatványt, melyre a mult évben terelődött tudásaink figyelme s melyek könyvészeti leírását a jeles tudós a mi folyóiratunkban tette először közzé. A szépen kiállított kötetkét, melyhez **SÁGI János** készített gondos szómutatót a Magyar Nyelvtudományi Társaság adta ki **SEMSEY Andornak**, a hazai tudományosság e bőkezű mecenásának a költségén.

Új poncok kézi aranyozáshoz. **GALAMB József**, a székesfővárosi iparrajziskola könyvkötészeti tanműhelyének szaktanára még mint a lipcsei Akadémie für graphische Künste und Kunstgewerbe növendéke vagy kétszáz különböző nagyságú, jobbára stilizált levél- és virágmotívumokat ábrázoló poncort tervezett, amelyeket *Dornemann & Co* magdeburgi cég Leipziger Stempel jelzés alatt hozott forgalomba. Ezen kéziaranyozásból és vaknyomás-hoz egyaránt használható poncok a körív-készlet részeivel s a filétákkal kombinálva kellő rajztudású és művészi inspirációjú mesterember kezében kétségkívül kellemes hatású kompozíciókká kerekedhetnek ki, azok a példa-összeállítások azonban, amelyeket a kiadó-cég közöl, kevés kivétellel banálisak s rég ismert kompozícióktól függők.

Sylvester János «Rosarium»-áról. WIERZBOWSKI Th.: Bibliografia polonica XV. ac XVI. ss. Vol. II. 47 szerint SYLVESTER-nek van ilyen című műve is: «Rosarium Celeste|virginis Marie|patrone regni|Vngarie|4° 6 fol.; dedic. Simoni, episcopo Agriensi, a Joanne Silvestris Pannonio, Cracoviae, in festo inventionis s. Crucis, 1527.» W. szerint e mű egyetlen példánya a szentpétervári Császári nyilvános könyvtárban van meg.

SYLVESTER e művét SZABÓ III. része 1528-ból valónak mondja, ez azonban sajtóhiba 1527. helyett, amint arról HELLEBRANT Árpád értesít. SZABÓ III. kötete tudvalevően SZABÓ K. és HELLEBRANT Á. munkája. Amikor már most HELLEBRANT részben SZABÓ jegyzetei alapján is a «Régi magyar könyvtár» III. kötetét sajtó alá rendezte, Szent-Pétervárról a M. Tud. Akadémia és a budapesti orosz főkonzulátus útján elkérette Sylvester e munkáját. A művet áttanulmányozás után visszaküldte. A fontos már most az, hogy ennek a műnek azóta — úgylátszik — nyoma veszett. 1896-ban DÉZSI Lajos hivatalos úton a budapesti kir. egy. könyvtárhoz kérte e művet használatra leküldetni, a válasz azonban az volt, hogy a művet nem találják (I. Irodalomt. Közl. VI. 503.). Én most 1912-ben hivatalosan és magánúton érdeklődtem a mű iránt, azonban a válasz az, hogy a mű a Császári nyilvános könyvtárban nincs meg. Ebből az látszik, hogy a mű «útközben» elkallódott.

MELICH JÁNOS.

Adalékok a szabadságharc hírlapirodalmának bibliográfiájához és egy hozzáfűzött terv. A Fővárosi könyvtár által megvásárolt HENTALLER könyvtár hírlapi példányainak kollaudálásánál nagy haszonnal forgatván SZINNYEI Józs.: Hírlapirodalmunk 1848/49-ben c. munkáját, néhány olyan adatot találtam, melyet a rendelkezésre álló anyag alapján a következőkben igazíthatok helyre.

1. *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde* c. lapnak utolsó, 46. száma nem 1848. nov. 26-án, hanem nov. 20-án jelent meg. (I. m. 23. l.)

2. A *Debrecen—Nagyvárad* *Értesítő*-nek 1848-ban nem 57, hanem csak 52 száma jelent meg. Az 1848. dec. 24-iki 52. sz. fejezete fölött álló ez a kitétel is bizonyítja ezt: «E' folyó évi utolsó számú lap». Mint hetenként megjelenő lapnak, következő száma 1849. jan. 1-én jelent meg. (I. m. 6. l.)

3. A nagyon érdekes *Hadi Lap*-ból a csiki ferencesbarátok nemcsak 6 számot tudtak nyomni, mert megjelent a 8. (júl. 9.) és a 9. (júl. 16.) száma is. (I. m. 8. l.)

4. A *Jövő* c. lapból 1848-ban 25 szám jelent meg, 100 lapon, nem 32 sz. 92 lapon. (I. m. 10. l.)

5. A *Nép-Elem*-nek nem 71, hanem 74 száma jelent meg 1848. szept. 23-ig. (I. m. 15. l.)

6. A *Satellit* c. lapból 1848-ban nem 99 szám jelent meg, hanem 104; az utolsó dec. 30-án. 1849-ből pedig tulajdonunkban van a dec. 27-iki 68. sz. is. (I. m. 30. l.)

7. *Szabadság, egyenlőség, testvériség* c. lapnak nem 3 száma jelent meg, mert birtokunkban van annak 1849. ápr. 28-án megjelent 4. száma is. (I. m. 17. l.)

Amidőn a *Magyar Könyvszemlének* tisztelettel rendelkezésére bocsátom megállapításaimat, bátorkodom javasolni SZINNYEI említett munkájának kibővítését és kijavítását, minthogy megjelenése óta az anyag rendkívül gazdagodott és kielégült, amiről a Nemzeti Múzeum könyvtárának hírlapi osztályában volt alkalmam meggyőződni.

Egyszermind megragadom az alkalmat, hogy rámutatva a magyar történetírás egy különös jelenségére egy tervet vessek föl, amelyhez az előbbi kiegészítésül szolgálna.

Összehasonlítva a külföldi és a magyar történetírás eredményeit, szembe-ötölő, hogy míg a külföldi történettudomány nagy gondot fordít a közelmúlt egyetemes és nemzeti történetének monografikus megírására, addig ezt nálunk egyáltalán nem látjuk. Az pedig másutt elő nem fordulhatna, hogy egy olyan korra nézve, amilyen nálunk a negyvenes évek kora végső kifejtésükben a szabadságharcral, semmiféle a modern történettudomány eredményeinek felhasználásával megírt monografikus munka ne tájékozasson.

Anélkül, hogy ennek a jelenségnek további tárgyalásába, vagy okainak keresésébe mennék bele, csak azt a reményemet fejezem ki, hogy ebben változás fog beállani. De be is kell állania, mielőtt bekövetkeznék tudományos életünkre az a szégyen, hogy idegenek írják meg azt, amit nekünk kötelességünk megírni. Részlegesen úgyis megesett ez már rajtunk, mikor Wilhelm ALTER megírta a szabadságharc külpolitikáját (*Die auswärtige Politik der ungarischen Revolution in 1848—49. Berlin. 1912.*) Preventív intézkedéseket kell tennünk ezen a téren és rendszeres előkészítő munkákat végeznünk, ahogy ezt most már teszi a Fővárosi könyvtár, amidőn programmszerűen gyűjti a szabadságharc irodalmát.¹ De valamennyi közül is legfontosabb volna a szabadságharc kimerítő speciális bibliográfiájának összeállítása az összes közlés ha lehet a magánkönyvtárak idevágó anyagának bevonásával.

NIKLAJ PÉTER.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára 1912-ben. ERDÉLYI Pál könyvtárigazgató jelentése szerint az 1912. év folyamán a könyvtár 7670 művel, 28.092 darabbal gyarapodott. Ebből a szépszámú gyarapodásból vétel: a nyomtatványi osztályban 823 mű 1397 drb., a kéziratárban 86 mű 97 drb., a levéltárban 1064 drb.; ajándék, a nyomtatványi osztályban 626 mű, 1772 drb., a kéziratárban 130 mű 144 drb., a levéltárban 230 drb., letét a nyomtatványi osztályban 1 mű 1 drb., a kéziratári osztályban 110 mű 147 drb., a levéltárban 29 drb., csere a nyomtatványi osztályban 18 mű 227 drb., kötelességhirdetés a nyomtatványi osztályban 2705 mű 14.970 drb., A nyomtatványi osztály évvégi állománya 118.800 mű 221.832 kötetben és 82.495 drb. apró nyomtatvány.

A nyomtatványi osztályban a folyóiratok betűsoros leíró katalógusa tel-

¹ A M. N. Múzeum könyvtára a szabadságharc irodalmának összegyűjtését már évek óta rendszeresen folytatja s e nemű gyűjteménye, melyben a korszak vezető emberei közül többnek, Kossuth Lajossal az élőkön, az irományai és könyvei foglaltatnak, páratlan a maga nemében.

jesen készen, külön van föllálltva. A rövid címek és a hozzátartozó utalólapok a nagy ABC-és kereső katalógusba besoroztattak s készült egy olyan jegyzék is, mely az anyag hiányait teljesen feltünteti s így a tervszerű kiegészítésnek egyszersmindenkorra állandó alapja marad. A gyűjteményes munkák és sorozatos kiadványok leíró cédulái is elkészültek s így a kereső ABC-és katalógus a föllállított egész anyagra nézve teljessé vált. A hírlapok leíró katalógusa is munka alatt áll s felerészében el van végezve, a sajtóképi nyomtatványokra vonatkozó számozó lajstrom folytatásaként elkészült a hírlaptár föllállítása és nyilvántartása céljára szánt számozó lajstrom is. A nyomtatványi osztály keretében föllállított gyűjtemények legnagyobb tömegéről (sajtóképi nyomtatványok, hírlapok, folyóiratok, díszművek) szóló számozó lajstromok rendben vannak. E munka folytatása gyanánt a naptárakat már 1912-ben földolgozták, csupán föllállításra és számozásra várnak; a Halotti Beszédek leíró cédulái az év végén került munkába, az Egyetemi Nyomtatványok és Értesítők lajstromaira azután jő sor. E három utóbbi gyűjtemény föl van állítva és használható. Az osztály kiegészítő része lesz a térképgyűjtemény, melynek rendezése már is kezdetét vette.

A kéziratárban az 1—1330. terjedő kéziratok felállítva, ideiglenes cédulán címtárral ellátva, a céhíratok a városok és céhek rendén elhelyezve, az országgyűlési irományok időrendben sorakoztatva, a családi levéltárakat kiegészítő kéziratok külön-külön egybeállítva alkalmas alapot adnak arra, hogy a részletes és szakszerű könyvtári földolgozás most már kezdetét vehesse. Első teendő a kéziratok konzerválása, köttetése, restaurálása, azután a régebbi leíró katalógus folytatása s végül az egyes különálló gyűjtemények földolgozása. Minde munkának örvendetes eredménye, hogy egy meglehetősen gazdag, a viszonyok szerint hozzáférhető és használható kéziratgyűjtemény állott elő, mely csak akkor válik irodalmunk és tudományunk előtt valóban meglepetéssé, ha leíró katalógusa megjelent.

A levéltár letét útján három új családi levéltárral szaporodott, ezek a tinkovai MATTSKÁSSY család levéltára; a dr. SZENTKERESZTHY György és felesége szül. KORNIS Klementina grófnő hosszúaszoói családi és a kihalt sepsiszentiványi b. HENTER család rég tulajdonukban álló levéltára, végül gr. KORNIS Károlynak eddig az Orsz. Levéltárban őrzött családi levéltára. Br. JÓSIKA Aladár a tíz évvel ezelőtt átengedett levéltár kiegészítéseül a levéltárnak Fenesen rekedt részét engedte át.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárának bevételei 1912-ben 11.198'58 K-t tettek, ebből 6500 K államsegély, kiadásai viszont 11.214'32 K-ra rúgtak, amiből 3666'85 K. könyvvásárlásra, 2964'30 K. könyvkötésre, 2292'50 K. pedig az 1910. évi kölcsön törlesztésére esett.

Az olvasóteremben az év folyamán 33.839 művet 46.071 kötetben használtak, házi használatra pedig 2830 művet 4081 kötetben kölcsönöztek ki. Az olvasóterem forgalma október havában volt a legerősebb: 5178 mű, 7187 kötet.

A thesszáliai kolostorokból újabban előkerült kéziratokról lelkes hangon számol be Johannes DRÄSEKE a *Neue Jahrbücher für das klassische*

Alertum hasábjain. A nehezen hozzáférhető thesszáliai kolostorokból 1882-ben hosszú huza-vona után 230 drb kézirat került Athénbe. Nikos A. BEES, jeles filologus, az 1908—9. években bejárta e nehezen hozzáférhető kolostorokat s az eresz alatt, a padláson, a barátok celláiban, évekkel ezelőtt elhunyt rendtagok ágyaiban nem kevesebb, mint 1124 kéziratot talált, köztük nem egy paleografiai szempontból is becses darabot. A kodexek legnagyobb része a Meteoron-kolostorból került napfényre, míg 269 a Barlaam-kolostorra, 103 az István-rendházra stb. esik. A kodexek közül csupán egy nyúlik vissza a IX. sz.-ba; a X. sz.-ból 7, a XI. sz.-ból 23, a XII. sz.-ból 35, a XIII. sz.-ból 26 és a XIV. sz.-ból 99 kézirat való; a többi kézirat az újkorba esik. A legrégebb kodex CHRYSOSTOMOS-nak MÁTÉ evangéliumához írt 45—90. homéliáját tartalmazza s Kr. u. 861—62-ben íratott. A kéziratok legnagyobb része a Meteoron-szerzetesek munkája s az iskola fejlődését világosan mutatja. A kodexek fontos patrisztikai műveken kívül HOMEROS, SOFOKLES, DEMOSTHENES, ARISTOTELES, LUKIANOS, OPIANOS stb. műveit is tartalmazzák.

A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1910. és 1911. évi állapotáról szóló jelentésből a következőket közöljük:

A volt elsődri lakásnak raktártermekké történt átalakítása némileg segített a könyvtár túlszűfoltóságán. A berendezést az egyetemi gazdasági hivatal az elmúlt két évben teljesítvén, 1911 nyarán mintegy 30.000 kötet könyv nyert az új könyvtermekben elhelyezést s ha KUDORA Károly kiköltözés iránti kérelmének hely fog adatni, a jövőben még 20—25.000 kevésbé használt könyv helyezhető el a földszinti helyiségekben. Ezáltal pár esztendőre ismét van hely a szaporulat befogadására. Azonban a könyvtári kérdés a modern követelményeknek megfelelően csakis új építkezéssel kapcsolatban lesz véglegesen megoldható.

Az egyetemi könyvtár anyagi helyzete nemcsak kedvezőtlen, de súlyosnak is mondható. Az évi átalány s az egyetemi beiktatási díjakból befolyó jövedelem alig haladja meg a 40.000 koronát, mely összegből az évről-évre rohamosan gyarapodó és egyre dráguló tudományos irodalom legfontosabb termékei is alig szerezhetőek meg.

A könyvkötési árak is évről-évre emelkednek, aminek némi ellenszeréül, a könyvtárban amúgy sem célszerű bőrkötések fokozatos kiküszöbölése mellett, 1910 óta a kevésbé használt művek, kisebb értekezések és apró nyomtatványok egészen olcsó, de tartós, vászonhátú papírkötéseket kapnak.

Az olvasóközönség körében többször nyilvánult óhajra való tekintettel 1911 március 13-ika óta a könyvtár hivatalos helyiségei és belső dolgozószobája d. e. 9-től d. u. 6-ig állandóan nyitva tartatnak.

Az 1910. évben kikerült a sajtó alól az egyetemi könyvtár kézirati katalógusának II. rész: III—IV. kötete (Coll. Kaprinayana. Supplementum. Indices.) is, most már csak az I. résznek (a kódex-katalógus második kiadásának) kiadása volna hátra. Évek óta teljesen kész az inkunabulumok jegyzéke is, de kinyomtatása a rendes évi átalányból nem fedezhető.

Az apró nyomtatványok, röpiratok, kisebb értekezések egy részét (kb. 20.000 drb) a könyvtár rendezések, 1875—76-ban nem katalogizálták, hanem

szak szerint összekötözve, «Tárcák» címe alatt külön kezelték. A doktori disszertációk felvétele befejeztetvén, megkezdődött e gyűjtemény katalogizálása s a törzskönyvtárba leendő elhelyezése. Hasonlóképen munkába került a metszetgyűjtemény katalogizálása is.

A könyvtár személyzeti ügyeiben a következő változások történtek: TETZEL Lőrinc könyvtártsízt 1910-ben egyetemi könyvtárőri címet és jelleget nyert, 1911-ben pedig tényleges őrré neveztetett ki. Dr. KIRÁLY György, di. SCHMIDT Erzsébet és dr. WALDBAUER Ilona 1910-ben fizetéstelen könyvtártsítzé nevezettek ki, de az első kettő szolgálata megkezdése előtt lemondott állásáról. BENEDEK Róza áll. felsőbb leányiskolai segédtanítónő az 1911/12. tanévre szolgálattételre az egyetemi könyvtárhoz rendeltetett be.

A könyvtár bevételei 1910-ben 40.922'74 K-ra, 1911-ben 40.910'40 K-ra rugtak; a mutatkozó túlkiadás 1910-ben 170'40 K, 1911-ben pedig csupán 58 fillér.

A könyvtár 1910-ben 5797, 1911-ben pedig 5981 kötettel gyarapodott; ebből vétel 2822, illetve 2613 kötet, a többi ajándék. A könyvtár állománya, hozzávető becslés alapján 1911. dec. 31-én 485.981 drb, amiből 872 kötet ősnymtatvány és 3568 kötet kézirat.

A könyvtár nagy olvasótermében 1910-ben 2347 olvasó 78.857 esetben 89.602 művet, 1911-ben pedig 3646 olvasó 81.266 esetben 94.299 művet használt. A használatból 1910-ben 26.701 kötet s 1911-ben 41.219 kötet esett a jogtudományra. A házi kikölcsönzők száma 1910-ben 8638, a kikölcsönzéseké 19.538; 1911-ben viszont 9037 egyén 21.680 művet kölcsönzött. A tanári dolgozó- és folyóirati olvasószobában 1910-ben 3455 olvasó 7167 művet, 1911-ben 3561 olvasó 6905 művet használt. A levéltári osztályban 1910. évben 269 kutató 650, 1911-ben 288 kutató 613 kéziratot, oklevelet, illetve régi nyomtatványt használt. Ezek közül külföldről kölcsönkért mű volt 1910-ben 64, 1911-ben 42 drb.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáranak hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait, beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként március, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben, több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárosi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a szerkesztő címére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferenciek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—20. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivataláéhoz küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai időszaki sajtó 1910-ben.* I. *A magyar hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* II. *A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól.* III. *Folyóiratok, Dr. Fitos Vilmostól.* Függelék: *A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 50 fillér. Ezt kiegészíti: *A hazai időszaki sajtó változásai c. füzet.* Ára 50 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. le Dr. PAUL GULYÁS.

Quatre livraisons par an: prix du volume
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

Nouvelle série. XXI. volume. II-e
livraison. Avril—Juin 1913.

SOMMAIRE DU BULLETIN.

	Page
Ladislauš Fejépataky. La Bibliotheca Rossiana	9*
Joseph Popovici. Deux imprimés roumains du XVI. siècle. (Avec une planche)	10*
Arthur Marmorstein. Unitarian manuscripts	10*
Paul Gulyás: L'enseignement des adultes en Hongrie et les bibliothèques populaires	10*
Étienne Harsányi: La bibliothèque Rákóczi et son catalogue. (Deuxième partie)	13*
Documents inédits. Emerich LUKINICH: Zur Keresder Ausgabe des historischen Werkes Wolfgang Bethlen's	14*
Ludwig KEMENY: Die Druckkosten eines Buches in Ungarn im Jahre 1816	14*
Indicateur officiel. Bericht über die Széchényi-sche Bibliothek des Ung. National-Museums im ersten Quartal des Jahres 1913	15*
Littérature. <i>Bibliotheca</i> Mauritií Kornfeld. (Par Paul GULYÁS.) — G. A. TOURNoux: Bibliographie Verlainienne. (Par Bibliophile.) — J. D. BROWN: Library classification and cataloguing. (Par Paul GULYÁS.) — <i>Association</i> des bibliothécaires français: Bibliothèques, livres et librairies. II. (Par Étienne GYALUS.) — <i>Catalogue</i> de la bibliothèque de l'Institut Nobel. I. (Par P. G.)	16*
Revue des périodiques hongrois. Egyetemes philologiai közlöny. XXXVI. 3. — Irodalomtörténet. II. 1. 2. — Irodalomtörténeti közlemények. XXIII. 1. — Huszadik Század. XIV. 1. — Keresztény magvető. XLVII. 8. — Magyar Kultúra. I. 2. — Nyugat. VI. 1.	16*
Guillaume Fitos. La littérature bibliographique hongroise dans les trois derniers trimestres de 1912.	17*
Notices. Alexandre Kiszlingstein † (P. G.) — Les deux plus anciens imprimés hongrois. — Nouveaux fers à dorer. (Σ.) — Über das Rosarium des J. Sylvester. (Johann MELICH.) — Ergänzungen zur Bibliographie des Zeitschriftenwesens der ung. Revolution, nebst einem dazu gehörigen Plane. (Peter NIKLAI.) — La bibliothèque du Musée National Transylvanien en 1912. — Les manuscrits détériorés dans les couvents de Thessalie. — L'état de la bibliothèque de l'université de Budapest en 1910 et 1911	17*

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

1913. II. 1. — MAGYAR KÖNYVSZEMLE — P. G. Székelyi